

Національна академія наук України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Галузевий державний архів Служби безпеки України

Петро Федун – «Полтава»

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

Том 1. Твори

Львів – 2008

Надруковано за рішенням Вченої ради
Інституту українознавства
ім. І.Крип'якевича НАН України
(протокол №7 від 3.07.2008 р.)

УДК 94(477) + 325.86(477) „19”
ББК Т3(4Ук)0 + Ф1(4Ук)6
Ф 348

Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України. Том 1. Твори / Упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Львів, 2008. – 720 с., 16 с. іл.

Двотомник Петра Федуну – «Полтави», видатного ідеолога Організації Українських Націоналістів, містить статті й матеріали теоретичного та публіцистичного характеру, а також велику епістолярну спадщину.

У творах, що ввійшли до першого тому, розкрито основні програмні засади українського визвольного руху 1940–1950-х рр., викладено оригінальне бачення історичного процесу ХХ ст., окремих актуальних суспільно-політичних і культурних явищ та подій. Більшість текстів публікується за матеріалами державних і громадських архівів, частину – передруковано з важкодоступних видань. Том супроводжується науково-довідковим апаратом, містить ілюстрований додаток.

Для істориків, дослідників новітньої історії України, політологів, культурологів, широкої читацької аудиторії.

Упорядник і відповідальний редактор *МИХАЙЛО РОМАНЮК*
Науковий редактор *ОЛЕКСАНДР ЛУЦЬКИЙ*
Рецензенти: д.і.н., проф. *ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ*
д.і.н., проф. *ЛЕОНІД ЗАШКІЛЬНЯК*

Редакційна колегія: *Сергій Богунов, Роман Грицьків, Олександр Іщук, Сергій Кокін, Олександр Луцький, Володимир Муравський, Михайло Романюк (відп. ред.), Андрій Сова*

ISBN 978-966-02-4909-7 (загальний)
ISBN 978-966-02-4910-3 (Т. 1)

© Михайло Романюк, упорядник
і відповідальний редактор, 2008
© Тарас Стефанишин, обкладинка, 2008

ПЕРЕДМОВА

У визвольній боротьбі українського народу 20-50-х рр. минулого століття особливе місце займає постать Петра Федуну – одного з провідних ідеологів та публіцистів, керівника Головного осередку пропаганди Проводу ОУН (далі – ГОСП)*, заступника Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (далі – УГВР), начальника політвиховного відділу Головного військового штабу УПА (далі – ГВШ УПА), редактора та автора багатьох підпільних публікацій, відомого теж за псевдонімами та криптонімами «Петро Полтава» («П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.»), «Волянський» («П. Волянський», «С. Вол.», «Вол.»), «Зенон», «П. Савчук» («П. М. Савчук»), «Север»**, «75», «81», «99», «101», «123», «126», «143», «173», «175», «1000», «311-С», «811-С», «ММ», «Р-17», «Р-35», «С-12» та ін.

Петро Федун народився 23 лютого 1919 р. в с. Шнирів Бродівського повіту (тепер – Бродівський район Львівської області) в сім'ї селян Миколи та Парасковії¹. 1931 р. по закінченні народної школи в рідному селі вступив на навчання до Бродівської державної гімназії ім. Юзефа Коженьовського*** з польською

Петро Федун під час навчання в університеті
(Фото із збірки Григорія Дем'яна)

* Зустрічається варіант назви – Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН.

** Псевдонім «Север» (скорочення від імені Северин) Петро Федун, імовірно, взяв після загибелі Дмитра Маївського, який свого часу використовував таке псевдо.

¹ Метрична книга народження у с. Шнирів // Архів Відділу реєстрації актів цивільного стану Бродівського районного управління юстиції Львівської області.

*** Тепер – Бродівська гімназія ім. Йозефа Рота.

Старші гімназисти на фоні будинку бурси ім. Маркіяна Шашкевича в Бродях. 1937 р.
Зліва направо: Роман Лящук, Петро Федун, М.Петришин, Юрій Федорук,
Кирило Якимець та Євген Дуткевич

Петро Федун (третій зліва) під час навчання
у Бродівській гімназії. 1938 р.
(Фото із збірки ГДА СБУ)

мовою викладання – навчального закладу гуманітарного типу з посиленням вивченням класичних мов.

У гімназії Петро відзначався зразковою поведінкою та чи не найкращими успіхами в навчанні. Саме тут відбулося формування його світоглядних позицій та національно-патріотичних переконань, які прищепив юнакові гімназійний наставник та особистий катехит о. Михайло Осадца. Виходець із сім'ї галицьких інтелігентів, відомий композитор, диригент хору «Боян», професор української філології, о. Михайло мав серед студентів величезний авторитет і брав участь в усіх гімназійних заходах національно-патріотичного характеру – на честь Героїв Крут, до днів Т. Шевченка, М. Шашкевича тощо².

Правдоподібно саме у Бродівській гімназії Петро Федун здобув перший військовий досвід, адже до програми

² Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності // Державність. – 1992. – №3. – С. 43.

Петро Федун (в центрі) серед молоді рідного села
(Фото із збірки Василя Стрільчука)

навчальних закладів такого типу входив військовий вишкіл для всіх гімназистів, що були визнані лікарем здоровими³.

У підпільну роботу Організації Українських Націоналістів Петро Федун активно включився в середині 30-х рр. Є свідчення про те, що в 1936 р. він разом з двома односельцями (Б.Панасюком та В.Яцуном) належав до юнацького осередку ОУН і читав у селі лекції для молоді⁴. У 1939 р., успішно здавши матуру, вступив на медичний факультет Львівського університету. З того часу – постійно мешкав у Львові на вулиці Глибокій, 1.

З початком більшовицької окупації Галичини організована тут радянська зачепила й навчальний заклад, де вчився майбутній ідеолог. У грудні 1939 – січні 1940 рр. медичний факультет Львівського університету виокремлено зі складу університету і реорганізовано у Львівський державний медичний інститут* із двома факультетами – лікувальним і фармацевтичним. Прізвище П. Федуна міститься у списках студентів за 1940/1941 навчальний рік, проте у зв'язку з

³ Турчин А. Державна гімназія в Бродях // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. II. – С. 194-195.

⁴ Чуй В. Несхибний патріот. До дня народження П. Федуна – «Полтави» // Галицька хроніка. – 1996. – 4 лютого. – С. 4; Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності. – С. 43.

* Тепер – Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького.

мобілізацією до Червоної армії навчання не закінчив.

Відомості про молоді роки Петра Федуна та його організаційну роботу є скупими. Більшість його шкільних та гімназійних побратимів-членів ОУН на початку радянсько-німецької війни були замордовані більшовицькими окупантами в тюрмах Золочева та Львова. Його ж від арешту врятувало, мабуть, навчання у Львівському університеті, організаційна належність до тутешньої студентської мережі ОУН, а не бродівської, яка майже вся була викрита. До того ж, на час масових арештів членів ОУН в Галичині (1940 – перша половина 1941 рр.) Петро відбував строкову службу в Червоній армії.

Версія про те, що П. Федун брав участь у радянсько-фінській війні, виглядає малоімовірною⁵. По-перше, війна тривала з листопада 1939 р. по березень 1940 р., а мобілізувати його могли не раніше осені 1940 р., оскільки прізвище

П. Федуна міститься в списку студентів 1940/1941 навчального року. Отже, участі у згаданій війні він би взяти не встиг. По-друге, версію не підтверджують спогади Я. Рошковича, де вказується, що до армії П. Федун був призваний восени 1940 р. і відбував службу в м. Павлограді на Дніпропетровщині в артилерійському полку. На початку січня 1941 р. його разом з іншими хлопцями, що мали закінчену середню або незакінчену вищу освіту, скерували до Одеси на курси командного складу Червоної армії. А наприкінці травня того ж 1941 р. всі вони повернулися у свою військову частину вже в старшинських (офіцерських) званнях⁶.

За одними даними на початку радянсько-німецької війни Петро Федун відбував службу на Полтавщині⁷, за іншими – командував взводом берегової артилерії в Одесі⁸. У перші місяці війни він потрапив до німецького полону, про

Петро Федун
(Фото із збірки Григорія Дем'яна)

⁵ Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-1949. Довідник. – Нью Йорк: Пролог, 1994. – С. 128; Зробок Д. Головний ідеолог української національно-визвольної боротьби // Голос Відродження. – 2004. – 6 лютого.

⁶ Рошкович Я. Спогади про героя // Голос відродження. – 2003. – 21 лютого.

⁷ Турчин А. Петро Федун // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. II. – С. 525.

⁸ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки: Монографія. – Київ: К.І.С., 2006. – С. 132.

звільнення з якого існує також дві версії. За однією – П. Федун з табору для військовополонених викупили батьки⁹, а за іншою, більш вірогідною – звільнили німці завдяки відмінному знанню німецької мови¹⁰. Відомо, що на початку радянсько-німецької війни до полону потрапили сотні тисяч червоноармійців. У цій ситуації Український центральний комітет (далі – УЦК) на чолі з Володимиром Кубійовичем, спільно з організаціями Українського червоного хреста у Києві та Львові, Комітетом допомоги українським полоненим у Берліні докладав великих зусиль для їх звільнення. Так, до кінця 1941 р. з таборів звільнено 30 тис. полонених українців, а 10 тис. переведено на цивільну працю¹¹. Найімовірніше Петро Федун опинився саме серед цих звільнених військовополонених. Вирвавшись із неволі, в середині жовтня 1941 р. дістався до Львова, а звідти додому. Пробувши кілька днів у батьків, П. Федун відразу включився в легальну роботу в Бродях. У жовтні 1941 р. на пропозицію Андрія Турчина обійняв пост теренового працівника при повітовій референтурі культурної праці Українського допомогового комітету (далі – УДК) й працював на цій посаді до весни 1942 р. Восени 1941 р. відновив свої організаційні зв'язки з націоналістичним підпіллям.

Петро Федун в роки німецької окупації
(Фото із збірки ГДА СБУ)

Дізнавшись про розкол ОУН і ознайомившись з політичними платформами обох відламів, Петро Федун, не вагаючись, приєднується до революційної ОУН, очолюваної Степаном Бандерою, яка ставила собі за мету збройним шляхом, спираючись на сили українського народу, боротися за створення Української Самостійної Соборної Держави.

Працюючи в Українському допомоговому комітеті у Бродях, Петро Федун, правдоподібно, мав зустрічі і розмови з одним із ідеологів українського націоналізму Юліаном Вассияном, який на той час жив у Бродях та працював у повітовій управі, а також був постійним консультантом Делегатури УДК.

20 травня 1942 р. розпорядженням німецької окупаційної адміністрації на базі Львівського медичного інституту було створено медичні фахові курси, що згодом одержали офіційну назву –

⁹ Савчин М. Тисяча доріг. – Київ, 2003. – С. 181.

¹⁰ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава // За вільну Україну. – 1992. – 7 квітня.

¹¹ Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2002. – С. 323.

Державні медико-природничі фахові курси¹². Вирішивши відновити навчання, перерване мобілізацією, П. Федун переїжджає до Львова на постійне місце проживання.

Тут він зустрівся зі своєю знайомою з дитинства, майбутньою нареченою Любою Микитюк, донькою священика, згодом лаборанткою кафедри фармацевтичної хімії Львівського медичного інституту. Саме вона, як член ОУН з 1940 р., таємно передавала ліки для Провідника ОУН в Україні та Головного командира УПА Романа Шухевича – «Тараса Чупринки». Згодом Любу заарештували органи МГБ і після слідства засудили до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах¹³.

Паралельно з навчанням Петро Федун дедалі більше заглиблюється в організаційну роботу. Від 1942 р. і до переходу на нелегальне становище навесні 1944 р. був членом Крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ, безпосередньо працював з її керівником Ярославом Скасківим – «Моряком», а також редагував друкований орган проводу – журнал «Юнак» (1943–1944).

Під час прогулянки по Площі Юра у Львові. Зліва направо:
невідомий, Петро Федун, Марко Рошкович. 1942 р.
(Фото із збірки Ярослава Рошковича)

¹² Стецьків Є. Студії у Львівському медичному інституті в роки Другої світової війни (1939-44) з присвятою св. п. д-рові Маріянові Панчишинові // Альманах Українського Народного Союзу 1997. – Джерзі Ситі; Нью Йорк: Свобода, 1997. – С. 224-229.

¹³ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 132-133.

Саме на цей час і припадає початок публіцистичної творчості Петра Федун, що друкувався під криптонімом «Вол.»*. Навесні 1944 р. при Крайовому проводі ОУН ЗУЗ Петро Дужий організував крайовий осередок пропаганди (відомий під криптонімом «Зелений гай»), який розташовувався у трикутнику Ходорів-Бібрка-Дев'ятники на межі Миколаївського та Жидачівського районів¹⁴. Туди був відправлений керівний актив Юнацтва ОУН: П. Федун – «Волянський», Осип Дяків – «Горновий», Михайло Федоришин – «Стефаник»¹⁵.

За спогадами рідних, Петро востаннє побував у батьківській домівці 10 березня 1944 р., коли приїхав до Шнирева, щоб попрощатися з родиною перед відходом на підпільну працю до Карпат¹⁶.

В осередку пропаганди «Зелений гай» П. Федун готував листівки¹⁷, писав короткі статті до видання «За Українську Державу»¹⁸, входив до редакції журналу «Повстанець»¹⁹. До переходу лінії фронту (кінець липня 1944 р.) П. Федун перебував у с. Ятвяги (тепер с. Калинівка Жидачівського району Львівської області), а десь через місяць після приходу більшовиків передислокувався у сусіднє село Юшківці²⁰.

Працюючи в референтурі пропаганди Крайового проводу ОУН ЗУЗ П. Федун – «Волянський» включився в роботу по лінії УПА. Адже саме тоді, відповідно до наказу ГВШ ч. 2/44 від 1.02.1944 р., проводилось формування військових штабів на терені дій УПА і його було призначено начальником 6-го (політвиховного) відділу КВШ УПА-Захід. Останній з відомих документів, підписаних Петром Федуном, як керівником політвиховного відділу КВШ УПА-Захід, датований 20.08.1946 р.²¹.

Один із епізодів діяльності Петра Федун – «Волянського» на цій посаді описано в нарисі «Хроніка сотні «Сіроманців» (грудень 1947 р.), де йдеться про складання присяги куренями командирів «Яструба» та «Гордієнка» (ВО «Лисоня») восени 1944 р.: «Всіх повстанців зібралося 1800 чоловік. 2 жовтня до табору прибув к[оманди]р Шелест і к[оманди]р Волянський. Того дня всі повстанці на руки к[оманди]ра Шелеста зложили присягу на вірність укр[аїнсько-му] народові. Присягу складали куренями. На лісовій поляні курінь вставився

* Зокрема 1943 р. в журналі «Юнак» було опубліковано дві його статті: «Про ще один героїзм» та «Чи традиція зобов'язує?», де наголошувалося на моральному аспекті виховання української молоді як наступного покоління борців за волю України та продовження традицій визвольних змагань початку ХХ ст.

¹⁴ Мороз В. Останнє число «Повстанця» // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 2. – С. 63.

¹⁵ Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 6. – С. 70.

¹⁶ Чуй В. Несхибний пагірют. – С. 4.

¹⁷ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської). Записав Володимир Мороз 27.07.1998 р. у с. Демня Миколаївського району Львівської області // Особистий архів Володимира Мороза.

¹⁸ Спогади Петра Дужого. Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові // Особистий архів Володимира Мороза.

¹⁹ Мороз В. Останнє число «Повстанця». – С. 63-64.

²⁰ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської)...

²¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 62. – Арк. 90.

в каре. В середині каре відпоручники куріня складали присягу на зроблений зі смерекового віття Тризуб. Цілий курінь в святочнім настрої повторяв слова присяги і клявся не випускати зброї з рук до останнього віддиху. Перед присягою виголосив промову к[оманди]р Волянський. В промові підчеркнув вагу іс[т]оричної хвилини, де по двох десятиліттях укр[аїнський] народ держить зброю знова в своїх руках, а його сини присягають не випустити зброї до останнього віддиху...»²².

У 1944 р. вояку-політвиховнику П. Федуну – «Волянському» було присвоєно перше військове звання старшого булавного (Наказ КВШ УПА-Захід ч. 8/44 від 25.09.1944 р., з датою старшинства 1.10.1944 р.). У 1945 р. йому присвоєно ступінь хорунжого-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/45 від 27.04.1945 р., з датою старшинства 15.04.1945 р.)²³, а відтак – поручника-політвиховника (Наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р., з датою старшинства 30.06.1945 р.)²⁴, у 1946 р. – сотника-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15.02.1946 р., з датою старшинства 22.01.1946 р.)²⁵, у 1950 р. – майора (Наказ ГВШ УПА ч. 2/50 від 30.07.1950 р., на підставі рішення УГВР від 25.07.1950 р., з датою старшинства 23.05.1950 р.)²⁶, а в 1951 р. – полковника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/51 від 20.10.1951 р., на підставі рішення УГВР від 20.10.1951 р., з датою старшинства 14.10.1951 р.)²⁷.

У листопаді 1944 р. на базі КОП ЗУЗ організовано Головний осередок пропаганди. Тоді ж при Проводі ОУН створено референтуру політичного вишколу, яку очолив Яків Бусел – «Київський». У його розпорядження із «Зеленого гаю» були передані О. Дяків – «Артем», П. Федун – «Волянський», Хризанф Гонтар – «Степовий» та секретарка П. Федуну Марія Огоновська – «Віра»²⁸. Цей осередок

Петро Федун у повстанському однострої під час перебування у підпіллі. Кінець 1940-х рр.

²² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 48. – Арк. 184-202.

²³ Архів Центру досліджень визвольного руху (далі – Архів ЦДВР). – Фонд «Архівна збірка Миколи Лебеда» (в стадії опрацювання).

²⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 239-241.

²⁵ Там само. – Арк. 249-252.

²⁶ Там само. – Арк. 274-275.

²⁷ Там само. – Арк. 277-278.

²⁸ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської)...

дислокувався в околиці с. Бишки Козівського району Тернопільської області²⁹. На думку Петра Дужого, «Волянський» навіть виконував функції заступника референта політичного вишколу³⁰. Зокрема, у березні 1945 р., співробітники цієї референтури підготували та провели вишкіл для керівної ланки Українського червоного хреста, в якому взяли участь Катерина Зарицька – «Монета», Ольга Ільків – «Роксолана», Ірина Козак – «Лада», Ірина Савицька – «Бистра», Галина Дидик – «Анна»³¹.

Після розформування референтури політичного вишколу її співробітників розподілено між різними пропагандивними осередками. П. Федун був призначений референтом пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН³².

Петро Федун – «Полтава» із зв'язковою
Галиною Голояд – «Мартою»
(Фото із збірки ГДА СБУ)

Зберігся лист референта пропаганди Карпатського краю «Севера», датований 9.06.1945 р.³³ Ці обов'язки він, правдоподібно, виконував до середини липня цього ж року, оскільки вже станом на 27.07.1945 р. референтом пропаганди Карпатського краю ОУН була інша особа. Імовірною причиною відкликання П. Федуну до референтури пропаганди Проводу ОУН було те, що у червні 1945 р. в руки більшовиків потрапив референт пропаганди Проводу ОУН Петро Дужий з групою співробітників, що дуже ослабило цю структуру. Відтоді П. Федун працював у складі референтури пропаганди Проводу ОУН.

Після загибелі Якова Бусла – «Галини» (вересень 1945 р.) та Дмитра Маївського – «Тараса» (грудень 1945 р.) керівництво всією пропагандистською роботою на українських землях, відповідно до рішення Проводу ОУН в Україні, перебрав на себе Петро Федун – «Север». На нього покладено

²⁹ Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. – Львів, 2007. – С. 83-84.

³⁰ Спогади Петра Дужого...

³¹ Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. – Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2007. – С. 102-103.

³² Кук В. Постій Проводу ОУН у селі Бишках (1943-45 рр.) // Воля і батьківщина. – 1998. – № 4. – С. 40; Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. – С. 88.

³³ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 58.

обов'язки референта пропаганди та керівника Головного осередку пропаганди і інформації при Проводі ОУН в Україні. Одночасно він очолив політвиховний відділ ГВШ УПА та Бюро Інформації УГВР³⁴.

Достеменно визначити дату введення Петра Федуну – «Севера» до складу Проводу ОУН в Україні важко. Поширеною є думка, що це було в 1948 р.³⁵, а Галина Дидик на слідстві назвала навіть точну дату 6.07.1948 р. Проте можна припускати, що це сталося раніше – у 1946–1947 рр. Адже вже тоді П. Федун займав вищі пости у збройному підпіллі, які традиційно обіймали члени Проводу ОУН. На це також вказують свідчення заарештованої органами МГБ зв'язкової Романа Шухевича Катерини Зарицької, яка стверджувала, що станом на серпень 1947 р. П. Полтава вже входив до складу Проводу ОУН³⁶.

Петро Федун у 1946-1951 рр., як керівник Головного осередку пропаганди, начальник політвиховного відділу ГВШ УПА та керівник Бюро інформації УГВР, задавав тон у розробці напрямків та тематики пропагандистської роботи. Він керував усією роботою ГОСП, відповідав за підпільні видання, їх друк та поширення, організацію пропагандистської роботи на всьому терені дії ОУН. Редагував, зокрема, періодичні видання збройного підпілля: «Ідея і чин» (1946-1947 рр.), «Самостійність» (1946-1948 рр.), «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» (1948-1951 рр.), «Дискусійна трибуна» (1948-1950 рр.), «Осередок пропаганди та інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)»³⁷, а також чотири частини збірника вишкільних матеріалів 1-го ступеня «Шлях до волі».

Постійними членами ГОСП в той час, крім керівника, були: Осип Дяків – «Наум» (редагував журнал «Повстанець», писав ідеологічні праці), Богдана Світлик – «Доля» (відповідала за інформаційну сторінку у тодішніх виданнях ГОСП, а також виконувала обов'язки зв'язкової між П. Федуном та Р.Шухевичем, писала художні твори), Хризанф Гонтар – «Кузьменко» (займався літературним редагуванням та коректурою, писав художні твори). Деякий час в ГОСП працювали Василь Галаса – «Орлан» із своєю дружиною Марією Савчин – «Марійкою», Галина Голояд – «Марта Гай» та ін.

Одним із завдань П. Федуну – «Севера», як керівника ГОСП, був підбір та вишкіл нових пропагандистів, які б могли писати статті на актуальні теми. Відомо, що в травні 1947 р. Петро Федун зустрівся з Катериною Зарицькою – «У. Кужіль». Зі свідчень самої К. Зарицької випливає, що «Север» був добре поінформований про зміст її статей. Вважав їх сухими, написаними не в

³⁴ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – Львів: Світ, 2002. – С. 84; Мороз В. Критика комуністичної системи Петром Полтавою // Україна ХХІ століття: Шлях і мета. Матеріали науково-теоретичної конференції. – Київ, 2002. – Ч. 1. – С. 15-18.

³⁵ Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник. – С. 128.

³⁶ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – С. 77.

* На думку Петра Дужого редактором 10-го числа журналу «Ідея і Чин» був Осип дяків – «Горновий» // Спогади Петра Дужого // Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові.

³⁷ Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.). – Львів, 2006. – С. 240-257.

пропагандивному стилі, такими, що не відповідають потребам сьогодення. Висловивши критичні зауваження, запропонував власний підхід до висвітлення суспільно-політичного становища українського руху опору. Одночасно заявив, що в таких рефератах тепер мало потреби і рекомендував писати у виховному дусі – легко, більш зрозуміло, як ілюстративний матеріал використовувати події з історії України. Порадив також до осені 1947 р. написати реферати на теми: «Світлі постаті з історії України», «Змагання до державності українського народу», «Богдан Хмельницький», «Переяславська Рада» та ін. Це завдання залишилося нереалізованим, оскільки 21 вересня 1947 р. Катерину Зарицьку заарештували органи МГБ³⁸.

Один з керівників збройного підпілля в Україні Василь Галаса – «Орлан» під час слідства стверджував, що саме за дорученням П. Федуну він написав три статті, останнім відхилені. Лише після доопрацювання одна з них була опублікована під назвою «Форма і тактика боротьби ОУН за УССД єдиноправильні»³⁹.

Розформування відділів УПА та перехід до збройного підпілля надали ще більшого значення справі пропаганди як вагомому чиннику впливу на суспільство. Проте підпілля постійно втрачало кадри, які могли писати якісні пропагандивні матеріали. Саме тому питання розширення кола авторів завжди було в полі зору П. Федуну. У листі до В. Кука він писав: «Дуже негативно відбивається на нашій проп[агандивній] роботі брак авторів. Прошу взяти до уваги, що в нашій публіцистиці ми від ряду років не маємо ні одного нового автора. Коли в нашій художній літерат[урі] щораз можна почути про нових людей, то тут цілком інакше. Не розумію, чому з КОП-у Запоріжжя обмежуються тільки до листівок і деяких політ[ичних] статей до своїх терен[ових] журналів? Там сьогодні (хоч конкретно не знаю, який там сьогодні стан) ще, мабуть, найбільші сили з-поміж усіх інших КОП-ів. Їх треба було б сильніше запрягти до опрацьовування певних речей для ширшого використання, в першу чергу – до опрацьовування деяких тем, намічених в останній Інстр[укції] ГОСП-у»⁴⁰.

Відомо, що саме П. Федун у 1951 р. ініціював створення мережі кореспондентів серед членів підпілля, до якої планувалося залучати насамперед провідників різного рівня, що було оформлено відповідною інструкцією. Зокрема, в листі до В. Кука він писав: «...Ідея і мотиви інституції кореспондентів ГОСП-у – викладені в самій інструкції. Вважаю, що доцільно оформити в характері таких кореспондентів якомога більшу кількість пров[ідних] кадрів – усіх, хто може щось «написати»...»⁴¹.

Після загибелі 5 березня 1950 р. у Білогорщі під Львовом Романа Шухевича – «Тараса Чупринки», відбулися зміни в керівництві воюючої України. У червні 1950 р. на конференції ОУН керівником Проводу ОУН на українських землях

³⁸ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – С. 84.

³⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 2. – Арк. 115.

⁴⁰ Лист П. Федуну до В. Кука ч. 4/51 від 20.08.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 13.

⁴¹ Там само. – Арк. 14.

було обрано Василя Кука – «Леміша», його ж затверджено на посаді Головного командира УПА та Головою Генерального секретаріату УГВР. Тоді ж рішенням УГВР від 15.07.1950 р. П. Федун – «П.Савчука» було затверджено заступником Головного Командира УПА⁴², а відтак він обійняв ще й пост заступника Голови Генерального Секретаріату УГВР⁴³.

Протягом 1944–1951 рр. Петро Федун, як один із керівників визвольного руху в Україні, постійно перебував у полі зору органів МГБ, які докладали величезних зусиль задля його розшуку та нейтралізації. Загальний контроль над усіма оперативними заходами щодо розшуку П. Полтави здійснював 1 відділ управління 2-Н МГБ УРСР. Оскільки співробітникам МГБ було відомо, що основним місцем дислокації П. Полтави були тодішні Сколівський і Славський райони Дрогобицької області (тепер – Сколівський район Львівської області), Болехівський та Вигодський райони Станіславської області (тепер – Долинський район Івано-Франківської області), тому на його пошуки в першу чергу були спрямовані управління МГБ цих областей⁴⁴. У 1949 р. на П. Федуну завели окрему розшукову справу під кодовою назвою «Шакал»⁴⁵. У 1950 р. створено спеціальну міжобласну опергрупу МГБ (нараховувала 20 співробітників), яка займалася винятково його пошуками.

Особливо натиск облавників П. Федун відчув восени 1951 р. З огляду на це, він вирішив перейти зимувати в Жидачівський район Львівської області, де базувався крайовий провідник ОУН Роман Кравчук – «Петро». 18 листопада 1951 р. «Полтава» разом із своєю охоронною боївкою прибув на місце постою останнього у Вишнівецькому лісі⁴⁶.

У грудні 1951 р. співробітники МГБ отримали інформацію, що в районі сіл Вишнів і Новошини переховується хтось із членів Проводу ОУН. Зважаючи на це, управління 2-Н МГБ УРСР спільно з управліннями МГБ в Дрогобицькій та Станіславській областях ретельно розробило план військово-чекістської операції. Передбачалося щільно заблокувати лісові масиви та населені пункти, аби не допустити втечі підпільників, а потім провести ґрунтовний пошук криївок. Район пошуку був розділений на 9 секторів. Керівникові кожного сектору було поставлено завдання – уважно оглянути місцевість на предмет наявності підземних сховищ, розшукати підпільників і, в міру можливого, захопити

⁴² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 9.

⁴³ Повідомлення [про смерть П. Федуну] // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 53-54; Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 7. – С. 104-106.

* Детальніше про розшук та загибель П. Федуну див.: Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – Київ, 2008. – 66 с.

⁴⁴ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – С. 1-32.

⁴⁵ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 134.

⁴⁶ Акт – звіт про обставини й згодні причини загибелі сл[авної] п[ам'яті] «Максима» й «Полтави» та друзів // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 154.

їх живими. До операції було залучено 4574 офіцерів та солдатів, з них – 75 співробітників УМГБ у Дрогобицькій області та 78 співробітників УМГБ у Станіславській області, 60 інструкторів із 110 службово-розшуковими собаками, 500 курсантів навчального заводу МГБ, 230 автомашин⁴⁷. Операція тривала з 21 по 28 грудня.

Вранці 21 грудня 1951 р. війська МГБ заблокували згаданий район на межі тодішніх Букачівського району Станіславської області та Журавнівського району Дрогобицької області (тепер – територія на стику Рогатинського району Івано-Франківської області та Жидачівського району Львівської області) та розпочали пошуки.

У перший день операції одна з пошукових груп неподалік с. Вишнів Букачівського району Станіславської області (тепер – Рогатинського району Івано-Франківської області) виявила на поверхні біля криївки трьох підпільників. Зав'язався бій, в результаті якого два підпільники були вбиті (крайовий провідник ОУН на ЗУЗ Роман Кравчук – «Петро» та референт СБ Букачівського районного проводу ОУН Богдан Паньків – «Буря»), а третьому (кур'єру «Петра» Євгенові Якиміву – «Богдану») вдалося втекти. Проте через день він загинув у цьому ж лісовому масиві.

23 грудня об одинадцятій годині тридцять хвилин у лісі біля с. Новошини Журавнівського району Дрогобицької області (тепер – Жидачівського району Львівської області) курсанти навчального полку МГБ, помітивши пару з вентиляційних отворів, виявили підземний бункер з підпільниками всередині. Їм запропонували здатися, але вони відмовились і відкрили вогонь з автоматів. Через деякий час, побачивши, що становище безвихідне, підпільники підпалили бункер і пострілялися. Криївка була розкопана солдатами і з неї витягнуто тіла чотирьох повстанців: члена Проводу ОУН Петра Федуну – «Полтави», референта пропаганди Журавнівського надрайонного проводу ОУН Богдана Зобніва – «Миронича», провідника Букачівського районного проводу ОУН Михайла Сенюка – «Скритого» та бойовика «Миронича» Григорія Ярему – «Зенка».

У той же день тіла семи загиблих повстанців вантажівкою були доправлені до Львова. У приміщенні Управління МГБ у Львівській області була проведена

Посмертне фото Петра Федуну. 23.12.1951 р.
(Фото із збірки ГДА СБУ)

⁴⁷ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – С. 31.

процедура їхнього впізнання заарештованими учасниками підпілля, у ході якої остаточно було встановлено факт загибелі одного із керівників національно-визвольної боротьби в Україні, її провідного ідеолога Петра Федуна – «Полтави». Коли ж через кілька днів постало питання, що робити з тілами вбитих, то було вирішено їх таємно поховати. Вночі 28 грудня 1951 р. співробітники МГБ закопали тіла Р. Кравчука, П. Федуна, Б. Зобніва, М. Сенюка, Г. Яреми, Є. Якиміва та Б. Панькова у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту №39» УМГБ у Львівській області⁴⁸.

Внесок Петра Федуна у визвольний рух належно оцінило командування. У 1946 р. його, як начальника 6-го політвиховного відділу КВШ УПА-Захід, відзначено вирізненням у наказі командира УПА-Захід⁴⁹. У подальшому П. Федун був нагороджений трьома Хрестами заслуги УПА: у 1947 р.* – Срібним Хрестом заслуги (Наказ ГВШ ч. 3/47 від 5.12.1947 р., на основі рішення УГВР від 22.11.1947 р.)⁵⁰, у 1951 р.** – Золотим Хрестом заслуги (Наказ ГВШ ч. 1/51 від 2.05.1951 р., на основі рішення УГВР від 1.11.1950 р.)⁵¹, а в 1952 р.***, посмертно, – Золотим Хрестом бойової заслуги I-го класу (Наказ ГВШ ч. 1/52 від 20.06.1952 р., на основі рішення УГВР від 15.06.1952 р.)⁵²; окрім того – медаллю «За боротьбу в особливі важких умовах»⁵³.

Доля родини П. Федуна склалася так само трагічно, як і доля десятків тисяч родин учасників національно-визвольної боротьби середини ХХ ст. У 1945 р. батьки Петра – Микола та Парасковія були виселені на спецпоселення в

Василь, Анна та Петро Федуні
(Фото із збірки Богдана Качора)

⁴⁸ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна у 1944-1951 рр. – С. 32.

⁴⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 62. – Арк. 200.

* Під псевдонімом «Север».

⁵⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 256.

** Під псевдонімом «Волянський».

⁵¹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 276.

*** Під псевдонімом «Полтава».

⁵² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 279-280.

⁵³ Повідомлення [про смерть П. Федуна] // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10. – С. 57.

Брат Петра Федуна – Василь
(Фото із збірки Василя Стрільчука)

Ігринський район Удмуртської АРСР⁵⁴, де працювали в Кушинському ліспромгоспі. У 1956 р. повернулися в рідне село, де й померли: батько – у 1960 р., а мати – у 1962 р.

Брат Петра Федуна – Василь (1926 р. н.) восени 1944 р. перейшов у підпілля, де діяв під псевдом «Мирон» і виконував функції референта пропаганди кущового проводу ОУН. 26 березня 1946 р. криївку, в якій він знаходився разом з п'ятьма стрільцями сотні «Непоборні», виявлено облавниками на полі біля родинного села Федунів. Після короткого бою, бачачи безвихідність становища і не бажаючи живим потрапляти до рук ворога, Василь Федун застрелився з власного пістолета⁵⁵.

Сестра Анна Семенюк (1914 р.н.) постійно жила в Шниреві, її неодноразово арештовували органи МГБ, проте після допитів звільняли. Востаннє заарештована у 1951 р., але знову ж, після допитів і тортур, звільнена. Далі мешкала в рідному селі, де передчасно померла у 1962 р.⁵⁶

* * *

Творчість П. Федуна – «Полтави» вимагає неупередженого, глибокого, скрупульозного вивчення та суворого наукового осмислення. Тут зупинимося лише на її вузлових проблемах.

Після падіння Німеччини національно-визвольна боротьба була скерована проти однієї з найсильніших тоталітарних держав у світі, в якій панував сталінський абсолютизм. Цей період відзначався утвердженням необмеженої влади Й.Сталіна, відсутністю демократії та всесиллям карально-репресивних органів. Усі прогресивні норми конституції повністю нехтувалися і залишалися дійсними лише на папері.

⁵⁴ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 134.

⁵⁵ Детальніше див.: Романюк М. Вони загинули під Шниревом // Шлях перемоги. – 2002. – 22 травня.

⁵⁶ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава // За вільну Україну. – 1992. – 7 квітня.

На противагу тоталітарній системі український визвольний рух висунув ідею демократизації суспільства, національного самовизначення, свободи та рівності всіх людей. Більше того, українські повстанці зі зброєю в руках при масовій підтримці населення боролися за впровадження в життя цих основних положень. П. Полтава був одним із провідних ідеологів цієї боротьби, безпосередньо причетним до розробки програмових положень українського національно-визвольного руху, формування його стратегічних завдань.

До сьогодні побутує стереотип, що український націоналізм у своїй історії завжди опирався виключно на теорію «інтегрального націоналізму» Дмитра Донцова⁵⁷, тоді як історичні факти вказують на інше. У 30-50-х роках минулого століття програма ОУН постійно змінювалася та вдосконалювалася. Важливим етапом цих змін стали рішення III Надзвичайного Великого Збору ОУН (серпень 1943 р.), популяризації яких П. Федун присвятив багато зусиль. На Великому Зборі до програми ОУН було введено низку соціально-економічних положень. Стратегія організації будувалася на нових ідеологічно-програмових принципах: соціальної справедливості, демократії, поваги до прав людини й національних меншин, боротьби проти всіх форм імперіалізму та розбудови вільних національних держав. Саме цим питанням була присвячена стаття Петра Федуну «Про програмові постанови III НВЗ» (січень 1946). До них він неодноразово повертався в подальших своїх працях.

Виступаючи за побудову безкласового суспільства, Петро Федун послідовно обстоював принципи усупільнення основних засобів виробництва, вважаючи, що контроль держави над основними галузями виробництва сприятиме формуванню такого суспільного устрою. Він писав: «Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери бореться за побудову в Українській Самостійній Державі такого суспільно-економічного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні капіталістів, ні партійних вельмож, в якому не буде експлуатації людини людиною. Ми боремося за цілковиту соціальну рівність і справедливість, за справжнє безкласове суспільство»⁵⁸. Основою такого суспільства, на його думку, мала бути національно-державна та громадсько-кооперативна власність на основні знаряддя і засоби виробництва в народному господарстві.

Щодо земельного питання П. Полтава стояв на становищі національно-державної власності на землю в майбутній Українській державі при індивідуальному або колективному, в залежності від волі селян, користуванні землею. Цю позицію він обстоював і після 1950 р., незважаючи на те, що в Програмі ОУН було внесено зміни й задекларовано принцип приватної власності на землю. Більше того, у 1951 р. він написав статтю «Принцип приватної трудової власності на землю в Програмі ОУН», де роз'яснював зміни, внесені в Програму

⁵⁷ Ткаченко В. Іронія історії, або «Монументальні колізії сьогодення» // День. – 2008. – 12 лютого.

⁵⁸ Полтава П. Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 67.

ОУН, хоча сам вважав, що це ще не є остаточним вирішення питання. Зокрема в листі до Василя Кука, пишучи про цю статтю, П. Полтава констатував: «Я так цю справу пояснив, як на неї дивлюся і розумію. Зрештою, так вона була і подумана (зміняємо цей пункт у першу чергу з мотивів політ[ичної] доцільності. Я вважаю це за потрібне пояснити і підкреслити. Вважаю, що нам доволі швидко прийдеться боротися за реформу цієї справи, і тому не доцільно нам нашого тепер[ішнього] рішення представляти, як найрозумнішої, найкращої з усякого погляду ets розв'язки».⁵⁹

Однією з найважливіших праць П. Полтави є «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (1946), де міститься цікавий аналіз європейської історії XIX століття у розрізі становлення національних ідей та національно-визвольних рухів, творення колоніальних систем, а також критика марксистських постулатів теорії національного питання та бачення місця України у світовій історії.

«Концепція Самостійної України» передбачала побудову на українських етнічних землях незалежної Української держави, в якій уся повнота влади належала б народу. Розглядаючи етапи розвитку української державності, автор приходять до висновку, що українцям притаманне природне прагнення до самостійного державного існування, а отже закономірною є їхня збройна боротьба проти більшовицьких окупантів.

Розглядаючи проблему державного устрою в майбутній Українській державі, Петро Федун однозначно висловився за встановлення демократичної форми правління парламентського типу, пропагував відхід від однопартійної системи та створення багатопартійного суспільства, пропонував включити до програми ОУН пункт про боротьбу з однопартійною системою, яка в рамках тодішнього СРСР уособлювалася з владою невеликої групи партійних функціонерів. На його думку, саме в парламентській республіці верховна влада належатиме справді всьому народу України. Водночас вважав за необхідне в період здобуття та розбудови української держави запровадження т. зв. «організованої демократії», яка б за умови низької політичної культури українського народу дозволила запобігти анархії. У цей період планувалося обмеження діяльності антинаціональних груп і партій та сприяння розвитку національно свідомим політичним силам. Передбачаючи нестабільність молодого української держави через міжпартійну незгоду, пропонував створити Фронт українських патріотів, який мав би консолідувати всі національно-державницькі сили. Фронт повинен був залучити всіх «українських патріотів, увесь національний актив до якнайживішої роботи в національному і державному будівництві» і стати «тією жердкою, за допомогою якої ми хочемо щасливо для українського народу і Української Держави перескочити через перші місяці нашого незалежного державного життя». Автор вважав, що лише після закріплення української держави та стабілізації національного життя Фронт можна було б розпустити

⁵⁹ Лист П. Федун до В. Кука ч. 3/51 від 23.06.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 90-91.

і дати можливість розвиватися тим політичним партіям, які б сповідували цілі та цінності нашого народу.

Значне місце відведено критиці комуністичної системи. Викриття суперечностей всередині окупаційного ладу було одним з найпоширеніших методів боротьби українського визвольного руху проти більшовизму і становило найважливіший елемент ідеології ОУН. П. Полтава, як і інші публіцисти підпілля, розвінчував у своїх творах положення комуністичної ідеології, її аргументацію, термінологію, цитуючи праці Леніна, Маркса та Сталіна. Декларовані положення комуністичної ідеології, які мали прогресивний характер і належали до загальнолюдських цінностей: демократичні права і свободи, права націй на самовизначення, недопустимість експлуатації людини людиною, розвиток промисловості, міст, ліквідація неписьменності, несправедливого розподілу бюджетних коштів – виразно контрастували з реальною дійсністю радянського режиму – тотальним визиском працюючих верств, жорстокою колоніальною системою господарювання на землях поневолених народів, повною відсутністю будь-яких прав і свобод тощо⁶⁰.

Підкреслюючи суперечності між теорією і практикою комунізму, Петро Полтава мав на меті дискредитувати комуністичний режим, викликати недовіру в сприйманні читача до його основних ідеологічних постулатів, досягнути несхвалення, засудження, а відтак і поборювання поневолюючого ладу.

Значне місце у своїх працях П. Федун присвятив поглибленню та пропаганді міжнароднополітичної концепції ОУН, що була сформульована у квітні 1942 р. на II Конференції ОУН, виступаючи за перебудову міжнародних відносин на принципі самостійності держав усіх народів. Особливе несприйняття у нього викликали багатонаціональні держави, які вважав знаряддям національного гноблення та експлуатації поневолених народів і які, на його думку, вимагали перебудови на засадах національного самовизначення та демократії⁶¹.

Визвольну боротьбу українського народу Петро Федун розглядав як органічну частину світового історичного процесу, закономірне явище людського прогресу⁶². Вагомим є його внесок у розробку концепції антитоталітарної боротьби поневолених народів Центрально-Східної Європи, в яких він бачив природних союзників українського народу в боротьбі проти спільних ворогів – сталінського режиму та будь-яких форм міжнародного імперіалізму. На його думку, український визвольний рух, як найпотужніший та наймасовіший, узяв на себе роль координатора збройного протибільшовицького спротиву в Європі, одним із виявів якого було проведення пропагандистських рейдів на

---

⁶⁰ Див. детальніше: Мороз В. Критика комуністичної системи Петром Полтавою // Україна ХХІ століття: Шлях і мета. Матеріали науково-теоретичної конференції. – Київ, 2002. – Ч. 1. – С. 15-18.

⁶¹ Полтава П. Чому ми називаємо себе націоналістами // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання); Полтава П. Елементи революційності українського націоналізму // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

⁶² Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

терени сусідніх держав – Румунії, Чехословаччини, Польщі, Білорусії та країн Прибалтики. Полтава писав: «...Нам треба змагати до того, щоб разом з нами, разом з усім українським народом, боролися проти кремлівських імперіялістів усі інші народи, поневолені большевицькою Москвою, щоб разом з нами боролися проти большевицької експлуататорської системи працюючі маси всього Советського Союзу...»⁶³.

У повоєнний період в умовах загострення міжнародної політичної ситуації на сторінках підпільних видань розгорнулась дискусія щодо дій українського визвольного руху з огляду на можливість початку Третьої світової війни. Серед керівництва підпілля існували різні погляди на те як можна використати розгортання «холодної війни» на користь української справи. Петро Федун був серед тих, хто вважав, що український народ у майбутній війні повинен покладатися лише на власні сили. Зокрема в статті «Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу» він наголошував, що жоден «визволитель» не буде відстоювати національні права українського народу, а лише дбати про зміну суспільно-політичного і соціально-економічного ладу. Отже, у випадку вибуху нової війни необхідно використати ситуацію для створення незалежної української держави. Він писав: «На війну між ССРСР і його противниками ми розраховуємо як на допоміжний момент у нашій боротьбі, як на ту сприятливу обставину, яка полегшить нам визволитися власними силами. Ми завжди ставили і ставимо сьогодні на сили українського народу, на сили всіх поневолених народів Советського Союзу»⁶⁴.

Значне місце в працях П. Федаки займає питання перспектив подальшої боротьби. Проблеми неодноразово обговорювались на нарадах Проводу ОУН, де зважувалися альтернативи збройній боротьбі. П. Полтава у статті «Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці» (квітень 1950 р.) стоїть на позиції продовження збройної боротьби з огляду на неможливість в умовах СРСР вести політичну опозиційну діяльність. Він вважав, що зі знищенням підпілля буде перекреслено всі надії на визволення українського народу, а також особливо наголошував на потребі протидіяти русифікаторській політиці окупантів в Україні.

Важливим джерелом правдивої інформації про міжнародну ситуацію та загострення відносин між двома ворогуючими блоками були передачі західних радіостанцій: «Голосу Америки», «Свободи» та ін. У серпні 1950 р. П. Полтава підготував статтю-листа щодо змісту радіопередач «Голосу Америки» для України, в якій виступив з критикою політичних настанов адміністрації США, що, на його думку, свідомо замовчувала правду про збройну протибільшовицьку боротьбу в Україні. У статті він закликав враховувати національні почуття окремих народів СРСР, особливо українського, їх прагнення до самостійності й державності, наголошував на тому, що значна частина населення УРСР не

⁶³ Полтава П. Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 67зв.

⁶⁴ [Федун П.]. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

сприймає капіталізму як суспільного устрою, що український визвольний рух виступає за різноманіття форм власності в майбутній українській державі.

Стаття не лишилася поза увагою керівництва збройного підпілля ОУН в Україні. Весною 1951 р. Василь Кук – «Леміш» у листі до Петра Федуна писав про деякі позитивні зміни в підготовці радіопередач «Голосу Америки», проте відзначав, що в них і далі відсутні матеріали про визвольну боротьбу в Україні, які могли б підняти революційно-політичну свідомість народу. З огляду на це він звернувся до Полтави з проханням написати ще одного листа на цю тему⁶⁵. Виконати це завдання П. Федун уже не встиг, і таке звернення до «Голосу Америки» у 1953 р. написав один з керівників підпілля в Україні Василь Галаса – «Орлан»⁶⁶.

Твори П. Федуна вражають своїм рівнем передбачення не лише загальних причин, форм і шляхів розпаду СРСР, а й деталей цього процесу. Усяка політична еміграція, наголошував П. Полтава, має сенс за умови, коли вона працює з переконанням, що обов'язково повернеться на батьківщину і візьме активну участь в її державному відродженні, коли вона працює в безпосередньому зв'язку з народом на рідних землях та тими політичними чи військовими силами, що в умовах окупації ведуть завзяту національно-визвольну боротьбу. На думку П. Федуна, більшовицька влада може бути ліквідована лише внутрішніми революційними силами внаслідок тих політичних, соціальних та національних суперечностей, що наростають в СРСР, ведуть до нового вибуху, який у підсумку зруйнує імперію.

Своїм аналізом більшовицької системи П. Полтава на кілька років випередив популярну критичну працю югославського комуніста Мілована Джіласа «Новий клас» (1957 р.). П. Федун вдало описав експлуататорський режим в СРСР, очолений новим класом, який він назвав «клясою большевицьких вельмож, упривілейованою політично і, вслід за цим, – економічно». М. Джілас пише про «тоталітарне панування партбюрократії», т. зв. нового класу, що володіє монополією на владу, ідеологію та власність⁶⁷.

Погляди П. Федуна знайшли відображення в самвидавівських творах шестидесятників, поширюваних Українським національним фронтом, Українською загальнонародною організацією і т. п.* Більше того, дисиденти використовували погляди публіциста під час підготовки своїх програмних документів. Зокрема, в одній з найбільш значущих, примітних, з нашого погляду, статей самвидаву

⁶⁵ Лист В. Кука до П. Федуна ч. 1/51, весна 1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 226-227.

⁶⁶ Архів ЦДВР. – Фонд Василя Кука (у стадії опрацювання).

⁶⁷ Ребет Д. Вступ // Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – С. 8; Майстренко І. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні. – Едмонтон, 1985. – С. 400; Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996. – С. 22.

* Ідеї, викладені у самвидавівській статті «Класова та національна боротьба на сучасному етапі розвитку людства», багато в чому перегукуються із працею П. Полтави «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу».

«Про сучасне і майбутнє України (неповні тези для обговорення)» зазначено: «...З соціального погляду сучасна радянська держава є знаряддям панування державно-партійної касти, ядро якої складає численна група людей, зайнятих виключно в сфері управління. Економічною основою панування цієї касти є державна власність на засоби виробництва і на результати праці людей...»⁶⁸. У подальшому ідеї П. Федун продовжували активно використовувати й інші покоління опозиціонерів.

Твори Петра Федун – «Полтави» не втратили актуальності й через шістьдесят років після написання. Адже в них він подекуди дуже вдало передбачив сучасний суспільно-політичний устрій України з його міжпартійною гризнею та нестабільністю. Саме проти такого варіанту розвитку молоді української держави він виступав, пропонуючи на перші роки запровадити «організовану демократію».

Значна частина висновків та оцінок П. Федун, зроблених у другій половині 1940-х років, підтверджена ходом суспільного розвитку. Творчість Полтави забезпечила йому гідне місце в скарбниці європейської суспільно-політичної думки ХХ ст.

* * *

Свої твори Петро Федун – «Полтава» писав у надзвичайно важких умовах підпільного життя: під відкритим небом на місцях постою, на конспіративних квартирах, але найчастіше – у криївках, і, як правило, взимку, коли часу було найбільше. Одну із своїх статей він почав з опису обстановки «бункерного життя»:

«Глибока осіння ніч. Партизанська землянка в одному з лісових масивів Західної України. Субота. В куті землянки, за заслоною з плащпалатки повстанці закінчують свою щотижневу «лазню». Ясно горить столова лампа. На одній зі стін поблискує розвішена зброя. На полицях при другій стіні – бібліотека, пакети підпільних листівок, політично-пропагандивних плякатів, підпільної преси. Зараз біля стола радіоприймач...»⁶⁹.

Про складні умови перебування у підпіллі Петро Федун писав навесні 1951 р. ще в одному листі до Василя Кука: «Мені якось удалося перезимувати і поки що живий. Кажу «поки що», бо большев[ики] сильно контролюють терен і втриматися досить важко. До зими був два рази розбитий і вигнаний з зимового приміщення – другий раз у половині грудня»⁷⁰.

---

⁶⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-20227. – Т. 16. – Арк. 322.

⁶⁹ Полтава П. Політика московсько-большевицького уряду та його української агентури не має нічого спільного із справжньою волею українського народу (У відповідь на виступ в ООН делегата Великобританії п. Макнейла) // Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебеда» (у стадії опрацювання).

⁷⁰ Лист П. Федун до В. Кука ч. 1/51 від 6.05.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 1.

Але попри несприятливі умови П. Полтава під час підготовки своїх праць намагався використати всі доступні джерела та літературу, а саме: праці класиків марксизму-ленінізму, радянську літературу та періодику, видання Українського наукового інституту у Варшаві, звіти різних організаційних клітин ОУН і відділів УПА та радіопередачі.

Від написання праць ідеологічного характеру відволікала організаційна робота. Ситуація вимагала швидкої реакції на події, яка виливалась у публіцистичні статті, що й становлять основу його творчої спадщини. Проте сам Полтава вважав, «що на популяризаторську роботу я й не дуже наставлений»⁷¹.

Серед інших публіцистів визвольного руху П. Полтаві найбільш близька творчість Осипа Дяківа – «Горнового»: тематично, ідейно, стилістично. Вони обидва вміли вибирати головні теми та робити їх цікавими для загалу.

Докладне вивчення праць Петра Федуну – «Полтави» дає підстави твердити, що їх могла написати людина, яка мала досконалу гуманітарну підготовку, зокрема, знання історії України та української літератури, загальної історії, вміла грамотно викладати свої думки, досконало володіла кількома слов'янськими, німецькою мовами, в підпіллі вивчала англійську.

На сторінках молодіжного часопису «На зміну» (1947. – Ч. 5.) вміщено оцінку статті Полтави, опублікованої в 10 числі журналу «Ідея і Чин»*: «У статті «Елементи революційности українського націоналізму» з глибоким знанням законів суспільного розвитку і на основі досвіду Визвольних Змагань українського народу показано всю революційність, передовість, прогресивність і захоплюючу рушійну силу основних ідей українського воюючого націоналізму»⁷².

Стиль, спосіб викладу продиктовані агітаційно-пропагандистськими завданнями. Зокрема, Полтава часто використовує такий стилістичний прийом, як питання-відповідь, що робило його статті більш доступними для читачів.

Мова текстів наближена до тогочасної літературної мови, однак у текстах збережено деякі норми правопису 1929 р., зокрема особливості відтворення іншомовних слів (імперіялізм, кляса, соціальний), закінчення «и» в родовому відмінкові іменників жіночого роду (відповідальности, революційности, особливости) тощо.

Розповсюдження підпільних видань чітко регламентувалося. Спеціальними інструкціями встановлювалася черговість друку матеріалів. Технічні звена насамперед повинні були передруковувати листівки і заклики, потім видання «Бюро інформації Української Головної Визвольної ради (УГВР)» та «Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН», періодику крайового рівня та брошури ідейно-політичного змісту. Окремі матеріали наказували видавати поза чергою, з огляду на їх актуальність в той чи інший період. Брошуру

⁷¹ Лист П. Федуну до В. Кука ч. 4/51 від 20.08.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. – 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 19.

* Автор невстановлений, є припущення, що це міг бути редактор вказаного видання Михайло Дяченко – «Марко Боеслав».

⁷² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 27. – Арк. 390.

П. Полтави «Хто такі бандерівці та за що вони борються» інструкції наказували передруковувати при кожній можливості і розповсюджувати якнайширше, оскільки її вважали досконало опрацьованим варіантом програми боротьби ОУН-УПА⁷³.

Ця схема діяла і стосовно творів П. Полтави, що поширювались по всій території діяльності ОУН. Частина з них дійшла через кур'єрів до еміграційних центрів за кордоном.

Загалом варто відзначити, що не всі праці П. Полтави були призначені для розповсюдження серед більшості учасників підпілля та широких верств населення. Ті праці, що мали дискусійний характер, спочатку проходили певну апробацію у вузькому колі керівництва підпіллям. Це були розробки устрою майбутньої української держави, змін програмових засад визвольного руху, ставлення збройного підпілля до конфлікту серед української політичної еміграції тощо. Для цього, наприклад, було запроваджено «Дискусійну трибуну» – видання матеріалів для внутрішнього використання, яке виходило в кількох примірниках. У цій серії опубліковано статтю Петра Федуна «За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі».

Цікавим є той момент, яким чином члени збройного підпілля в Україні на практиці використовували твори Полтави. Відомо про створення конспектів праць Полтави для вишколу членів ОУН. У 1948 р. крайовий осередок пропаганди Карпатського краю ОУН підготував і видав чотири частини «Збірника вишкільних матеріалів I ступеня», до яких включив конспекти праць підпільних публіцистів. З-поміж інших до третьої частини «Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи» увійшли конспекти праць П. Полтави: «Елементи революційності українського націоналізму» (ст. 15-21 збірника), «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (ст. 61-72 збірника), «Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького ССРСР» (ст. 73-78 збірника)⁷⁴. До четвертої частини «З советознання» увійшов конспект його праці «Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні» (ст. 59-71 збірника)⁷⁵. Також відомо, що в підпіллі була підготовлена «Збірка цитатів з поодиноких видань ОУН, УПА і ін.» (Випуск № 1), де вміщено витяг з праці П. Федуна «Колоніальна політика большевицьких імперіялістів в Україні»⁷⁶.

У 1959 р. мюнхенське видавництво «Український самостійник» невеликим накладом видало збірник творів Петра Полтави⁷⁷, який є важливим джерелом

⁷³ Стасюк О. Контроль за виготовленням та поширенням підпільних друків у системі видавничо-пропагандистських структур ОУН (1944–1953) // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – 36. № 11. – С. 100.

⁷⁴ Збірник вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 273-354.

⁷⁵ Збірник вишкільних матеріалів I-го ступеня. 4. З советознання. – КОП КК ОУН 1948. – 92 с. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 16. – Арк. 226-238.

⁷⁶ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 48. – Арк. 378.

⁷⁷ Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – 302 с.

української суспільно-політичної думки доби визвольних змагань. Сьогодні в Україні це видання є раритетним, практично відсутнє в науковому обігу та майже незнане не лише пересічним читачам, але й дослідникам. До згаданого збірника увійшло лише 14 найвідоміших праць Петра Федуна і не потрапила та частина доробку, яка в підпіллі не була широко розповсюджена.

Видання не позбавлене окремих вад. По-перше, укладачі приміток припустилися багатьох перекручень, неточностей при встановленні часу написання, видання та розповсюдження тих чи інших праць. Наприклад, при ідентифікації тексту під назвою «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу», зазначено, що повністю він увійшов до збірника вишкільних матеріалів (при цьому неправильно вказано назву збірника)⁷⁸. Насправді ж до «Збірника вишкільних матеріалів І. ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с.» увійшов лише конспект вищезгаданої праці (ст. 61-72 збірника)⁷⁹. По-друге, працю «Чому повстання 1648 року було переможне» опубліковано не повністю, вміщено лише її першу частину. Крім цього, рівень видання знижує відсутність науково-допоміжного апарату.

Окрім згаданого збірника ряд праць П. Федуна на еміграції та в Незалежній Україні були опубліковані як статті в різних періодичних виданнях, або окремими брошурами. Так, для прикладу, в діаспорі вийшли: «Чому повстання 1648 року було переможне»⁸⁰, «Хто такі бандерівці та за що вони борються»⁸¹, «Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу»⁸² та ін. В Україні були опубліковані праці «Україна помирає! Хто винуватий в цьому?»⁸³, «Чому СРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав?»⁸⁴, «Хто такі бандерівці та за що вони борються»⁸⁵ та ін.

При підготовці нашого збірника було проведено велику роботу з пошуку та ідентифікації праць П. Федуна – «Полтави». Атрибутовано 34 статті, вміщені в першому томі даного видання. Включено також варіанти праць П. Федуна (такими, наприклад, є тексти під різними заголовками: «Наша основна мета та революція в СРСР як один з шляхів до неї» та «Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї»).

Так само у двох істотно відмінних редакціях подано працю П. Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами». Перший її варіант був написаний у кінці

⁷⁸ Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – С. 71.

⁷⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 334-345.

⁸⁰ Полтава П. Чому повстання 1648. р. було переможне. – [Б.м.в.], 1948. – 33 с.

⁸¹ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються. – [Б.м.в.], 1953. – 30 с.

⁸² Полтава П. Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу // Український самостійник. – 1953. – Ч. 47-50.

⁸³ Кук В. Маловідома брошура Петра Полтави // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1993. – Вип. 3. – С. 93-105.

⁸⁴ За вільну Україну. – 1991. – 13 червня.

⁸⁵ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються. Репринтне відтворення видання 1950 р. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 31 с.

1948 р. і зберігся у вигляді машинописної брошури із рекомендацією щодо використання її в збірнику вишкільних матеріалів. У 1949 р. в процесі підготовки видання під назвою «Шлях до волі» згадану працю перероблено, відредаговано, з неї виокремлено підрозділи, які після доопрацювання були вміщені у цьому ж збірнику як самостійні статті.

За текстами листування П. Федуна з іншими керівниками збройної боротьби 1940-1950-х років* підтверджено його авторство праці «Визвольна боротьба українського народу в 1944-1951 рр.», написаної в першій половині 1951 р. Однак виявити її наразі не вдалося.

Таким чином, творчий доробок П. Полтави, за нашими підрахунками, складає понад три десятки праць, більшість із яких дотепер залишаються невідомими широкому колу читачів. Рукописи П. Федуна практично не збереглися, що унеможливлює їх звірку з друкованими текстами. Вдалося віднайти лише одну машинописну статтю з рукописними правками автора⁸⁶. Тому тексти у збірнику подаються на основі прижиттєвих видань.

Публікація творів П. Федуна здійснюється за прийнятими в українській історичній науці археографічними нормами. Тексти передано з максимальним збереженням тогочасної мови та орфографії. Уніфіковано вживання апострофа. Невідчитані, втрачені слова та фрагменти тексту відмічено у посторінкових примітках астерисками. Невеликі зміни стосуються лише пунктуації. У квадратних дужках подано пропущені слова та розшифровано скорочення.

Підкреслення, закреслення та шрифтові виділення наведено здебільшого за оригіналами. Винятком є заголовки праць, шрифтове виділення яких уніфіковано. Варто зазначити, що автор та редактор часто використовували різні технічні можливості для загострення уваги читачів на тому чи іншому уривку тексту: курсив, жирний шрифт, розрідження тексту, підкреслення та написання слів великими літерами.

Матеріали впорядковано за хронологією, а в кінці кожної праці зазначено дату її написання. Якщо датування вимагало окремих пошуків і було здійснене опосередковано – за змістом, іншими суміжними документами або часом публікації, то дата подається в квадратних дужках, а спосіб датування пояснюється в примітках до праці.

Примітки до текстів складаються з двох частин. Перша – включає дані про дату написання та спосіб її встановлення, псевдонім, яким підписано працю та відомості про обставини її публікації в підпіллі. Друга – примітки до текстів праць, у яких особливо докладно висвітлено епізоди з історії українського визвольного руху першої половини ХХ ст., біографії його провідних діячів. Напівжирним шрифтом виділено примірник праці, за яким вона друкується у збірнику.

---

* Згадане листування нами готується до друку в другому томі даного видання, що має появиться у світ в 2009 р.

⁸⁶ Не в «Мюнхенських пиварнях», а в лісах та степах України (З приводу однієї брехливої «замітки») // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 388-390.

Рідковживані слова та слова іншомовного походження винесено в словник.

Видання супроводжується біографічним словником з відомостями про товаришів і соратників Петра Федуна – «Полтави»; а також іменним та географічним покажчиками.

Упорядник вдячний Володимирові Морозу за цінні поради та допомогу в підготовці приміток і біографічних довідок, співробітникам Галузевого державного архіву Служби безпеки України, особливо, Олександрові Іщуку – за сприяння в пошуку й копіюванні матеріалів. Упорядник також вважає своїм обов'язком спеціально відзначити Центр досліджень визвольного руху за надані архівні матеріали та фінансову підтримку на початковій стадії реалізації проекту.

Михайло Романюк

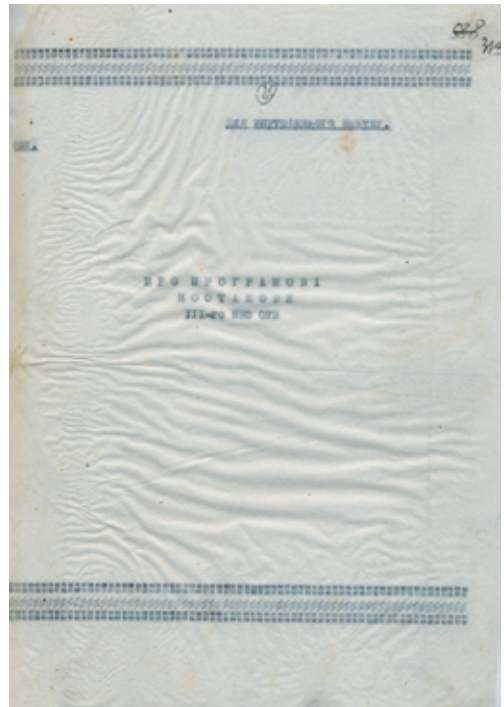
ПРО ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ ІІІ-ГО НВЗ ОУН

В історії визвольно-революційної боротьби українського народу 1941 р. має переломове значення. В цьому році змінюються на Україні окупанти: СРСР, тогочасний окупант усіх майже українських земель, зазнає воєнного нападу з боку гітлерівської Німеччини, в наслідку воєнних невдач перших місяців втікає з України, а на його місце приходить новий окупант – гітлерівська Німеччина. Гітлерівські імперіялісти, які дотепер всякими способами старалися замаскувати свої дійсні пляни щодо України, своїм становищем до Акту 30 червня 1941 р.⁶³ розкрили вповні своє дійсне загарбницьке обличчя. Український народ під керівництвом ОУН підняв визвольно-революційну боротьбу проти нового окупанта – гітлерівської Німеччини. Це один важливий факт.

І другий, що в найбільшій мірі може дає основу для того, щоб цей рік, з точки зору розвитку нашої визвольно-революційної боротьби, називати переломовим: ОУН організує широку, впродовж свого існування вперше в таких масштабах, визвольно-революційну підпільну боротьбу на всіх, без виїмка, українських землях. По двох роках революційної боротьби ОУН на всіх українських землях, ІІІ Надзвичайний Великий Збір ОУН⁶⁴ в серпні 1943 р. прийняв свої Програмі Постанови; український національно-визвольний рух оформив свою програму.

I

Перший період боротьби організованого українського націоналізму, що його закінченням можна вважати вибух другої імперіялістичної війни, був в першу чергу періодом світоглядно-ідеологічної боротьби, спрямованої на духове переродження народу, на встановлення нової національної ідеології. Тут треба

було переродити викривлену довгими століттями неволі духовість українця: квітизм заступити активізмом, на місце почуття національної і особистої меншовартости – засади почуття національної гордості, навчити крізь життя йти пробоем, ворога зустрічати активною боротьбою. Треба було також розбити, або хоча б відізолювати, деякі політичні середовища, які в своїй, просякнутій большевицькими впливами, орієнтації на «вселюдський прогрес», на «всесвітню соціалістичну революцію», проблемі самостійности України надавали підрядного значення і в цей спосіб ще більше викривлювали духовість народу. Треба було також позбавити впливу на маси деякі опортуністичні партії, які своєю тактикою припізнавали процес революціонування українського народу і, тим самим, припізнавали справу його визволення. Світоглядowo-ідеологічний характер боротьби цього періоду був зумовлений також і віком, а в парі з тим і ментальністю більшости тодішніх пробоевих кадрів.

«Перші націоналістичні гуртки (ідеологічного і бойового, а не соціального характеру) звернулися проти матеріалістичного і драгоманівського світогляду як духовні причини національного маразму останніх десятиліть і занепаду волі нації до панування...»

Історичний момент повстання українського організованого націоналізму рішучо виправдує його в першу чергу ідеологічну спрямованість на духове переродження нації. Ангажуючись в практично-соціальну політику, він міг би тоді розгубитися, політично зопортунізуватися і затратити всю ударність на непримиримість своєї ідеї. Саме завдяки своїй безкомпромісовості, ідеалізові і офірованим для справи жертвам – націоналізм видержав політичний натиск «економічного» комунізму та перемиг його ідеологічно. Соціальна структура і окупаційне колоніальне положення громадянства пояснює факт, тому український націоналізм тільки поступенно вкорінився в суспільний ґрунт та набирав соціального змісту в парі з політичним дозріванням націоналістичного активу й суспільним розвитком цілого громадянства.

Вся націоналістична акція перших років мала ціль внутрішньо переродити й психологічно потрясти українське громадянство шляхом пропагандивно-маніфестаційних актів політичної і бойової натури, звертаючи його найкращі співзвучні елементи в річище нашого руху... Націоналістичний рух, при всій конкретності його акцій, мав характер діючого психологічного і ідеологічного ферменту серед українського суспільства.

Пробним каменем націоналістичної революційности було (і на завжди залишиться) непримириме відношення до займанців, а посередне і до угодової політики легальних партій (Альманах «На Службі Нації» 1938 р.⁶⁵).

Другою характеристичною ціною першого періоду нашої боротьби, крім його світоглядowo-ідеологічної спрямованості, було також видвиження на перший плян й зосередження всієї уваги революційного активу на проблемі с а м о г о н а ц і о н а л ь н о – п о л і т и ч н о г о в и з в о л е н н я українського народу, на проблемі с а м о г о з д о б у т т я у к р а ї н с ь к о ї с а м о с т і й н о ї д е р ж а в и . Таке зосередження уваги лише на проблемі самого національно-політичного визволення було зумовлене цією

особливою обстановкою, що в ній розв'язалася наша боротьба в Польщі до другої імперіалістичної війни.

«Над усім українським життям панував нечуваний національний гніт. Польський шовінізм був розпалений до білого і прямо без маски йшов на все, щоб нас засимілювати, принизити, упокорити. Забороняв українську мову, не допускав до шкіл, заборонив працювати в урядах, не допускав на село книжки, обмежував видавництва, публічно ображав українську національну гідність. В економічній ділянці поляки душили українського селянина податками і безземеллям, не допускаючи виїти з села до міста на становище робітника, купця, урядовця чи ремісника. Купця і ремісника українця придушували різними карами та «дозволами», руйнуючи його економічно та випираючи його з міста. Шкільній молоді замикали всяку дорогу до праці по своїй професії. З цього всього зроджувався безробітний, голодуючий, гноблений національно, висміюваний елемент серед інтелігенції і молоді вищих шкіл, серед селянства... серед купецтва і ремісництва, серед робітництва...»

Чого їх всіх вчило життя?

Воно їх вчило, що національне поневолення і національний гніт є причиною її лиха. Організація зробила з цієї науки життя висновки, вона за акцентувала сильно національний момент...» (Дніпровий: «Проблема нашого визволення» – підкр[еслення] наші).

Світоглядово ідеологічна спрямованість, видвигнення життя на перший плян головного питання самого здобуття самостійности, відсунули в перших роках боротьби на задній плян справу розроблення програми нашої боротьби, точного плану нашої політи[ки] в усіх питаннях державного, суспільного життя.

Український націоналізм, одначе, зростав, охоплював щораз ширші суспільні круги, дозрівали революційні кадри, щораз частіше треба було розв'язувати безліч питань конкретного життя, треба було їх розв'язувати по-іншому. В зв'язку з тим щораз гострішим ставало в останніх роках перед війною питання програми ОУН, щораз частіше появлялися голоси, які вказували на необхідність розробити програму, оформити її.

«Переїдений досі шлях українського націоналізму виявляється оформленням його ідеології. У вчуннях модерного українства, в його поставі до всіх виявів духової творчости вже пізнаємо новий, відмінний від старого зміст. Психологічна постава українських модерних мас, завдяки націоналістичному регенераційному процесові діяння, характеризується настроями, що наглядно вказують на домінуюче становище націоналізму в нашій дійсності. Одначе здорове психологічне наставлення мас – це тільки чуттєва і волева сторінка досягнень націоналізму. Це духова підбудова революції, чи інакше – її психологічний зміст. Але вона ще не творить її цілости, бо революція, поза духовим процесом, має також конкретні завдання суспільно-організаційного характеру. Революція тільки з духово-регенераційними завданнями не є ще повною. Звідси впливає потреба програмовости, що поповнює цілість революції й робити її, так [би] мовити, конструктивною,

закінченою духово-матеріальною силою. Коли, напр[иклад], завданням української національної революції є досягнення державности, то тут стають потрібними не тільки її духовні елементи (головний із них – прагнення державности, базоване на протиокупантських настроях українського народу», але і пляновість визвольно-політичної акції, що зумовляє програмовість руху...».

«...Перед нами стоять дуже важкі завдання. Щоб бути здатним їх здійснити, треба вже тепер пильно вивчати всю сукупність зв'язаних з Україною, суспільних проблем, мати на генезу ясний погляд і знати шляхи її розрішення. Цим вимогам і має служити програма. Як платформа чину і теоретичний дороговказ – програма для нашого руху необхідна. Без неї на[ш] націоналізм був би лише вірою, емоцією, але не провідним політичним рухом, що має поширювати свої впливи не тільки в сферах духовности нації, але і у всіх ділянках її матеріального (державного, соціального, економічного і т[ак] д[алі]) існування, та що ставить перед собою широкі визвольно- і суспільно-реформаторські завдання».

«Український організований націоналізм вступає в десятиліття свого існування. За цей час ми не тільки наслухалися і наговорилися доволі про націю, ідеалізм, власні сили, інстинкт, волонтаризм, провідну меншість, експансію й інші складові націоналістичного світогляду, але це стало вже для нас «короткими споденьками», з яких разом із нами виріс увесь наш рух. Хто буде твердити, що український організований націоналізм знаходиться в тих же пеленках, що перед 10-ти роками... А коли ніхто такий не знайдеться, то чи оправдані тенденції завивати наш рух в ті самі дитячі пеленки й не випустити його поза початкову ідеологічну пропагандивну стадію...» («На Службі Нації» 1938 р.).

Програмові Постанови, прийняті ІІІ НВЗ ОУН, р о з в ' я з у ю т ь , отже, таке гостре в нас питання п р о г р а м и і є органічним, в е л и к и м кроком вперед в розвитку нашої визвольно-революційної боротьби.

ІІ

Програмові Постанови, прийняті ІІІ НВЗ ОУН, як і програма кожного руху взагалі, являється результатом теоретичного і практичного (в нашому випадку головно практичного) досвіду в усіх питаннях боротьби, проробленого ОУН на її дотеперішньому революційному шляху. Особливо останні роки, роки другої імперіялістичної війни в світі і роки боротьби проти гітлерівських окупантів на всіх українських землях, незвичайно збагатили революційний досвід ОУН і саме цей досвід не міг не відбитися на Програмових Постановах.

Який же був цей досвід, здобутий в останні роки, і як він позначився на Програмових Постановах.

Світ обхопила друга імперіялістична війна. Проти себе стояли гітлерівська Німеччина, фашистська Італія і Японія – з одного, та Великобританія, США, сталінський СРСР – з другого боку. Цілі, за які велася війна, були виразно імперіялістичні. Правлячі класи держав першого табору хотіли силою здобути «життєвий простір» шляхом, звичайно, поневолення других народів, шляхом вирвання скорше загарбаних територій у держав другого табору. Правлячі ж класи держав другого табору боронили свого імперіялістичного дотерішнього стану посідання не без надії в результаті війни цей стан таким самим шляхом ще побільшити. Виразно,

виразніше, може як коли-небудь з історії дотепер, було видно, що десятки мільйонів людей кривавляться безпосередньо на фронтах, а сотні мільйонів змушені зносити всі страждання, зв'язані з війною лише тому, щоб, як цього хотіла кожна з правлячих кіл – учасників війни, більше загарбати, більше поневолити, більше пограбувати коштом другого, меншого, слабшого. Водночас кожна з воюючих «великодержав» намагалася знайти якусь «ідею», виставити якийсь ідейний прапор, щоб за нього заховати своє хижацьке, імперіялістичне обличчя. Гітлерівська Німеччина створила для поневоленних собою народів концепцію «Нової Європи», а потім ідею «оборони європейської культури» перед «варварським Сходом». Західні альянти визначили як ціль війни, що в неї вони зв'язалися, оборону «демократії», «оборону правопорядку в світі» перед наступом «нацизму», «диктатури». Разом з ними взялися боронити «демократію» й більшовики.

Наслідки війни, розв'язаної великими імперіялістичними державами були жахливі. Мільйони людей-воjakів гинули на фронтах. Величезні території верталися в руїну: руйнувалися тисячі сіл, сотки міст, фабрик, заводів, культурних пам'яток. Матеріальні надбання цілих століть переставали існувати впродовж хвилини. Населення не мало найнеобхідніших речей першої потреби, голодувало, день і ніч працювало на потреби війни. Кожний день війна пожерала величезні суми грошей, здобуті працюючими важким трудом. Населення в період війни підносив ще й той факт, що вже багато років до війни воно мусіло відмовляти собі багато дечого, щоб уможливити приготування до війни.

В особливо важкому становищі опинилися всі малі й слабкі народи. Вони, не маючи дуже часто жодних власних інтересів у війні, були насильно втягнуті в неї великими імперіялістичними державами. Ці великі держави змушували їх силою «добровільно» підпорядкуватися своїй політиці, або, якщо загрожені малі народи мали мужність збройно протиставитися їх імперіялістичним плянам, – окупували їх території, ліквідували їх державність. Великі імперіялістичні держави вели часто політику розпалювання ворожнечі між малими державами, доводили до спорів між ними, щоб унеможливити їх консолідацію для оборони загрозованих спільних інтересів і, тим самим, послабити їх відпорність. Вони часто купували для своїх плянів правлячі імперіялістичні кліки малих народів за ціну деяких територіяльних «дарувань», або хоча б обіцянок таких «дарувань». Так, наприклад, Гітлер зліквідував державність поляків, греків, югославських народів, чехів тому, що ці народи не хотіли підпорядкуватися його плянам, Карпатську Україну⁶⁶ і Сємгород (цей останній відобрав Румунії) «дарував» Угорщині, «Трансдністрію»⁶⁷ – Румунії. Ці «дарування» мали забезпечити йому співпрацю правлячих клік тих держав. Так чи інакше, тобто, – незалежно від того чи мала держава підпорядкувала свою політику інтересам великодержав, чи збройно протиставилася їх імперіялістичній політиці малих народів, [малі держави] цілковито руйнувалися, народ винищувався і все це діялося лише тому, що так хотілося великодержавам.

До найбільш жахливих наслідків привела ця друга імперіялістична війна на Україні. Одні окупанти-імперіялісти, більшовики, втікаючи нищили все, щоб не лишити нічого ворогові. Вони силою загнали в лави ЧА всіх українських чоловіків, багато жінок, вивезли устаткування фабрик, заводів, зерно, худобу, забрали

культурні пам'ятки, навмисне самі руйнували шляхи, мости, транспорти, міста, (Хрещатик), село. І всі ці бандитські руйнування втікаючий елемент оправдував... «інтересами» України, «інтересами» українського народу. Новий окупант, гітлерівська Німеччина, терор і грабунок продовжувала по-своєму. Мільйони українських жінок, підлітків вивозили гітлерівці в Німеччину на каторжні роботи. Мільйони полонених українців, бувших вояків ЧА, гинули в таборах. З іншої частини полонених українців формували окупанти військові відділи і змушували їх боротися на фронті, за не лише чужу, але і ворожу собі справу, проти своїх братів. Так само насильно змобілізованих в ЧА большевицькими окупантами. Вивожувано з України останнє зерно, останню корову, встановлено кривавий терор гестапо, ляндрівтів, гебітскомісарів, терор, шибениць. Становище, що створилося на Україні в наслідку большевицько-німецької імперіялістичної війни і нової окупації України кликало о помсту до неба на окупантів імперіялістів, на цілу імперіялістичну систему, для якої грабіж, терор, мордування мільйонів – найкращий метод, найвища ціль...

Очевидно, що ця жахлива дійсність в світі, а зокрема в Україні, не могла не змусити актив Організації⁶⁸ ще раз призадуматися над тим, що саме є причиною цієї трагедії, що її вже від багатьох десятків років переживає цілий світ, а разом з ним і Україна, не могла не змусити ще раз пошукати виходу із цього трагічного становища, виходу, що був би водночас прогресом із загально-людської точки зору, кроком вперед до впорядкування міжнародних відносин. Жахлива дійсність, що її переживала Україна і цілий світ від багатьох десятків років, а, зокрема, в роках її імперіялістичної війни, могла стати основою лише для підтвердження таких висновків, зроблених ОУН ще надовго перед вибухом цієї війни.

1. Причиною найбільшого нещастя сучасного людства – сучасних імперіялістичних воєн, є імперіялістичні прагнення, імперіялістична політика правлячих клік, народів, зокрема великих. Існування імперіялістичних прагнень, існування імперій буде, як і було завжди дотепер, постійним джерелом постійних воєн, нових загарбань, буде джерелом нових нещасть, постійної анархії в міжнародному житті, міжнародного розбору і бандитизму.

2. Особливо трагічні наслідки мають імперіялістичні війни для малих народів. Кожна імперіялістична політика дає у наслідку поневолення, грабіж одних народів другими, слабших сильнішими. Малі народи падають, звичайно, жертвою чужих і ворожих собі загарбницьких інтересів.

3. Щоб визволити людство від постійних воєн, треба упорядкувати відносини в світі. З міжнароднього життя мусить зникнути імперіялізм, за кожним народом мусить бути визнач[е]не право жити самостійним державним життям, міжнародне життя мусить бути оперте на справедливий закон, а не на силу.

4. Імперіялістичні держави завжди намагаються своє хижацтво прикрити «благородними ідеями». Кожна «ідея», в основі якої лежало б яке-небудь втручання правлячої кліки одного народу у справи другого народу, не говоримо вже про збройну «допомогу», мусить бути оцінювана як імперіялістична, і проти неї треба вести рішучу боротьбу.

5. Жодний народ не живе ізольовано, але в оточенні інших народів і тому кожночасне становище кожного народу залежить не лише від його власної зовнішньої

і внутрішньої політики, але і від такої ж політики його сусідів. Щоб забезпечити справді краще майбутнє українському народові, треба не лише прогнати окупантів з України сьогодні, але й добитися такого ладу, який виключив би можливість нової агресії з боку наших ближчих і дальших сусідів, нові втрати незалежності, нових страждань народу завтра. Водночас з боротьбою за визволення українського народу мусимо вести боротьбу за знищення імперіялізму у світовому масштабі.

Саме такі висновки, зроблені ОУН вже надовго перед вибухом другої імперіялістичної війни, підтвердила міжнародна дійсність останніх років. Організація зафіксувала цей свій досвід з міжнародного життя наперед в Постановах своїх Конференцій (другої і третьої)⁶⁹, що відбулися впродовж 1942-[19]43 рр. і в таких точках Програмових Постанов.

«ОУН бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР і проти німецької «Нової Європи».

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичн[их] фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіялістів. Тому – проти російського комуністсько-більшевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

ОУН проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, «визволив», «брав під охорону», під «опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст поневолення, насильство, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх «опікунів» і «визволителів», поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій селянин, робітник і інтелігент могтиме вільно, заможньо і культурно жити та розвиватися» (Програмові Постанови III НВЗ ОУН⁷⁰).

Як вже зазначено вище, після 1941 р. ОУН розгорнула дуже широку діяльність на своїх українських землях. Ціла Україна, найдальші її закутки (Крим, Кубань) покрилися підпільними клітинами ОУН, всюди появилися члени ОУН зі своєю революційною ідеєю Української Самостійної Соборної Держави. Після більше як 20-ть років большевицької окупації це була перша широка зустріч і самої Самостійної України і активу Організації, носіїв цієї ідеї, з українськими масами. Зрозуміло, що для українського націоналізму, який своєю метою ставить здобуття Самостійної Соборної Держави, а дотепер, в силу існуючих політичних умов, діяв на одній п'ятій української етнографічної території на ЗУЗ. Така зустріч мала переломове значення і не могла лишитися без наслідків також в ділянці змісту нашої боротьби.

ОУН в перший період свого існування розвивалася головню на ЗУЗ, тут найширше діяла і через те, незважаючи на досить поважне число членів у своїх лавах з інших українських земель, зміст її гасел в першому періоді боротьби відображав головню ці настрої, що гуртували на ЗУЗ, розв'язав ці питання, що

хвилювали в першу чергу українця із ЗУЗ. Які це були питання, які це були настрої, ми вже сказали, розглядаючи особливості нашої боротьби першого періоду. Тут лише підкреслимо ще раз, що на зміст гасел ОУН в першому, головно підпольському періоді боротьби, [ви]рішально вплинув шовіністичний характер наступу польського імперіялізму на нас. Західно-українські маси під Польщею джерелом усього свого лиха вважали завжди лише національне поневолення, брак власної державности.

Зовсім відмінною, якщо йдеться про методи імперіялістичного поневолення і знищення українського народу, була підбольшевицька дійсність на О і СУЗ⁷¹. Большевицькі окупанти створили тут для українських мас т[ак] зв[аної] УРСР: дали «українську» верховну раду, дали «український» уряд, українську мову зробили державною мовою в УРСР, дали «українське» шкільництво, театр, могла «свобідно» розвиватися культура, «національна формою і соціальна змістом». Фікцією державности в формі УРСР большевики відвернули увагу українських мас від національного питання, і воно не було протилежність до того, як це було на ЗУЗ – найболючішим питанням українського будня на О і СУЗ.

Відмінність національної політики, здійснюваної на О і СУЗ большевицькими окупантами від цієї ж політики, здійснюваної польськими імперіялістами на СУЗ, була причиною того, що деякі гасла ОУН, сформованих в умовах ЗУЗ, не могли бути в цілості однаково актуальні на О і СУЗ. Наведемо кілька прикладів. Гасло: «Боротьба за Українську Державу – найвищий наказ!». Не вимагало в умовах польської окупації для українця із ЗУЗ жодних пояснень. Воно було самозрозуміле і єдиножиттєве гасло. Для українця ж із О і СУЗ, якому большевицька пропаганда вже успіла второчити, що він живе у «своєї незалежній українській державі», це гасло було менше «самозрозуміле». Він, власне, не розумів, чому боротьба за українську державу має бути для нього оцим «найвищим наказом», коли він недавно тільки жив в «українській незалежній державі» і ... бідував у ній. Гасло «Україна для українців» – таке актуальне в умовах підпільної окупації, в умовах колонізаційної політики польських імперіялістів під одвертими шовіністичними лозунгами, – було також мало зрозуміле для українця з О і СУЗ. Він, по-перше, не мав до діла з одвертою і масовою, лише замаскованою колонізацією з боку Москви, по-друге, большевицька пропаганда, переслідуючи свої імперіялістичні цілі, успіла вже його переконати, що народи повинні жити побіч себе в згоді і дружбі (звичайно, по-большевицькому зрозумінні). Не було також зразу для мас на О і СУЗ зрозуміле гасло, напр[иклад], «на Україні – українська мова». Вони вже бачили, що большевики зробили українську мову «державною» мовою УРСР – а, незалежно від того, – міста говорили по-російськи, в армії говорили по-російськи, і нічого не змінилося в тому відношенні від того стану, який був за царату.

Чи, однак, факт, що деякі гасла ОУН при першій зустрічі із східно-українськими масами були менше актуальні як на ЗУЗ, означає, що вони були чужі, несприємливі для українсько-східних мас? Нічого подібного. Бо вистало, наприклад, лише пояснити за який лад в Українській Самостійній Державі ми боремося,

а гасло: «Боротьба за Самостійну Українську Державу – найвищий наказ!» було однаково актуальне як на ЗУЗ, так і на СУЗ. Гасло «Україна для українців» вистало лише пояснити як вимогу здійснювання влади на українській землі єдиним її господарем, українським народом, при одночасному забезпеченні повноти громадянських прав громадянам України і других національностей, – а воно також було зовсім актуальне на О і СУЗ. Вистало також лише розкрити большевицькі методи русифікування України шляхом відповідної мовної політики, а й гасла «На Україні – українська мова» також було однаково актуальне на СУЗ і ЗУЗ. Отже, відмінність національної політики окупантів на ЗУЗ і ОСУЗ вимагала від Організації лише у т о ч н е н н я змісту наших гасел, п о я с н е н н я їх із врахуванням специфічних властивостей земель, окупованих большевиками, вимагала с к о н к р е т и з у в а н н я ідей Української Самостійної Соборної Держави відповідно до потреб цілого українського народу.

Відвернувши підступною національною політикою увагу українських мас, як і мас СРСР взагалі, від національного питання, большевики не могли її в такій самій мірі відвернути від соціальних питань. Противно, своєю політикою нечуваного економічного грабунку працюючих вони зосередили на цих саме питаннях усю увагу мас. На О і СУЗ було сильне відчуття соціального гноблення і експлуатації, соціального поневолення, було сильне соціальне невдоволення.

Але знов таки і це невдоволення було відмінне від такого ж невдоволення на ЗУЗ, було своєрідне. У Польщі панував капіталістичний лад, і тому соціальне невдоволення українських мас на ЗУЗ було зв'язане не лише із шовіністичною національною політикою польських імперіялістів, але із формами експлуатації, властивими капіталістичній системі. Все це не існувало, якщо йдеться про форми соціального гноблення на О і СУЗ. Національне гноблення було тут так масковане, що українець його майже не помічав. Большевики знищили капіталістичну систему, і разом з нею форми капіталістичного гноблення. Соціальне гноблення на О і СУЗ здійснювалось в нових, властивих новій большевицькій суспільно-комуністичній системі, формах. Ця обставина вимагала від Організації нових гасел, зв'язаних з новою дійсністю. Всі майже селяни на О і СУЗ були невдоволені колгоспною системою, але причиною їх невдоволення не завжди були колгоспи і як форма організації селянства, як форма організації с[ільсько-]господарської продукції в з а г а л і . Багато з них бачили в колгоспах деякі також позитиви, і причиною лиха уважали, наприклад, лиш високі хлібоздачі державі, високі податки, брак товарів ширвжитку, тощо. Не завжди, отже, невдоволення селянства на О і СУЗ було (і є) о д н о з н а ч н о з його бажанням п о в е р н у т и с я до системи і н д и в і д у а л ь н и х г о с п о д а р с т в , але воно є дуже часто однозначно з намаганням повалити лише с т а л і н с ь к у колгоспну систему. Було невдоволене і робітництво. І знов причину свого незавидного положення воно бачило не в тому, що промисловість націоналізована, що існує т[ак] зв[ана] «соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва», але в тому, що незвичайно низька зарплата, що робітникові не дають спокою соцзмагання, що постійно загрожує небезпека попасти у конфлікт з варварською трудовою «дисципліною», що позбавлено

свободи проф[есійні] спілки, тощо. Так само було з інтелігенцією. Східньо-українська інтелігенція змушена була важко працювати на мізерну зарплату, постійно гнітив її страх перед НКВД, була позбавлена вдоволення із своєї роботи, властивого дійсно вільній творчості.

Звичайно, що якщо ОУН хотіла сильно закріпитися на О і СУЗ, хотіла підняти увесь український народ на боротьбу за УССД, то мусіла ідею УССД зробити якнайбільш зрозумілою, а через те сприйнятною для найширших українських мас, мусіла її зв'язати з конкретними щоденними болячками селянина, робітника, інтелігента. Боротьбу за УССД мусіла зробити боротьбою за знищення всього того, що гнітило, затроювало кожному життя в підгітлерівській і підсталінській (і головно цій) дійсності. Це саме і означало вирвати українські маси з-під впливів ворожих українському народові окупантських концепцій і впливів, духово-політично усамостійнити український народ. Цього можна було доконати лише шляхом 1) найтіснішого пов'язання ідеї політичного визволення українського народу з ідеєю побудови справедливого суспільно-економічного ладу, який заспокоїв би справедливі вимоги селян, робітників, інтелігенції; 2) врахування тих вже існуючих основних суспільно-економічних перемін, докнаних большевиками, які так у свідомості східно-українських мас, як і зовсім об'єктивно, в порівнянні до становища, існуючого при капіталізмі, є кроком вперед. В тому саме напрямі і пішла конкретизація ідеї УССД. На основі спостережень і висновків, зроблених провідни[ка]ми Організації в часі революційної роботи серед найширших мас цілої України, опрацьовано суспільно-економічну програму українського визвольного-революційного руху – українського націоналізму. Вона становить другу частину (перша частина – це наша програма упорядкування міжнародних відносин) Програмових Постанов III НВЗ ОУН.

«...В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу» (Програмові Постанови).

Ця точка характеризує в загальному цілу нашу суспільно-економічну програму. Так як найважливішим елементом нашої програми упорядкування міжнародного життя є наша ідея вільних національних держав усіх народів світу, так найважливішим елементом нашої суспільно-економічної програми є ідея безкласового суспільства в вільній національній державі.

III

Як воно не дивно, але, не зважаючи на те, що III НВЗ ОУН прийняв свої Програмові Постанови вже 2,5 років тому, деяка частина членів ОУН цих Постанов «не прийняла» і до сьогодні: «не прийняла» в тому значенні, що не зрозуміла послідовно найглибшої їх революційної суті, не оцінила їх як нову, передову, органічно-українську своїм походженням і універсальну своїм значення[м] ідею, не добачила в них місії нового світу, світу кращого, справедливого, світу

упорядкованого, за який саме варто боротися й вмирати... Причиною цього явища зовсім не є, наприклад, ослабий натиск організації на політично-вишкільну роботу серед цієї частини членів. Саме ця частина членів завжди мала і має змогу постійно поширювати і поглиблювати свій політичний світогляд так шляхом зустрічей і розмов з окремими провідними членами організації, [як] і шляхом індивідуальних студій, спостережень. В нашому випадку справа сягає глибше. Частина членів ОУН «не прийняла» аж до сьогодні нашої програми тому, що їм на це не дозволяє дотеперішня політична ментальність. І саме тому про це явище треба говорити, його треба в найкоротшому часі ліквідувати, бо, в протилежному випадку, може створитися таке становище, що при цьому деяка частина членів революційної організації в кожному іншому відношенні навіть дуже дисциплінованих, не буде «визнавати» програми цієї організації.

Для кращого розпізнання в членській масі цієї категорії людей додамо ще, що вони у зв'язку з постановами мають завжди питання, обраховані на те, щоб свого співбесідника – якщо він є оборонцем постанов, тобто – головно, послідовним ворогом імперіалістичної та капіталістичної системи, обов'язково закинути, доказати йому, що він помиляється, тим самим, очевидно, підкреслити свою «непомилність». Такі питання вони ставлять при принагідних умовах, під час курсів, такі питання вони неправильно ставлять і розв'язують часом в статтях, часом в конкретній революційній роботі.

Цю категорію членів ОУН, що про неї говоримо, їх політичну ментальність, можна б схарактеризувати словами О. Рудницького, що він їх у свій час посвятив полякам, а саме, що вони «нічого не забули і нічого не навчилися»: в нашому випадку не забули старих «правд», хоча б однобічно їх зрозуміли, або взагалі не зрозуміли і не можуть зрозуміти нових правд, що їх з нечуваною очевидністю накидає нам свого життя. «Не приймають» програми ОУН, прийнятим ІІІ НВЗ ОУН, деякі друзі ставлять себе водночас в становище дуже «принципових» націоналістів, оборонців «так вони про себе думають», – «чистоти» нової ідеології. Вони – вороги всяких змін, хоча б ці зміни означали найбільше органічну еволюцію українського націоналізму, хоча б вони були необхідною життєвою корекцією, з якою кожний живий політичний рух мусить рахуватися і її прийняти, якщо не хоче лишитися мертвою формою. Що таке становище, оскільки воно було б масовим, в такому періоді розвитку українського націоналізму було б підірванням його росту, відірванням його від життя, і в результаті його смерті – ці друзі не помічають. Вони завжди переконані глибоко тому, що власне вони «вирощують» українських націоналістів в найчистішій і найжиттєвішій його формі.

Не від речі буде тут згадати, що з тим самим явищем іде в нас боротьба від кількох років. Бо саме тоді, коли український націоналізм розрісся, коли треба було і в області революційної теорії відповідно зрівнятися з реальними практичними завоюваннями нашого руху, коли треба було головно виробити програму, – саме і тоді вже з'явилися тенденції «окупування на старих позиціях», тенденції «догматизувати наш рух». І в той же час, коли появились в нас голоси за конечність сформулювати програму, появились також голоси проти тенденції «окупування на старих позиціях».

«Тенденція ця (тенденція догматизувати наш рух, окупування на старих позиціях – Вол.) ...загрожує закріпленням цілого руху і вихолощуванням його з творчого духу. При перемозі цієї тенденції інакше і не могло б бути, бо тоді вільно було б повторити тільки те, що вже сказано в заранні націоналістичного руху, і що відповідало цій початковій стадії. Кожна нова думка, яка виходила б поза закріплені чи коло отих заранні сказаних і догматизованих тез, мусіла б бути п'ятнована як ерись. Між тим це було б рівнозначно з застоєм, тому пенетрували б старі ситуації...». При підсумках здобутків українського націоналізму після 10-ох років боротьби говориться:

«Питома вага організованого українського націоналізму вже не така, як це було перед 10-ти роками, коли перші наші починки стрічали сміхом. Змінилися обставини праці, витворилася нова ситуація, ніж перед 10-ти роками. Якраз такий стан накладає на нас чергові обов'язки, кличе до дальшої творчості, до дальшої починовости думки і чину, а в кінці переглянути і евентуально доповнити чи змінити дотеперішні наші програмові і тактичні тези. А, з другого боку, треба ствердити, що рух наш ще надто молодий і не тільки не сповнив усіх перед собою поставлених завдань, але не дійшов ще до першої і головної мети – української держави. Отже, на всякий випадок завчасно нам приманити консервативні тенденції і переіменувати в законну секту, що спочила б на дотеперішніх лаврах, сліпа й глуха на дотеперішне, довколишнє життя...».

Стаття кінчається закликком:

«Тому хай між нами живе дух творчості, а не закріплені догми; хай розвивається полет думки і ініціативність чину, а не висіння в повітрі чи товчення води в ступі...» («На Службі Нації» 1938 р.).

Якщо деяким друзям ці справи дотепер були невідомі, то просимо на них тепер звернути увагу.

Різні питання, що їх наші друзі – ортодокси ставлять часто у зв'язку з нашою програмою, зводяться до двох основних «застережень»:

1. Чому ми «зрадили» принципів імперіялізму, коли дотепер всюди в житті його повно?

2. Чому ми нашою суспільно-економічною програмою намагаємося «переліцитувати» большевиків, коли вони свою політикою допровадили себе над берег пропасти?

При цьому вони завжди відкликаються до арсеналу своїх політичних аргументів, зачерпнутих колись там далеко на вишколах, чи до свого «багатого життєвого досвіду», який нібито лише підтверджує їх в тому, що вони правильно думають.

Тому ми здеклярували себе як ворогів всіх імперіялістів, що загрожують Україні, і як ворогів всіх імперіялістів взагалі, – ми коротко вже сказали скорше при аналізі факторів, які вплинули на формування нашої програми.

В тому місці ми хочемо відповісти на ці питання, маючи на увазі головний цей факт, що автори цих питань вважають себе на оборонців «чистоти» націоналістичної ідеології, що вони вважають себе за єдино «вірних», «послідовних» націоналістів.

Наші друзі – оборонці «чистоти» націоналістичної ідеології, наші, як вони себе вважають, «послідовні» націоналісти, а, одначе, – дуже непослідовні і ... поверховні, якщо йдеться навіть не про що інше, а про засвоювання лише основних «старих» націоналістичних правд.

Бо ж про що інше, як не про поверховність цих друзів, говорить факт, що вони, наприклад, пам'ятають десятку точку декалогу, як її хтось був на дуже коротко сформулював, пам'ятаючи про це, що в націоналістичній літературі говориться то тут, то там дещо про імперіялізм, а не знають, що, напр[иклад], М. Орлик⁷² в своїй «Ідея і чин України»⁷³ свій «імперіялізм» пр о т и с т а в л я є саме «гнетові», визискові і поневоленню слабких народів, що він поняття національної експансії ніде не в'яже з поняттям насильного загарбання територій других народів. Про що ж інше як не про одноповерховність наших друзів тоже-імперіялістів у найбільш їхньому питанні говорить факт, що вони не запримітили, що Орлик (а автор хіба достаточо авторитетний у всіх світоглядово-ідеологічних питаннях першого періоду), говорячи про імперіялізм, говорить про «внутрішній» потенціально імперіялізм, до якнайбільшого росту і могутности. А хіба ж ми навіть не як націоналісти, але як українці взагалі можемо коли-небудь бути проти «внутрішнього, потенціального імперіялізму» до якнайбільшого росту і могутности, «внутрішнього, потенціального імперіялізму», якщо він не прибиратиме форм політики загарбування чужих територій. Але і Орлик не має в тому випадку на увазі, як взгідно в зв'язку з своїм поняттям імперіялізму взагалі, політики загарбання і гноблення. Орлик, говорячи про потреби протиставитися московському імперіялізмові, говорить виразно про «ідею великої революції» визволення і оборони всіх поневоєних Росією народів, не вживаючи, очевидно, слів «визволення» і «оборони» в їх скомпроментованому імперіялістами, але в їх властивому значенні, Орлик, врешті, говорить про те, що «український націоналіст приносить новий героїчний імперіялізм, імперіялізм духа, ідеї, культурно-цивілізаційного ренесансу, визволення і охорони слабих народів». Хіба ж ми проти такого «імперіялізму» можемо боротися (під умовою, очевидно, що за цим поняттям не криється інший зміст). І хіба ж проти такого «імперіялізму» звернена протиімперіялістична постановка Програмових Постанов ІІІ НВЗ ОУН. Ми боремося проти імперіялізму, що його розуміємо як намагання правлячої кліки одного народу поневолити другий народ, загарбати його територію, або хоча б піддати його насильно під який-небудь свій вплив. І хіба ж була основа для застережень, якщо б наші друзі тоже-імперіялісти глибоко зрозуміли, про який саме «імперіялізм» говорилося в нашій літературі першого періоду, і проти якого імперіялізму спрямована наша протиімперіялістична постановка Програмових Постанов. А викликувати дискусію навіть у таких формах, як це воно є у нас, з приводу не існуючих по суті, а лише створених в уяві в наслідку поверховости, розходжень – це, щонайменше, для ініціаторів дискусії – смішно.

Не цю справу, одначе, ми хочемо тут підкреслити, ми за тим, щоб з поняттям імперіялізму не в'язати жодної позитивної ідеї і це слово взагалі викинути з ужиття у нас, оскільки його не вживається в єдиновластивому для нього

значенні – значення політики загарбання і поневолення, політики безправного насильства і експлуатації. Тому ми б не хотіли, якщо б не були змушені до того, нашими тоже-імперіялістами, навіть згадувати про те, що це слово у свій час вживалося в нас, хоча б в позитивному, зовсім неімпреліялістичному значенні. Говорім про «наступ і поширення ідеї», говорім про «потребу нації рости, множитися, боротися, здобувати», говорім про «культурно-цивілізаційний ренесанс» і – не зв'язуємо того всього з імперіялізмом, бо це – різні поняття. В тому місці ми особливо хочемо підкреслити не п о с л і д о в н і с т ь наших тоже-імперіялістів, наших, нібито, «послідовних» націоналістів.

Твердимо, що український націоналізм – це «рух, що органічно виростає з духово-суспільної природи української нації і відповідає її найістотнішим потребам...». Цими словами, перші теоретики українського націоналізму зазначили дуже основну вимогу, що їй постійно мусить відповідати український націоналізм: він мусить бути органічно зв'язаний із духово-суспільною природою української нації та відповідати її н а й і с т о т н і ш и м п о т р е б а м . Наведемо ще інший вислів М. Орлика [у] згадуваній [в]же нами «Ідея і Чин України» про цю властивість українського націоналізму:

«...Український націоналізм відповідає не лише найглибшій духовній і суспільній природі української нації та її найістотнішим потребам, але також поривам волі, душі, серця і думки української людини... Український націоналізм – це найповніший, найглибший і наймогутніший вираз українства, найкращих і найсильніших поривів українського духа, українського серця, думки і історичної волі»...

Ми питаємо, коли український організований націоналізм міг краще, повніше, глибше пізнати духово-суспільну природу української нації, відчутти її потреби: чи тоді, коли він діяв в основному на обмеженій західно-українській території і плекався на еміграції у відриві від українського ґрунту; чи тоді, коли, як після 1941 р., він почав діяти на всій українській ентографічній території, коли члени ОУН пішли на О і СУЗ, пішли на Крим і Кубань, пішли в українські колгоспні села і промислові міста, зіткнулися з представниками всіх земель і всіх суспільних класів України. А, вслід за тим, коли він міг вірніше зафіксувати прагнення українського народу, «пориви» його «духа», «серця і думки», коли міг він повніше його висловити – до, чи після 1941 р., не має хіба сумніву, що після 1941 р. А якщо український націоналізм, намагаючися висловити «найкращі, найсильніші пориви українського духа, серця і думки» (бо ж тільки таким шляхом можна було український націоналізм зв'язати дуже тісно з українськими масами О і СУЗ), висловив їх своїми Програмовими Постановами, то які ж «застереження» можуть бути в деяких лише друзів до нашої програми, хоча б це йшлося навіть про таку дразливу для них справу, як справу «імперіялізму», якщо б навіть, як це лише здається нашим друзям, ми її цілком по-новому розв'язували. Бо ж з усіх прав, сказаних теоретиками націоналізму на початку, мусить бути завжди для нас найбільш актуальною і мати вартість непорушного закону правди про те, що український націоналізм мусить «органічно виростати з духово-суспільної природи української нації... і відповідати

її найістотнішим потребам». Цій самотній правді ми не сміємо ніколи зрадити, бо в протилежному випадку ми перестанемо бути тими, ким ми є сьогодні – перестанемо бути українськими націоналістами.

М. Орлик, говорячи про основи світогляду, зробив ще одне, дуже цінне для кожного суспільно-політичного руху взагалі, а для українського націоналізму зокрема, ствердження. Він говорить:

«Як індивідуальний, так і суспільний світогляд – це не витвір самого інтелекту на підставі теоретичних розшуків холодного, чистого розуму. Світогляд – це синтез психо-волевого наставлення, переживань, досвіду життя і набутого знання... Всі витвори волі, серця, думки, уяви чи переживання, всі чини, праця і пориви, всі витвори культури і цивілізації впливають на розвиток суспільно-історичного ставання... Суспільність і людина має такий світогляд, який відповідає їй вдачі, характерові, її психологічній структурі, її волі, почуванням, переживанням, її чинам. Тому світогляду не можна вивчати з книжок, але треба його пережити в праці й боротьбі» (Ідея і Чин України).

Ми знов питаємо: якщо світогляду «не можна вивчити з книжок», якщо світогляд – «це не витвір самого інтелекту на підставі теоретичних розшуків холодного, чистого розуму», якщо «суспільність і людина має такий світогляд, який відповідає їй вдачі, характерові і переживанням», то які світоглядові правди можуть бути правдами повнішими, ширшими, а тим самим тривкішими – правди, встановлені до 1941 р., і після нього. Коли ми краще знали «вдачу, характер, психічну структуру, почування». Цілого українського народу, коли ми краще могли приглянутися [до] його «переживання», його реакції на події, що його сильно безпосередньо заторкують. Які тому правди (якщо б навіть нові правди були прямим запереченням старих) заслуговують на наше повне довір'я, а які на «застереження». Як[і] з цих правд встановлювалися більше на основі більше прочитаної літератури, а менше на основі власного пережитого досвіду.

«...Коли хочемо ставити духову і суспільно-політичну будівлю, – мусимо пізнати найдокладніше ті підстави, той духово-суспільний історичний ґрунт, на якому хочемо будувати... » (М. Орлик: там же).

Ми боремося за УССД для українського народу, хочемо будувати як державну будівлю на українському ґрунті, для українського народу, який в даному випадку і становить цей ґрунт. А коли ми, спитаємо ще раз, цей ґрунт краще знали – до, чи після 1941 р. А Програмові Постанови ІІІ НВЗ ОУН із проти імперіялістичною постановою є, власне, з а ф і к с у в а н н я м д о с в і д у , здобутого ОУН у продовж двохрічної боротьби на всіх українських землях, зафіксуванням досвіду, здобутого в роботі на українському ґрунті – серед українського народу. Не десятки від большевицької і піднімецької дійсності були і є глибоко переконані в тому, що самотнім спричинником їх нещастя були гітлерівський і сталінський імперіялізм, була імперіялістична система. А як же врешті, з вимогою п о с т і й н о ї т в о р ч о с т і українського націоналізму, що її підкреслює Орлик в іншому місці. Чи ж може тому хто-небудь з націоналістів мати які-небудь «застереження» до нашої протиімперіялістичної

постанови, тим більше, пояснювати ці застереження своєю вірністю старим націоналістичним правдам.

Хто сьогодні боронить імперіалізм і ще до того вважає, що він стоїть на становищі національних засад, цей лише доказує як дуже він сліпий на все те, що діється довкруги нього в світі, глухий на все те, що несе йому наша доба, цей лише доказує як дуже йому ще далеко до зрозуміння того, що в націоналізмі святе і непорушне, як дуже ще далеко до націоналістичної послідовності в примінюванні націоналістичного світогляду в житті. На політичну сліпоту і глухоту, тим більше коли це зроджене каліцтво не має ліку. За те з поверхності деяким друзям треба лікуватися якомога скорше.

Думаємо, що із сказаного вище можна також зрозуміти, що наша протиімперіалістична постановка, як і ціла програма взагалі, – це наш світогляд, а не тактика, як цього хотіли б деякі друзі. Це повинно бути кожному зрозуміло хоча б тому, що вже формально беручи справу, програма ніколи не може йти врозріз з світоглядом. А як же ж з філософією українського націоналізму, – може запитати ще не один тоже-імперіаліст.

М. Орлик в підрозділі «філософічні основи українського націоналізму» (Ідея і Чин України) говорить:

«Філософія націоналізму – це філософія активного повного життя, філософія боротьби, чину, творчости. Націоналізм не сягає до відірваних від життя абстракцій, але виходить з безпосередньої життєвої дійсности. Засадою націоналізму є: хто хоче пізнати життя – мусить його пережити, мусить діяти, творити... Український націоналізм розуміє життя – як постійне зусилля, чин, працю, боротьбу, як історичне завдання і змагання до дальшого творчого розвитку і з а н о в і в а р т о с т і . . . Український націоналізм є: за повним, активним, небезпечним, твердим і героїчним життям і протиставляється вигідному, спокійному, плиткому і пасивному життю травояда-споживача чи бездійного обсерватора... Треба вправдати в нас культ чину, культ активного, повного життя, культ праці, культ труду, героїчного змагу і культ сили. Треба плекати сильну невсипущу волю могутости, владарности і творчости, треба плекати енергію чину...». Кладучи філософію активного, творчого життя, Орлик водночас говорить:

«Одначе, не кожна боротьба є корисна і будуюча життя. Все залежить від того, в ім'я яких вартостей і в ім'я яких ідей, в ім'я яких цілей і інтересів ведеться боротьба. А далі, чи ці нові сили, вартості, ідеї, групи і люди зуміють краще формувати та творити нове життя, новий лад. Боротьба і суперництво різних людей, расових і партійних груп в ім'я своїх вузьких матеріальних інтересів, егоїзму чи амбіції вживання, а на цілі творення і посилення життя тільки розстроює, розбиває суспільне життя, доводить до застою, упадку, як шал змислів і низьких пристрастей послаблює і розстроює людину. Тому, не боротьба всіх, не боротьба для самої боротьби, боротьба стихій на дикому полі для самого виладовання енергії, як у звіринному світі, але боротьба – і суперництво в ім'я нових

вартостей, нових ідей і в ім'я зміцнення і поширення життєвих сил, в ім'я будівництва творення нового життя і посилення нового розвитку... (Підкр[еслення] наші).

Наведених тут думок Орлика вистане, щоб зрозуміти, що наша протиімперіялістична постановка не суперечить в нічому (вона, як політична концепція і не може суперечити філософії). Філософічним основам українського націоналізму ми завжди будемо визнавати філософію активного геройського життя, філософію боротьби, будемо завжди плекати культ сильної, нової людини, яка вміє за ідею боротися і перемагати. Нашим друзям тоже-імперіялістам треба особливо пам'ятати про те, що Орлик є проти руйнуючої боротьби всіх. А саме наша руйнуюча боротьба «всіх проти всіх» – обов'язково ведеться при імперіялістичній системі.

Такою ж самою непослідовністю грішать деякі друзі і у випадку другого «застереження», що вони його мають у зв'язку з нашою програмою. Вони самі підозрівають, що ОУН «збільшевизувалася» на СУЗ і стараються перелицітувати большевиків у розв'язанні суспільно-економічних питань.

Це все, що ми сказали тільки що про вимогу органічного зв'язку українського націоналізму з потребами українського народу – актуальне в однаковій мірі і у тому випадку. Не може ж український націоналізм нести народові капіталізму, коли народ цього капіталізму не хоче, вважає його кроком назад, у порівнянні з тим, що він має навіть сьогодні. Не можемо ж ми стояти на становищі непорушності закону приватної власності, коли в цілому світі спостерігаються зовсім протилежні тенденції, і що більше, життя вже примушує робити навіть конкретні заходи в напрямі усупільнювання, націоналізації окремих підприємств, цілих галузей народного господарства. Йти проти бажань власного народу і проти розвиткових тенденцій, що вже сьогодні очевидні кожній культурній людині – були б для політичної організації божевільям.

Ми вкажемо тут на ще один момент, що його дуже часто випускається в нас з уваги. М. Орлик говорить:

«Треба різко, ударно і виключно поставити нову всеобіймаючу ідею, новий світогляд, щоб оформити нову монолітну духовість і протиставитися чужим розкладовим силам і ворожим доктринам: большевизмові, партійництву і т[аким] п[одібним]» (там же).

Такою різкою, ударною ідеологією є сьогодні саме ідеологія українського націоналізму. Український націоналізм стався таким головною завдяки останній своїй програмі, що в її основу лягли ідеї У С С Д у системі вільних національних держав усіх народів та ідея безкласового суспільства. Ідеєю безкласового суспільства ми протиставляємося капіталістичному світові з його експлуаторськими капіталістичними клясами та большевицькій системі з її новою експлуаторською клясою большевицьких вельмож. Усіх народів світу ми протиставляємося соціалістичним теоріям про конечність утворення понад національної, універсальної державної організації, про

неминучість злиття усіх націй на базі сучасних економічних відносин в одну «націю». Ідеєю вільних національних народів, що ми її не лише виправджуємо з нашого розуміння нації якнайвищого типу національної суспільності, основаної між іншим, також на кровній спорідненості, але і розуміємо як засіб оборони одного народу перед яким-небудь втручанням його справи з боку другого народу, – ми протиставляємося всім імперіялізмам. Немає ще сьогодні на світі другого політичного руху, який стояв би на однакових з нами ідейно-політичних позиціях. Немає також, як про це переконує нас сьогодні життя, інших ідей, які давали б кращу, більш передову розв'язку всіх назрілих проблем. Ми даємо єдиноможливу з точки зору існуючих розвиткових тенденцій в усіх областях сучасного життя, єдиносправедливого з точки зору сьогоднішніх потреб усього людства – розв'язку найпекучіших політичних соціальних питань міжнароднього і внутрішнього і національного порядку. Лише завдяки цим ідеям, що лягли в основу програмових постанов, український націоналізм стає дійсно у д а р н и м світоглядом. Лише завдяки синтезі ідеї безкласового суспільства (окреслення «безкласове суспільство» вживаємо в розумінні суспільства, що в ньому не існує основи творення суспільних клас – приватна власність та ніхто не користує з жодних політичних привілеїв, які забезпечували б за ним не лише політичне, але й економічне панівне становище в суспільстві). З ідеєю вільних національних держав усіх народів ми можемо протиставитися большевизмові і в теорії, і в практиці.

Ми вжили окреслення «синтеза ідей». Можливо, що дехто вимогу про «включність» українського націоналізму розуміє як затереження проти якогонебудь синтезування українським націоналізмом. Наведемо тому відповідне місце з М. Орлика:

«Український націоналізм є творчою синтезою вартостей, що впливають з духовости і світогляду, з глибини життя і потреб українського народу. Він оновлює і відроджує все те, що було в нашій історичній дійсності здорове, сильне, творче, встановлює нову оцінку та приносить нові вартости, а усуває все те, що було шкідливе, нездорове, розкладаюче» (там же).

Отже, український націоналізм не відкидає встановлювання перших вартостей шляхом синтези, противно, він взиває до творчого синтезування всіх позитивних елементів, що їх дало минуле і приносить сучасне. А чи ж наша сьогоднішня програма, прийнята III НВЗ ОУН, із своєю ідеєю національних держав всіх народів та ідеєю безкласового суспільства не є творчою синтезою всіх позитивних елементів, що їх дало нам минуле і приносить сучасне. І тому не про наше «збольшевизування» на Сході треба говорити, що про творче синтезування всього того, що позитивного дала нам дотеперішня історія людства. А якщо задасть ще собі дехто труду, щоб глибоко зрозуміти мотто декалогу, що в ньому говориться про «грань двох світів» – то відпаде ще й ця друга «основа» щодо «застережень» проти Постанов III НВЗ ОУН.

60. **Хрущов Микита** (1894 – 1971) – радянський державний та партійний діяч. У 1938–1949 рр. (з перервою на 03-12.1947) – перший секретар ЦК КП(б)У, одночасно в 1944–1947 рр. – голова Ради народних комісарів УРСР. У 1953–1964 рр. – перший секретар ЦК КПРС, одночасно з 1958 р. – голова Ради міністрів СРСР. У 1930–1940-х рр. утверджував сталінізм в Україні, керував антиповстанською боротьбою.

61. **Правильно – Іван Грушецький** – див. примітку №191.

62. **Маркс Карл** (1818 – 1883) – німецький філософ, публіцист, основоположник наукового комунізму, організатор I-го Інтернаціоналу.

ПРО ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ ІІІ-ГО НВЗ ОУН

Праця написана в січні 1946 р. (датується за підписом у кінці) та підписана псевдонімом «Вол». У підпіллі розповсюджувалася тільки серед керівних кадрів із зазначенням «Для внутрішнього вжитку». Відомо про існування одного примірника машинописної статті обсягом 15 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 319-334*).

63. **Акт 30 червня 1941 р.** – декларація про відновлення Української держави, проголошена Організацією Українських Націоналістів під проводом С.Бандери у Львові всупереч волі німців, котрі в ході бойових дій на той час окупували майже всю Західну Україну, але ще не встигли організувати в ній свою владу. Цей акт застав окупантів зненацька. Через кілька днів, після консультацій з Берліном, нацистська служба безпеки (СД) заарештувала керівника уряду Я.Стецька, С.Бандеру та ін. ОУН(б) перейшла в підпілля і почала підготовку збройного повстання проти окупантів.

64. **ІІІ Надзвичайний Великий Збір ОУН** відбувся 21–25 серпня 1943 р. у с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл. На ньому були прийняті зміни до Програми ОУН, важливі політичні та організаційні рішення.

65. **«На службі нації»** – націоналістичний альманах, виданий у Парижі у 1938 р., в якому були вміщені статті В. Мартинця, Є. Онацького, М. Сціборського, Я. Стецька та ін.

66. **Карпатська Україна** – назва української автономії в складі Чехословаччини у 1938–1939 рр. та української незалежної держави на Закарпатті у 1939 р.

67. Йдеться про **«Трансністрію»** (в перекладі з румунської – «Задністров'я») – назва, яка вживалась німецько-румунськими окупаційними властями щодо земель між ріками Дністер, Буг, Рів, Лядова та Чорноморським узбережжям під час радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. Після окупації частини півдня України німецьке командування 30.08.1941 р. передало під тимчасове управління свого союзника – Румунії територію, яка охоплювала Одеську обл., південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської області. Румунська адміністрація створила на цих землях адміністративну одиницю – «Трансністрію», яка займала територію 40 тис. кв. км. (складалася з 13 повітів і 65 волостей) і налічувала близько 2,2 млн. чол. Адміністративний центр знаходився спочатку у Тирасполі, пізніше в Одесі.

68. Тут і далі під терміном **«Організація»** автор має на увазі Організацію Українських

Націоналістів під проводом Степана Бандери.

69. II Конференція ОУН відбулась у квітні 1942 р., III Конференція ОУН – у лютому 1943 р.

70. Імовірно, йдеться про видання «Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р. (Неповний текст)». – Б.м.в., 1943. – 23 с.

71. Тут і далі скорочення «ОіСУЗ» вживається в значенні «Осередні (Центральні) і Східні Українські Землі».

72. «Максим Орлик» – Дмитро Мирон – див. примітку №221.

73. Тут і далі йдеться про працю Дмитра Мирона – «Максима Орлика» «Ідея і чин України» (1940), яка була присвячена теоретичним аспектам українського націоналізму.

ЕЛЕМЕНТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Праця написана у травні 1946 р. (датується за підписом у кінці) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Вперше була опублікована в 1946 р. у 10 числі журналу «Ідея і Чин», а згодом неодноразово передруковувалась окремою брошурою із зазначенням, що це передрук із журналу «Ідея і Чин». Відомо про такі її підпільні видання:

1) 1946 р. стаття опублікована в журналі «Ідея і Чин». – 1946. – Рік V. – №10. – 74 с. (стор. 9-26 журналу) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 143-151зв.);

2) 1948 р. друкована брошура (ротатор) видання Київ-Львів обсягом 40 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 462-482);

3) 1948 р. друкована брошура (ГДА СБУ);

4) 1948 р. конспект даної праці було вміщено в «Збірнику вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с.» (стор. 15-21 збірника) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 288-294);

5) машинописна стаття обсягом 21 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 1. – Арк. 320-341);

6) 1950 р. друкована брошура видана у техзвені 232 обсягом 27 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 212-227).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 141-174; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24: Ідея і Чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. – Торонто, 1995. – С. 441-463.

74. Степан Бандера – див. біографічний додаток.

75. Йдеться про претензії поляків на західноукраїнські землі, оскільки по лінії р. Збруч за умовами Ризького мирного договору 1921 р. проходив східний кордон Польщі.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- «016» – див. Фрайт Володимир Васильович
«082» – див. Фрайт Володимир Васильович
«7-7» – див. Косарчин Ярослав
«11/315» – див. Кук Василь Степанович
«12» – див. Слободян Степан Петрович
«15» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
«16» – див. Фрайт Володимир Васильович
«75» – див. Федун Петро Миколайович
«81» – див. Федун Петро Миколайович
«88» – див. Кравчук Роман Миколайович
«96» – див. Фрайт Володимир Васильович
«99» – див. Федун Петро Миколайович
«100» – див. Кук Василь Степанович
«101» – див. Федун Петро Миколайович
«123» – див. Федун Петро Миколайович
«126» – див. Федун Петро Миколайович
«143» – див. Федун Петро Миколайович
«171» – див. Шухевич Роман Йосипович
«173» – див. Федун Петро Миколайович
«175» – див. Федун Петро Миколайович
«205» – див. Шухевич Роман Йосипович
«311-С» – див. Федун Петро Миколайович
«315» – див. Шухевич Роман Йосипович
«553» – див. Шухевич Роман Йосипович
«608» – див. Дяків Осип Васильович
«667» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
«777» – див. Шухевич Роман Йосипович
«789/1» – див. Кук Василь Степанович
«811-С» – див. Федун Петро Миколайович
«1000» – див. Федун Петро Миколайович
«1718» – див. Кравчук Роман Миколайович
«1920» – див. Кравчук Роман Миколайович
«А. С. Борисенко» – див. Волошин Ростислав
«А.Власт» – див. Бандера Степан Андрійович
«А.Осипенко» – див. Дяків Осип Васильович
«АГБ» – див. Фрайт Володимир Васильович
Альфонс ХІІІ – 642
Ангеліна Паша – 64
«Андрієнко» – див. Луцький Олександр Андрійович
-
-

- «Андрій» – 653
 «Андрій» – див. Мирон Дмитро
 «Андрійко» – див. Марків Андрій Ількович
 Андрусак Василь («Грегіт», «Різун», «Коваль», «Різьбар», «Чорний») – 220, 617-618
 «Андрусь» – див. Марків Андрій Ількович
 Андрух Іван – 630
 «Анна» – див. Дидик Галина
 «Ардник» – див. Климів Іван
 «Аркадій» – див. Дужий Петро Опанасович
 «Армяшка» – див. Вассиян Юліян Іванович
 «Арсен» – див. Дужий Петро Опанасович
 «Арсен» – див. Зборик Ярослав
 Арсенич Микола Васильович («Михайло», «Березовський», «Григір», «Дем'ян», «Максим», «Микола») – 375, 640, 653
 «Артем» – див. Дяків Осип Васильович
 Ачесон Дін Гудергем – 553, 650
 «Б.Озерський» – див. Стецько Ярослав
 «Б-14» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
 «Б-333» – див. Дяченко Михайло
 «Баба» – див. Бандера Степан Андрійович
 «Багровий» – див. Бусел Яків Григорович
 Бажан Микола – 252, 622
 «Байрак» – див. Косарчин Ярослав
 Бандера Степан Андрійович («Баба», «Бийлихо», «А.Власт», «Донат», «Степан Попель», «С.А.», «С.А.С.», «Сірий», «В.Тесляр», «Ярич») – 7, 18, 117, 136-137, 258, 271-272, 285-286, 317-318, 320, 322-323, 325, 342, 352, 356, 359, 377, 443, 491, 598, 604-605, 626, 634, 636, 639, 653, 719
 Баран Володимир – 22
 Барановський Ярослав («Борис», «Лімницький», «Макар», «Оскар», «Фіялка», «Фіялкович») – 355, 636
 Баранский Н.Н. – 49-50, 71, 75-82, 84, 86, 601
 «Барвінок» – див. Бучко Дмитро Іванович
 «Бард» – див. Охримович Василь Остапович
 Барда Мирон Михайлович («Чорноморець») – 654
 «Батько» – див. Фрайт Володимир Васильович
 «Батько» – див. Шухевич Роман Йосипович
 Бачинський Лев – 606, 632
 Бачинський Ю. – 632
 «Безіменний» – див. Кук Василь Степанович
 Безпалко Й. – 632
 Березинський Юрій-Мирослав («Зюк») – 351, 634
 Березовський Кость-Арпад – 633
 «Березовський» – див. Арсенич Микола Васильович
 «Березюк» – див. Волошин Ростислав
 «Березюк» – див. Кокось Василь Йосипович
 «Берест» – див. Боцян Богдан Іванович
 «Беркут» – див. Луцький Олександр Андрійович
 «Беркут», охоронець П.Федуна – 654
 «Беркут», співробітник ГОСП – 654
 Беррет В. – 649
 «Бескид» – див. Якимець Кирило Миколайович
 Белоусов С.М. – 603
 «Бийлихо» – див. Бандера Степан Андрійович
 «Бистра» – див. Савицька Ірина
 Биструхін Геннадій – 6, 8, 14, 17
 Білас Василь («Оса») – 351-352, 634
 «Білий» – див. Шухевич Роман Йосипович

- «Біляк» – див. Сенік Омелян
«Бір», сотенний – 654
Блакитний В. – 631
Блан Луї – 153, 611
«Блонд» – див. Клячківський Дмитро
Блянк Луї – див. Блан Луї
«Богдан Рубайгада» – див. Позичанюк
Йосип Іванович
«Богдан» – 654
«Богдан» – див. Владика Михайло Григорович
«Богдан» – див. Палідович Михайло
«Богдан» – див. Сціборський Микола
«Богдан» – див. Якимів Євген Миколайович
Богун І. – 639, 664
Богунов Сергій – 2
Бокова – 96
«Бор» – див. Друль Петро
«Борис» – див. Барановський Ярослав
Боцян Богдан Іванович («Жук», «Тарас», «Берест», «Р-321», «УхУ», «Ух4») – 654
Бочковський О. – 632
«Брощак» – див. Сенік Омелян
«Б-С2» – див. Дяченко Михайло
Будзиновський В. – 613, 632
«Буйтур», сотенний – 655, 662
«Бук» – 654
«Бук» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Бук» – див. Кобилиця Федір
Букшований О. – 631
«Буревій» – див. Кравець Юрій Іванович
«Бурун» – див. Колодзінський Михайло
«Буря» – див. Паньків Богдан Михайлович
Бусел Яків Григорович («Багровий», «Галина», «Дніпровий», «Заславський», «Київський», «Роман Галина», «Шахтар») – 10-11, 617, 626, 654-655
Бучко Дмитро Іванович («Барвінок») – 655
В., повстанець – 446
«В.Коваль» – див. Кук Василь Степанович
«В.Назаревич» – див. Галаса Василь Михайлович
«В.Тесляр» – див. Бандера Степан Андрійович
Ваврук Василь – 618
Вайсбах – 45
Валюх – див. Судоплатов Павло
«Валюх» – див. Судоплатов Павло
Вальницький К. – 631
«Варяг» – див. Корчинський Іван Васильович
Василенко Петро – 618
Василів Петро Федорович («Ігор») – 655
«Василь» – див. Зеленевиц Василь Олексійович
«Василь» – див. Шухевич Роман Йосипович
Васильків – див. Крілик О.
Вассіян Юліан Іванович («Армяшка», «Юлько») – 7, 655
Вашингтон Джордж – 169, 612
«Величко» – 655
«Верба» – див. Яцьків Юлія Олексіївна
«Веселий» – 655
«Веселий» – див. Здинянчин Михайло Іванович
Веденеев Дмитро – 6, 8, 14, 17
Винниченко Володимир – 124, 383, 389-391, 402, 608, 629, 631
«Вир» – див. Зборик Ярослав
«Вир» – див. Фрайт Володимир Васильович
«Вировий» – див. Дужий Микола Опанасович
Вишинський Андрій – 522-523, 648
«Вишитий» – див. Сидор Василь Дмитрович
«Вівчар» – див. Косарчин Ярослав

- «Відважний» – див. Леневиц Василь Іванович
 Вільсон Вудро Томас – 169-170, 183, 188, 554, 612
 «Вільховий» – див. Попович Юрій Федорович
 «Віра» – див. Ясеницька Марія
 «Вірлінів К.» – див. Порендовський Володимир
 «Віталій» – див. Дужий Петро Опанасович
 Вітвер І.А. – 71-74, 80-81, 83, 603
 «Вітер» – див. Корнос (Курніс, Корніс) Григорій Дмитрович
 Вітовський Дмитро – 390, 632, 642
 Вітошинська Іванка – див. Качор Іванка
 «Владан» – див. Фрайт Володимир Васильович
 Владика Михайло Григорович («Богдан») – 656
 Владислав – 623
 «Владко» – див. Фрайт Володимир Васильович
 Власов А. – 652
 «Вовк» – див. Гасин Олекса Іванович
 «Вовк» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
 Возняк-Лемик Любов Євгенівна («Люба») – 656
 Войнаровський-Столобут Т. – 633
 Войтюк Я. – 632
 «Вол.» – див. Федун Петро Миколайович
 «Волиняк» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
 Волобуєв (Артемов) Михайло – 83, 603
 Володимир Великий – див. Володимир Святославич
 «Володимир Зборівський» – див. Тимчій Володимир
 «Володимир Ольшанський» – див. Мацейко Григорій
 Володимир Святославич (Володимир Великий) – 384, 641
 «Волос» («Жест») – 656
 Волошин Ростислав («Березюк», «А. С. Борисенко», «Горбенко», «Левченко», «Павленко». «Чепіга») – 368, 638
 Волянський І. – 607
 «Волянський» – див. Федун Петро Миколайович
 «Вольт» – див. Старух Ярослав Тимотейович
 Воскрес Мирон-Григорій Григорович («Мирон») – 656
 «Всеволод» – див. Сак Пантелеймон
 «Вуйко» – 654, 656, 665
 «В'юн» – див. Галаса Василь Михайлович
 Габрусевич Іван – 599, 633
 Габсбурги – 566, 651
 Галадій Василь Васильович («Скала») – 656
 Галаса Василь Михайлович («В'юн», «Зенон», «О.Левенко», «Назар», «В.Назаревич», «Орлан», «Орест», «З.Савченко», «Д.Стрибун», «Щербаченко») – 12-13, 22, 373, 640, 656-657, 670
 «Галина» – див. Бусел Яків Григорович
 Галицький М.М. – 48
 Галущинський Т. – 606
 Ганкевич Л. – 609, 632
 Ганнібал – 243, 620
 Гарібальді Джузеппе – 150, 569, 611
 «Гармаш» – див. Прокоп Мирослав
 Гасин Олекса Іванович («Вовк», «Дор», «Лицар», «Сук», «Тур», «Чорнота», «Юлько») – 616, 657
 Гафінець Іван Іванович («Голуб») – 657
 «Генерал» – див. Колодзінський Михайло
 Герман Г. – 634
 Гітлер Адольф – 90, 103, 168, 212, 215, 242, 354, 405-406, 413, 549, 603, 614-615
 Гловінський Є. – 48-49, 68, 601-603

- Гоголь Микола – 467, 644
 Голембовський Іван Іванович («Клим») – 657, 659
 Голінатий М. – 631
 Голяд Мирон – 658
 Голяд-Савицька Галина Омелянівна («Марта», «Ярина», «Марта Гай») – 11-12, 658
 «Голуб» – див. – Гафінець Іван Іванович
 Голубович В. – 631
 Голуботникова – 96
 Голувко Тадеуш – 351, 633-634
 Голуфко – див. Голувко Тадеуш
 «Гомін» – див. Дяченко Михайло
 «Гомін» – див. Старух Ярослав Тимотейович
 «Гонта» – див. Мацейко Григорій
 Гонтар Хризанф («Степовий», «Професор», «Кузьменко») – 10, 12, 658
 «Гончаренко» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Гора» – див. Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович
 «Горбенко» – див. Волошин Ростислав
 «Горбок» – див. Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович
 Гордієнко Кость – 568, 651
 «Гордієнко», курінний – 9
 «Гордій» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
 «Горновий» – див. Дяків Осип Васильович
 Горнякова – 96
 Гошовський Василь Михайлович («До рошенко», «Ярий») – 658
 Грановський О. – 634
 «Грегіт» – див. Андрусак Василь
 Гречуха Михайло – 250, 621
 «Гриб» – див. Сенік Омелян
 «Грибівський» – див. Сенік Омелян
 «Григір» – див. Арсенич Микола Васильович
 Григоріїв Н. – 631
 Гриньох Іван – 640
 Грицай Дмитро Михайлович («Перебийніс», «Бук», «М.Д.Бученко», «Дуб», «Олег», «Палій», «Сірко») – 616, 658
 «Гриць» – 658
 «Гриць» – див. Шухевич Роман Йосипович
 Грицьків Роман – 2,
 «Грім» – 658
 «Громенко» – див. Дуда Михайло
 Грудницький Олександр – 630
 «Грузин» – див. Охримович Василь Остапович
 Грушевський Михайло – 389, 564, 602, 631, 641
 Грушецький Іван – 92, 250, 604, 622
 «Гузар» – див. Колодзінський Михайло
 Гулик І. – 4, 5
 Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович («Горбок», «Гора») – 659
 Гуня Дмитро – 267, 623
 Гуслистий К.Г. – 603
 «Д.Стрибун» – див. Галаса Василь Михайлович
 «Давид» – див. Литвинчук Іван
 «Далекий» – див. Охримович Василь Остапович
 «Дальній» – див. Охримович Василь Остапович
 Данилевич («Шило») – 617
 Данилишин Дмитро – 351-352, 634
 Данило Галицький – 5
 Данилович С. – 632
 «Дарка» – див. Малярчин (за чол. Шпиталь) Дарія Семенівна
 Дашкевич Роман – 2
 Де Гаспері Алчіде – 405, 642
 Демченко Марія – 64
 Дем'ян Григорій – 3, 6
 «Дем'ян» – 658
 «Дем'ян» – див. Арсенич Микола Васильович
 «Денис» – див. Кит Йосип Іванович

- «Денис» – див. Палідович Михайло
Денікін А. – 615, 643
«Десна» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
Децикевич В. – 607
Джілас Мілован – 22
«Дзвін» – див. Шухевич Роман Йосипович
«Дивак» – див. Костів Іван Васильович
Дидик Галина («Анна», «Молочарка», «Тиха») – 11-12, 659
«Діброва» – див. Ярема Григорій Васильович
«Дід» – див. Старух Ярослав Тимотеїнович
«Дмитренко» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
Дмовський Роман – 191, 613
Дніпровий – 101
«Дніпровий» – див. Бусел Яків Григорович
«Дніпровий» – див. Матла Зиновій
Добов – 82
«Довбуш» – див. Попович Василь Семенович
«Довбуш», сотенний – 664
«Доля» – див. Світлик Богдана
«Донат» – див. Бандера Степан Андрійович
Донцов Дмитро Іванович – 18, 33, 125, 349, 390, 597, 609, 633, 659
«Дор» – див. Гасин Олекса Іванович
«Дорко» – див. Кожанович Іван Ількович
«Дорош» – див. Дужий Петро Опанасович
«Дорош» – див. Рим Петро Степанович
Дорошенко В. – 609
Дорошенко Дмитро – 44-47, 261, 600
«Дорошенко» – див. Гошовський Василь Михайлович
Драгоманов Михайло – 124, 608
Друль Петро («Бор», «Крук») – 659
«Дуб» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Дубовий» – див. Литвинчук Іван
Дубський Василь Федорович – 659
Дувір'як Г. – 632
Дуглас – 45
Гуда Михайло («Громенко», «Зиновій») – 659-660
Дудка Микола («Соловій») – 670
Дужий Микола Опанасович («Вировий», «Мирослав Колос», «М.К.», «Микола Карівський», «Миرون») – 618, 633, 660
Дужий Петро Опанасович («Аркадій», «Арсен», «Віталій», «Дорош», «Орест», «Павлович», «Панасенко») – 9, 11-12, 660
«Дума» – див. Маївський Дмитро
«Дунай» – див. Кравець Юрій Іванович
Дуткевич Євген – 4
Дуткевич Тома – 633
Дуткевич Юліан – 633
Яків Осип Васильович («Горновий», «Наум», «Цв'ючок», «Артем», «А.Осипенко», «О.Гончарук», «608») – 9-10, 12, 24, 639, 660-661
Дяченко Михайло («Гомін», «Марко Боеслав», «М.Б.», «Славобор», «Б-С2», «Б-333») – 24, 618, 639, 661
Дячук Володимир – 633
Елех – 206
Енгельс Фрідріх – 160-162, 206, 612
«Є.Орловський» – див. Стецько Ярослав
«Євген» – див. Мельник Андрій
«Євгеній» – див. Тимчій Володимир
«Євшан» – див. Позичанюк Йосип Іванович
«Єфрем» – див. Слободян Степан Петрович
Єфремов Сергій – 614
«Жар» – див. Фрайт Володимир Васильович

- «Жар» – див. Шухевич Роман Йосипович
«Жест» – див. «Волос»
«Житомирський» – див. Сціборський
Микола
Жук А. – 609
«Жук» – див. Боцян Богдан Іванович
«Жук», охоронець П. Федун – 661
Жуковський О. – 670
«З.Савченко» – див. Галаса Василь Михайлович
Зайцев Юрій – 7
«Зайчик» – див. Шухевич Роман Йосипович
«Залізний» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
«Залізник» – 661
«Запорожець» – 661
Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна («Калина», «У. Кужіль», «Легенда», «Маня», «Монета», «Орися») – 11-13, 661-662
«Заславський» – див. Бусел Яків Григорович
Затонський Володимир – 250, 621
Зашкільняк Леонід – 2
Заячківський М. (Косар) – 630
Зборик (ім'я невідоме) («Леся») – 662
Зборик Ярослав («Арсен», «Вир», «Орленко») – 662
«Зв'язкова» – див. Фрайт Олена Григорівна
Зверов – 92
Здинянчин Михайло Іванович («Веселий») – 662, 668
Зеленевич Василь Олексійович («Василь») – 662
Зеленчук Михайло – 7, 17
«Зенко» – 662
«Зенко» – див. Ярема Григорій Васильович
«Зенон» – див. Галаса Василь Михайлович
«Зенон» – див. Федун Петро Миколайович
Зеров – 452
Зиблікевич Євген – 632
«Зиновій Карбович» – див. Стецько Ярослав
«Зиновій» – див. Дуда Михайло
«Зірка» – див. Савчин (за чол. Галаса, Пискір) Марія Петрівна
Зобнів Богдан («Миронич») – 15-16, 662, 675
«Зов» – див. Сидор Василь Дмитрович
«Зозуля» – див. Перик Василь Григорович
«Зоря» – див. Кожанович Іван Ількович
Зробок Дмитро – 6
«Зруб» – див. Маївський Дмитро
Зубрицький Володимир – 632
«Зюк» – див. Березинський Юрій-Мирслав
Іван IV Васильович (Грозний) – 510, 647
Іванис В. – 601-603
Іваницький В. – 601-603
«Ігор» – 662
«Ігор» – див. Василів Петро Федорович
Ільків Ольга («Роксолана») – 11
інж. К. Владан – див. Фрайт Володимир Васильович
Ісаєвич Дмитро Григорович – 631
Іщук Олександр – 2, 14-16, 28, 653
«К.Вірлінів» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
«К-14» – див. Попович Юрій Федорович
«КА-28» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
Кабачків І. – 601-603
Кавам-ес Салтане – 201
«Калина» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна
«Канцлер» – див. Сенік Омелян
«Карб» – див. Фрайт Володимир Васильович

- «Карбович» – див. Стецько Ярослав
 Кардель Едвард – 298, 417, 625
 Карл XII – 568, 600, 651
 «Карпатський» – див. Палідович Михайло
 Карпенко Дмитро («Яструб») – 9, 220, 618
 Карпинець Ярослав – 634
 Катерина II – 510, 647
 Каутський Карл – 407, 642
 Качинський Сергій («Остап», «Щупак») – 361, 637
 Качор Богдан – 16, 719
 Качор Іван – 719
 Качор Іванка – 719
 Качор Софія – 719
 Качор Степан – 719
 «Кащук» – див. Сенік Омелян
 Квітка-Основ'яненко Г. – 644
 Керенський Олександр – 555-556, 589, 650
 Керзон – 224-225, 371, 373
 «Київський» – див. Бусел Яків Григорович
 Кит Йосип Іванович («Осип», «Денис») – 662
 Клаузевіц Карл – 31, 597
 Клепарчук Павлина – 719
 «Клим Савур» – див. Клячківський Дмитро
 «Клим» – див. Голембовський Іван Іванович
 «Клим» – див. Слободян Степан Петрович
 «Клименко» – 662
 Климів Іван («Арідник», «Куліба», «Легенда», «Мармаш») – 325, 358, 622, 627, 637
 Клявезіц – див. Клаузевіц Карл
 Клячківський Дмитро («Блонд», «Клим Савур», «Омелян Кримський», «Охрім», «Панас Мосур») – 220, 364, 617, 637
 Кобилиця Василь («Сторож») – 666
 Кобилиця Федір («Бук») – 662
 Ковалів Л. – 631
 «Коваль» – див. Андрусак Василь
 «Коваль» – див. Сак Пантелеймон
 Ковпак Сидір – 218, 616
 Когут Василь Андрійович («Черненко», «Черник») – 662-663
 Кожан О. – 630
 Кожанович Іван Ількович («Дорко», «Зоря») – 656, 663
 Коженьовський Юзеф – 3, 667, 672, 675-676
 Козак Ірина («Лада») – 11
 «Козак» – див. Косарчин Ярослав
 Козицька – 96
 Козловський О. – 632
 Кокін Сергій – 2
 Кокось Василь Йосипович («Березюк») – 663
 Колодзінський Михайло («Бурун», «Генерал», «Гузар», «Кум») – 355, 635
 «Колос» – див. Маршалко Леон Антонович
 Комар Микола – 630
 «Конашевич» – див. Коссак Зенон
 Конашевич-Сагайдачний Петро – див. Сагайдачний Петро
 Коновалець Євген («Віра», «Дід», «Дідько», «Йозеф Новак») – 343, 354-355, 598, 629, 634-635, 657
 «Конрад» – див. Сидор Василь Дмитрович
 Константинов Федір – 207, 614
 Кордуба Мирон – 642
 Корнієць Леонід – 250, 621
 «Корній» – див. Литвинчук Іван
 Корнійчук Олександр – 252, 622
 Корнос (Курніс, Корніс) Григорій Дмитрович («Вітер») – 663
 Коротченко Дем'ян – 250, 621
 «Корчак» – див. Корчинський Іван Васильович
 Корчинський Іван Васильович («Корчак», «Варяг») – 663

- «Косар» – див. Маївський Дмитро
«Косар» – див. Заячківський М.
Косарчин Ярослав («Байрак», «Вівчар»,
«Козак», «Славко», «7-7») – 662-663
Косач-Квітка Лариса – див. Леся Ук-
раїнка
Косинський Криштоф – 267, 623
Коссак Зенон («Конашевич», «Сакко»,
«Тарнавський») – 355, 635
Костів Іван Васильович («Француз»,
«Дивак») – 663
Коцедан Дмитро Петрович («Ку-
чер») – 663-664
Коцюбинський Михайло – 247, 620
Коцюбинський Юрко – 250, 621
Кочан Григорій Миколайович («Ро-
ман») – 664
«Кочегар» – див. Кук Василь Степано-
вич
Кочій Омелян («Левко», «Черлян») –
639
Кошелєв – 61
Кравець Йосип Федорович («Кру-
тій») – 664
Кравець Юрій Іванович («Дунай»,
«Буревій») – 664
«Кравс» – див. Сидор Василь Дмитро-
вич
Кравців Богдан – 632
Кравчук Роман Миколайович («Пе-
тро», «Максим», «Панас», «Гонча-
ренко», «Лісовий», «Семен», «Сте-
повий», «1718», «1920», «88») – 14-
16, 637-638, 664, 668, 675
Крайник Михайло Федорович
(«Крук») – 664
Красноглазов – 45
«Крегул» – див. Сидор Василь Дмит-
рович
«Кречет» – див. Турчманович Михай-
ло
Крип'якевич Іван – 1-2, 642, 719
Крілик О. (Васильків) – 630
«Крук» – див. Друль Петро
«Крук» – див. Крайник Михайло Фе-
дорович
«Крук» – Пилипів Костянтин
Крупов – 96
Крупова – 96
«Крутій» – див. Кравець Йосип Федо-
рович
Кубійович Володимир – 7, 76, 81, 122,
603, 608, 638
Кузич А.М. – 88
Кузьма Р. (Турянський) – 630
«Кузьма» – див. Охримович Василь
Остапович
«Кузьменко» – див. Гонтар Хризанф
Кук Василь Степанович («Медвідь»,
«В.Коваль», «Леміш», «Юрко», «Ле»,
«Кочегар», «Старий», «Безіменний»,
«С-Вар», «789/1», «11/315», «100») –
11, 13-14, 19, 22-24, 26, 361, 620, 637,
664-665
«Куліба» – див. Климів Іван
Куліш П. – 644
«Куля» – 670
«Кум» – див. Колодзінський Михайло
«Курган» – див. Маївський Дмитро
«Кучер» – див. Коцедан Дмитро Пет-
рович
«Лав» – див. Старух Ярослав Тимоте-
йович
«Лада» – див. Козак Ірина
Лань Іван («Остап») – 665
Лаптев – 57-59, 61-62, 65, 68
«Ларько» – див. Порендовський Воло-
димир-Ігор Іванович
«Ле» – див. Кук Василь Степанович
Лебедь Микола («Максим Рубан») –
10, 23, 597, 599, 610, 613, 637-638, 640,
647, 649
Лебон Гюстав – 466, 644
Левицький Дмитро – 606
Левицький Є. – 613, 632
«Левко» – 665
«Левко» – див. Кочій Омелян
«Левченко» – див. Волошин Ростислав

- «Легенда» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна
 «Легенда» – див. Климів Іван
 Лемик Микола («Сенишин») – 325, 352, 628, 656
 «Леміш» – див. Кук Василь Степанович
 Леневиц Василь Іванович («Відважний») – 665
 Леневиц Ганна Миколаївна – 665
 Ленін (Ульянов) Володимир – 20, 51-53, 82, 91, 162, 175, 181, 199, 237, 239-241, 435, 511, 567, 592, 601, 612, 619
 Ленкавський Степан – 634
 Леся Українка (справжнє прізвище Косач-Квітка Лариса) – 125, 127, 247-248, 339, 609
 «Леся» – див. Зборик
 Лещинський – 565
 Липинський Вячеслав – 607
 «Лис» – 665
 Лисенко М. – 667
 «Листок» – 665
 «Листок», співробітник ГОСП – 665
 Литвинчук Іван («Давид», «Дубовий», «Максим», «Корній») – 220, 617
 «Лицар» – див. Гасин Олекса Іванович
 Лібкнехт Карла – 91
 Ливицький Андрій – 564, 650
 «Лімницький» – див. Барановський Ярослав
 «Лісовий» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Лісовик» – див. Сидор Василь Дмитрович
 Лобода Григорій – 267, 623
 «Лопатинський» – див. Тимчій Володимир
 Лось Ф.Є. – 603
 «Луговий» – див. Якимець Кирило Миколайович
 «Лука» – див. Стецько Ярослав
 Лукавецький З. – 607
 Луцький М. – 633
 Луцький Олександр Андрійович («Беркут», «Андрієнко») – 616
 Луцький Олександр Іванович – 2,
 «Люба» – див. Возняк-Лемик Любов Євгенівна
 Люберсак – 240-241,
 Люксембург Роза – 407, 643
 Лящук Роман – 4
 «М.Б.» – див. Дяченко Михайло
 «М.Д.Бученко» – див. Грицай Дмитро Михайлович
 «М.К.» – див. Дужий Микола Опанасович
 «М.Орлик» – див. Мирон Дмитро
 Мадзіні Джузеппе – 150, 611
 Мазепа Іван – 45, 339, 565, 568, 600-601, 651
 Мазепа Ісак – 631
 Маївський Дмитро («П.Дума», «Зруб», «Косар», «Курган», «Майченко», «Ом», «Север», «Тарас») – 3, 11, 637-638, 665-666
 Майлов О. – 625, 634
 Майстренко Іван – 22
 «Майченко» – див. Маївський Дмитро
 «Мак» – 637
 «Мак» – див. Попович Юрій Федорович
 «Макар» – див. Барановський Ярослав
 Макнейл – 23, 521-526, 647
 «Максим Рубан» – див. Лебідь Микола
 «Максим» – 666
 «Максим» – див. Арсенич Микола Васильович
 «Максим» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Максим» – див. Литвинчук Іван
 «Максим» – див. Мирон Дмитро
 «Максим» – див. Старух Ярослав Тимотейович
 Макух І. – 606, 632
 Маленков Георгій – 553, 650
 Малярчин (за чол. Шпиталь) Дарія Семенівна («Дарка») – 666

- «Мамай» – див. Шухевич Роман Йосипович
Маніу Юліу – 282, 296, 624
Манію – див. Маніу Юліу
Мануїльський Дмитро – 43, 188, 250, 325, 525, 600
«Маня» – див. Зарицька (за чол. – Со-рока) Катерина МIRONІВНА
«Мар» – див. Якимець Кирило Миколайович
«Марічка» – див. Савчин (за чол. Галаса, Пискіп) Марія Петрівна
«Марія Дмитренко» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
Марків Андрій Ількович («Андрусь» («Андрійко»)) – 666
«Марко Боеслав» – див. Дяченко Михайло
Маркос Вафіадіс – 238, 619
Маркс Карл – 20, 96, 160-162, 175, 330, 460, 475-476, 512, 514, 604, 612
«Мармаш» – див. Климів Іван
«Марта Гай» – див. Голояд-Савицька Галина Омелянівна
«Марта» – див. Голояд-Савицька Галина Омелянівна
Мартинець Володимир – 604, 633
Мартос Борис – 631
«Маруся» – див. Римик Марія Марківна
Маршал Джордж – 238, 553, 619, 650
Маршалко Леон Антонович («Колос») – 666
Масарик Томаш-Гарріг – 566, 651
Матла Зиновій («Дніпровий») – 637-638
Матюшенко В. – 632
Махния Спиридон – 630
Махно Нестор – 383, 411, 643
Мацейко Григорій («Гонта», «Петро Книш», «Володимир Ольшанський») – 352, 634
Мацієвич Костянтин – 59-60, 62, 66-68, 601-603
Мацціні – див. Мадзіні Джузеппе
Медведев Юхим – 250, 620-621
«Медвідь» – див. Кук Василь Степанович
Меленевський М. – 609
Мельник Андрій («Євген») – 317, 355-357, 363, 625, 639
Меншиков Олександр – 45, 601
Микитюк Люба – 8, 666
«Микола Карівський» – див. Дужий Микола Опанасович
«Микола» – 666
«Микола» – див. Арсенич Микола Васильович
Миколайчик Станіслав – 282, 296, 624
Мильневич Андрій Миколайович («Шугай») – 666
Мирон Дмитро («Андрій», «Максим», «Орлик», «М.Орлик», «Піп», «Роберт», «Свенціцький») – 111-116, 325, 358, 361, 380, 382, 384-386, 388-394, 396-399, 401-403, 413, 415, 430, 605, 627, 633, 635, 637
«Мирон» – див. Воскрес Мирон-Григорій Григорович
«Мирон» – див. Дужий Микола Опанасович
«Мирон» – див. Федун Василь Миколайович
«Миронич» – див. Зобнів Богдан
«Миронко» – 666
«Мирослав Колос» – див. Дужий Микола Опанасович
«Михайло» – див. Арсенич Микола Михайлов – 86-87
Міколайчик – див. Миколайчик Станіслав
«Мікушка» – див. Пришляк Григорій Міміх – 45
Мірчук Петро – 653
«Місько» – див. Сціборський Микола Міхновський Микола – 119, 317, 386, 389, 487, 606
«ММ» – див. Федун Петро Миколайович

- «Могила» – див. Сак Пантелеймон
Молотов В'ячеслав – 201, 233, 553, 603, 614
- «Молочарка» – див. Дидик Галина
- «Монета» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина МIRONІВНА
Монро Джеймс – 169, 612
- Мороз Володимир – 9-12, 14, 20, 28, 653
- «Мороз» – див. Скасків Ярослав
- «Моряк» – див. Палідович Михайло
- «Моряк» – див. Скасків Ярослав
Мосціцького Г. – 467
- Мудрий Василь – 606
- Муравський Володимир – 2, 653
- Муссоліні Беніто – 155, 405-406, 413, 611
- «Муха» – 667
- «Надя» – див. Якимович Надія Дмитрівна
- Надь Імре – 282, 296, 624
- Надь Ференц – див. Надь Імре
- «Назар Чубенко» – див. Позичанюк Йосип Іванович
- «Назар» – див. Галаса Василь Михайлович
- Назарук О. – 606-607, 609
- Наконечний Федір – 629
- Наливайко Северин – 267, 623
- Наполеон I Бонапарт – 148, 151, 153, 569, 611
- «Нагалка» – див. Римик Марія Марківна
- «Наум» – див. Дяків Осип Васильович
- «Нестор» – див. Сандей Василь
Ніколаєв – 92
- Новиченко – 147
- «О.Гончарук» – див. Дяків Осип Васильович
- «О.Левенко» – див. Галаса Василь Михайлович
- Огоновська Марія – див. Ясеницька Марія
- «Оксана» – див. Якимович Надія Дмитрівна
- «Окулярний» – див. Тимчій Володимир
- «Олег» – див. Грицай Дмитро Михайлович
- Олесницький Є. – 633
- «Ом» – див. Маївський Дмитро
- «Омелян Кримський» – див. Клячківський Дмитро
- Онацький Євген – 604
- Онишко Леся – 11-13
- «Орач» – див. Стецько Ярослав
- «Органський» – див. Сціборський Микола
- «Орест» – див. Галаса Василь Михайлович
- «Орест» – див. Дужий Петро Опанасович
- «Орест», охоронець П.Федуна – 667
- «Орися» – 667
- «Орися» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина МIRONІВНА
- «Орлан» – див. Галаса Василь Михайлович
- «Орленко» – див. Зборик Ярослав
Орлик Пилип – 565, 651
- «Орлик» – див. Мирон Дмитро
- «Оса» – див. Білас Василь
- Осадца Михайло-Євген Олександрович – 4, 667
- «Осип» – 667
- «Осип» – див. Кит Йосип Іванович
- «Оскар» – див. Барановський Ярослав
Оскілко Володимир – 411, 643
- «Остап» – див. Качинський Сергій
- «Остап» – див. Лань Іван
- «Остап» – див. Чанич Іван
- Острянин Яків (Остряниця) – 267, 623
- Остряниця – див. Острянин Яків
Охримович Василь Остапович («Бард», «Грузин», «Далекий», «Дальній», «Кузьма», «Пилип», «Чужий») – 606, 638, 667, 670
- Охримович Степан – 633
- «Охрім» – див. Клячківський Дмитро

- «П. Волянський» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. М. Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. М. Савчук» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. П.» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. Савчук» – див. Федун Петро Миколайович
 «П. Дума» – див. Маївський Дмитро
 «П. Полтава» – див. Федун Петро
 «П-42» – див. Попович Юрій Федорович
 «Павленко» – див. Волошин Ростислав
 Павлик Михайло – 608, 613
 «Павло» – 667
 «Павлович» – див. Дужий Петро Опанасович
 Павлюк (Бут) Павло – 267, 623
 «Павлюк» – див. Попович Юрій Федорович
 Паладійчук Р. – 633
 Палідович Михайло («Карпатський», «Денис», «Богдан», «Моряк», «Херсонєць») – 626, 654, 667-668
 Паліїв Дмитро – 607
 «Палій» – див. Грицай Дмитро Михайлович
 «Панас Мосур» – див. Клячківський Дмитро
 «Панас» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Панасенко» – див. Дужий Петро Опанасович
 Панасюк Богдан Максимович – 5, 668
 Панчишин Маріян – 8
 Паньків Богдан Михайлович («Буря») – 15-16, 668
 Пашук А. – 632
 Пашутін – 45
 Пеленський Євген-Юлій – 632
 Пеленський Зенон – 632
 «Перебийніс» – див. Грицай Дмитро Михайлович
 Перик Василь Григорович («Сиротюк», «Зозуля») – 668
 Петлюра Симон – 339, 389-390, 628, 650
 Петришин М. – 4
 Петро III – 647
 Петро I – 45-46, 510, 568, 600
 «Петро Книш» – див. Мацейко Григорій
 «Петро Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
 «Петро» – див. Кравчук Роман Миколайович
 Петровський Григорій – 82-83, 91, 252, 603
 Петровський М.Н. – 603
 Петрушевич Євген – 622
 Пеців Ярослав – 618
 Перацький Броніслав – 352, 634
 Петков Ніколай – 282, 296, 624
 «Пилип» – див. Охримович Василь Остапович
 Пилипів Костянтин («Крук») – 668
 Пипський – 616
 Підкова І. – 653
 «Підкова» – 668
 Пілсудський Юзеф – 633, 641
 «Піп» – див. Мирон Дмитро
 Позичанюк Йосип Іванович («Євшан», «Стожар», «Шаблюк», «Шугай», «Богдан Рубайгада», «Назар Чубенко», «Устим Чубенко») – 618, 638, 668-669
 «Поль» – див. Польовий Федір
 Польовий Федір («Поль») – 616
 Пономаренко Марта – 720
 Попович Василь Семенович («Довбуш») – 669
 Попович Юрій Федорович («Павлюк», «Вільховий», «Мак», «П-42», «К-14») – 669

- Порендовський Володимир-Ігор Іванович («Семенюк», «Гордій», «Десна», «Ларько», «Вовк», «К.Вірлінів», «15») – 669
- Потоцький – 565
- Приступа Х. – 632
- Пришляк Григорій («Мікушка») – 670
- Прімо де Рівера Мігель – 398, 642
- Прокоп Мирослав («Гармаш») – 638
- «Професор» – див. Гонтар Хризанф
- Пушкін Олександр – 128, 609
- «Р.Лозовський» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Р-17» – див. Федун Петро Миколайович
- «Р-321» – див. Боцян Богдан Іванович
- «Р-35» – див. Федун Петро Миколайович
- Равлик Іван – 637
- Рebet Дарія – 22
- Рибак Меланія Василівна («Стефа») – 669
- Ривак Василь – 637
- Ридз-Смігли Едвард – 387, 641
- Рим Петро Степанович («Дорош») – 669
- Римик Марія Марківна («Маруся», «Наталка») – 670
- Ріббентроп – 603, 614
- «Різун» – див. Андрусак Василь
- «Різьбар» – див. Андрусак Василь
- «Роберт» – див. Мирон Дмитро
- Робітницький Володимир – 358, 636
- «Рокош» – див. Сціборський Микола
- «Роксолана» – див. Ільків Ольга
- «Роман Галина» – див. Бусел Яків Григорович
- «Роман» – 670
- «Роман» – див. Кочан Григорій Миколайович
- «Роман» – див. Фрайт Володимир Васильович
- Романюк Михайло – 2, 17, 28, 717, 720
- Рооп – 45
- «Ростислав Вишитий» – див. Сидор Василь Дмитрович
- Рот Йозеф – 3
- Рошкович Марко – 8
- Рошкович Ярослав – 6, 8
- Руднев Семен – 218, 616
- Рудницький О. – 109
- Рузвельт Ф. – 650
- Руссо Жан Жак – 148, 610
- «Ручай» – 670
- «С. Вол.» – див. Федун Петро Миколайович
- «С.А.» – див. Бандера Степан Андрійович
- «С.А.С.» – див. Бандера Степан Андрійович
- «С-12» – див. Федун Петро Миколайович
- Савицька Ірина («Бистра») – 11
- Савчин (за чол. Галаса, Пискір) Марія Петрівна («Зірка», «Марічка») – 7, 12, 670
- Сагайдачний Петро – 262-263, 623
- Садовський В. 46-47, 52, 83, 601-603
- Садуль – 241
- Сак Пантелеймон («Могила», «Всеволод», «Сила», «Коваль») – 325, 361, 620, 628
- «Сакко» – див. Коссак Зенон
- Салтиков-Щедрін Михайло – 467, 644
- Сандей Василь («Нестор») – 670
- «Сатурн» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
- «С-Вар» – див. Кук Василь Степанович
- Сварник Галина – 720
- «Свенціцький» – див. Мирон Дмитро
- Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна («Дмитренко», «Марія Дмитренко», «Світляна», «Ясна») – 12, 670
- «Світляна» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
- «Север» – див. Маївський Дмитро

- «Север» – див. Федун Петро Миколайович
Севхонскіс – 45
«Семен» – див. Кравчук Роман Миколайович
Семенюк Анна – див. Федун (за чол. Семенюк) Анна Миколаївна
«Семенюк» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
Сеник Омелян («Біляк», «Брощак», «Гриб», «Грибівський», «Канцлер», «Кашук», «Урбан», «Урбанський») – 355, 635
«Сенишин» – див. Лемик Микола
Сенюк Михайло Григорович («Скритий», «Скритний») – 15-16, 671
«Сергій» – див. Степаняк Михайло
Сердюк Зіновій – 250, 622
Сидор Василь Дмитрович («Вишитий», «Зов», «Конрад», «Кравс», «Крегул», «Лісовик», «Ростислав Вишитий», «Шелест») – 9, 671
«Сила» – див. Сак Пантелеймон
«Синій» – див. Старух Ярослав Тимотейович
«Сиротюк» – див. Перик Василь Григорович
«Сірий» – див. Бандера Степан Андрійович
«Сірко» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Скала» – див. Галадій Василь Васильович
Скасків Ярослав («Моряк», «Мороз») – 8, 671
Скоропадський Іван – 600
Скоропадський Павло – 607-608, 631, 643
Скоропис-Йолтуховський О. – 609
Скрипа Й. – 632
Скрипок Ольга – 96
«Скритий» – див. Сенюк Михайло Григорович
«Скритний» – див. Сенюк Михайло Григорович
Слабченко М. – 614
Славін Л.М. – 603
«Славко» – див. Косарчин Ярослав
«Славобор» – див. Дяченко Михайло
Сланський Рудольф – 373, 640
Сливка Юрій – 7
Слободян Степан Петрович («Єфрем», «Клим», «12») – 662, 671
Смігли Ридз – див. Ридз-Смігли Едвард
Сміт – 523
Смолій Іван Андрійович – 672
«Сніг» – див. Тимчій Володимир
Сова Андрій – 2
Содоль Петро – 6, 12, 653
«Сокіл» – 672
«Соловій» – див. Дудка Микола
Сосюра Володимир – 252, 622
Сталін (Джугашвілі) Йосиф – 17, 20, 40, 42, 44, 51-58, 60-62, 64-65, 69, 79, 85, 89-90, 92, 126-127, 179, 192, 199, 201-202, 218, 233-243, 246-247, 250, 313, 342, 392, 413, 495, 553, 564, 599-602, 614, 619, 625
«Старий» – див. Кук Василь Степанович
«Старий» – див. Шухевич Роман Йосипович
Старосольський В. – 632
Старух Ярослав Тимотейович («Вольт», «Гомін», «Дід», «Лав», «Максим», «Синій», «Стояр», «Стяг», «Ярлан») – 373, 618, 637, 640, 672
Стассен Г. – 234, 240, 619
Стасюк Олександра – 12, 25
«Степан Попель» – див. Бандера Степан Андрійович
«Степан» – див. Шухевич Роман Йосипович
Степаняк Михайло («Сергій») – 637-638
«Степовий» – див. Гонтар Хризанф
«Степовий» – див. Кравчук Роман Миколайович

- «Стефа» – див. Рибак Меланія Василівна
 «Стефаник» – див. Федоришин Михайло
 Стецьків Є. – 8
 Стецько Слава – 616
 Стецько Ярослав («Зиновій Карбович», «Карбович» «Лука», «Б.Озерський», «Орач», «Є.Орловський») – 215, 323, 325, 359, 604, 610, 616, 627, 633, 636, 657, 668, 674
 «Стожар» – див. Позичанюк Йосип Іванович
 «Сторож» – див. Кобилиця Василь
 «Стояр» – див. Старух Ярослав Тимофійович
 Стрільчук Василь – 5
 «Стяг» – див. Старух Ярослав Тимофійович
 Судоплатов Павло («Валюх») – 354, 635
 «Сук» – див. Гасин Олекса Іванович
 Сулима Іван – 46, 601
 Супруненко М.І. – 603
 Сушко Ігор – 618
 Сущичін – 45
 Сціборський Микола («Богдан», «Житомирський», «Місько», «Органський», «Рокош», «Юрій») – 393, 604, 642
 Сьмігли Ридз – див. Сьмігли Ридз
 «Тарас Чупринка» – див. Шухевич Роман Йосипович
 «Тарас» – див. Боцян Богдан Іванович
 «Тарас» – див. Маївський Дмитро
 Тарле Е. – 612
 «Тарнавський» – див. Коссак Зенон
 Татчук – 96
 Тимчій Володимир («Лопатинський», «Євгеній», «Володимир Зборівський», «Окулярний», «Сніг») – 357-358, 636
 Тисовський О. – 598
 «Тиха» – див. Дидик Галина
 Тичина Павло – 252, 622
 Тишківський Степан Онуфрійович («Волиняк», «КА-28», «Б-14») – 666, 672
 Тіто (Броз Тіто) Йосиф – 298, 619, 625
 Ткаченко В. – 18
 Томашівський С. – 606, 642
 «Томко» – 672
 Тригук Богдан – 653
 Трильовський К. – 598
 Трумен Гаррі – 553, 619, 649-650
 Трясило – див. Федорович Тарас
 «Тур» – див. Гасин Олекса Іванович
 «Тур» – див. Шухевич Роман Йосипович
 Тураш М. – 670
 Турчин Андрій Миколайович – 5-7, 672
 Турчманович Михайло («Кречет») – 637
 «Турянський» – див. Кузьма Р.
 «Туча» – див. Шухевич Роман Йосипович
 «У. Кужіль» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна
 «Улас» – 639
 «Урбан» – див. Сенік Омелян
 «Урбанський» – див. Сенік Омелян
 «Устим Чубенко» – див. Позичанюк Йосип Іванович
 «Ух4» – див. Боцян Богдан Іванович
 «УхУ» – див. Боцян Богдан Іванович
 Фаге Еміля – 411, 430, 673
 Феденко П. – 631
 «Федір Одрач» – див. Шоломицький Теодор
 Федоришин Михайло («Стефаник») – 9
 Федорович Тарас (Трясило) – 267, 623
 Федорук Юрій – 4
 Федун (за чол. Семенюк) Анна Миколаївна – 17, 673
 Федун Василь Миколайович («Мирон») – 17, 673

- Федун Микола Прокопович – 3, 16, 673
- Федун Парасковія Дем'янівна – 3, 16, 673
- Федун Петро («Петро Полтава», «П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.», «Волянський», «П. Волянський», «С. Вол.», «Вол.», «Зенон», «П. Савчук», «П. М. Савчук», «Север», «75», «81», «99», «101», «123», «126», «143», «173», «175», «1000», «311-С», «811-С», «ММ», «Р-17», «Р-35», «С-12») – 1-28, 54, 110, 210, 212, 450, 597, 599-600, 604-605, 610, 613-615, 619-620, 622, 624-626, 629, 639-640, 643-659, 661-676, 719-720
- Фіцик В'ячеслав – 720
- «Фіялка» – див. Барановський Ярослав
- «Фіялкович» – див. Барановський Ярослав
- Фрайт Володимир Васильович («Батько», «Жар», «інж. К. Владан», «Владан», «Вир», «Карб», «АГБ», «Владко», «Роман», «96», «082», «016», «16») – 673
- Фрайт Олена Григорівна («Зв'язкова») – 673
- Франко Іван – 186, 247, 339, 452-453, 467, 608, 613, 632, 675
- Франко Петро – 598
- Франц Карл – 676
- «Француз» – див. Костів Іван Васильович
- Фрасуляк Степан («Хмель») – 616, 657, 659
- «Херсонець» – див. Палідович Михайло
- «Хмель» – див. Фрасуляк Степан
- Хмельницький Богдан – 13, 187, 245, 265-269, 302, 331, 339, 384, 412, 468, 568, 610, 613, 620, 622-623
- Хомишин Г. – 606-607
- Хохлов – 92
- Христюк П. – 631
- Хрущов Микита – 40-41, 91, 93-96, 604
- «Цв'ючок» – див. Дяків Осип Васильович
- Чан Кай-Ши – 238, 619
- Чанич Іван («Остап») – 673
- Чаплинський Даніель – 267, 623
- Чаплінський – див. Чаплинський Даніель
- «Чепіга» – див. Волошин Ростислав
- Чепілко Іван – 630
- «Черемош» – 655, 673, 675
- «Черлян» – див. Кочій Омелян
- «Черненко» – див. Когут Василь Андрійович
- «Чернець» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Черник» – див. Когут Василь Андрійович
- «Черник», сотенний – 670
- Черчіль Уїнстон – 189, 210-213, 553, 613
- Чехівський В. – 631
- Чеховський Еміліян – 351, 634
- Чечель М. – 631
- Чмола І. – 598
- «Чорний» – див. Андрусак Василь
- «Чорнота» – див. Гасин Олекса
- «Чорнота» – див. Гасин Олекса Іванович
- «Чужий» – див. Охримович Василь Остапович
- Чуй Володимир – 5, 9
- «Чумак» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Чуприна» – 674
- «Шаблюк» – див. Позичанюк Йосип Іванович
- «Шакал» – див. Федун Петро
- Шаповал М. – 631
- Шахрай Василь – 250, 621
- «Шахтар» – див. Бусел Яків Григорович
- Шашкевич Маркіян – 4, 444, 644
- Шварцбард С. – 629

- Шеванюк Василь Авксентійович («Залізний», «Сатурн», «667») – 674
- Шевченко Тарас – 4, 119, 128, 245, 247, 251, 256, 331, 339-340, 412, 468, 474, 606, 642, 719
- «Шелест» – див. Сидор Василь Дмитрович
- Шептицький Андрей – 607, 669
- Шерстюк Сергій – 325, 361, 628, «Шило» – див. Данилевич
- Шмігельський А. – 632
- Шовгенів І. – 601-603
- Шоломицький Теодор («Федір Одрач») – 617
- «Шостакович» – 674
- Шраг М. – 631
- Штепа Костянтин (Кость) – 122, 608
- «Шуб» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Шугай» – 674
- «Шугай» – див. Мильневич Андрій Миколайович
- «Шугай» – див. Позичанюк Йосип Іванович
- Шульгін О. – 607
- «Шум» – 674
- Шумахер Курт – 405, 642
- Шумський О. – 631
- Шуст Роман Мар'янович – 653
- «Шух» – див. Шухевич Роман Йосипович
- Шухевич Роман Йосипович («Тур», «Тарас Чупринка», «Шуб», «Жар», «Степан», «Чернець», «Туча», «Білий», «Мамай», «Гриць», «Чумак», «Шух», «Зайчик», «777», «205», «315», «171», «553», «Дзвін», «Щука», «Р.Лозовський», «Старий», «Батько», «Василь», «171») – 8, 11-13, 219, 323, 342, 364, 616, 626, 638, 647, 658, 661, 665-666, 670, 674
- Щепанський Михайло – 361, 637
- «Щербаченко» – див. Галаса Василь Михайлович
- «Щит» – 617
- «Щука» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Щупак» – див. Качинський Сергій
- «Юлько» – див. Вассиян Юліян Іванович
- «Юлько» – див. Гасин Олекса Іванович
- «Юрій» – див. Сціборський Микола
- «Юрко» – 675
- «Юрко» – див. Кук Василь Степанович
- «Юрко», охоронець П.Федуна – 675
- Якимець Кирило Миколайович («Мар», «Луговий», «Бескид») – 4, 675
- Якимів Євген Миколайович («Богдан») – 15-16, 675
- Якимович Надія Дмитрівна («Оксана», «Надя») – 675
- «Яків» – 675
- Яковлев – 68
- Янів Володимир – 633
- «Янко» – 675
- Ярема Григорій Васильович («Зенко», «Діброва») – 15-16, 675
- «Ярий» – див. Гошовський Василь Михайлович
- «Ярина» – див. Голояйд-Савицька Галина Омелянівна
- «Ярич» – див. Бандера Степан Андрійович
- «Ярлан» – див. Старух Ярослав Тимофійович
- Ярослав Мудрий – 384, 641
- «Ярослав» – 675
- Ясеницька (Огоновська) Марія («Віра») – 9-10
- «Ясна» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
- Ястребов Ф.О. – 603
- «Яструб» – див. Карпенко Дмитро
- Яцьків Юлія Олексіївна («Верба») – 675-676
- Ящун Василь Степанович – 5, 676

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Абісинія – 154
Австралія – 66
Австрійська імперія – 651
Австрія – 150, 153, 161, 167-168, 173, 202, 238, 259, 295, 502, 566-567, 569, 598, 608, 611, 629, 631-632, 655, 674, 676
Австро-Угорська імперія (Австро-Угорщина) – 118, 123-124, 144, 155, 157, 168, 170-173, 175, 188, 259, 475, 547, 566-567, 608, 612, 622, 632, 650-651
Адамів, м., Чехія – 656
Адамків, с. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 636
Адріатичне море – 502, 647
Адрійське море – див. Адріатичне море
Азербайджан – 503, 548
Азербайджанська ССР – 84
Азів – див. Азов
Азія – 150, 155, 175, 177, 181-182, 185, 191, 212, 219, 240, 242, 274, 279, 283-284, 288, 293, 297-298, 340, 356, 367, 470, 548, 553-555, 598, 613, 616, 638, 655, 669
Азов, м. – 46
Азовське море – 46
Албанія – 295, 503
Александров, м., РФ – 79
Альбанія – див. Албанія
Америка – 21-22, 82, 155, 189, 233, 354, 469-470, 537-538, 542-544,
Англія – див. Великобританія
Антанта – 170, 612, 629, 642, 650
Арабія – 168
Аргентина – 66, 598, 634, 719
Артемівськ, м. Донецької обл. – 76
Архангельськ, м., РФ – 46-47
Аугсбург, м., Німеччина – 719
Аушвіц (Освенцім), концтабір – 719
Афганістан – 504
Африка – 154-155, 245, 611
Баку, м., Азербайджан – 76, 78, 80-82
Балкани – 154, 170, 172, 181, 504,
Балканський півострів – 502-503,
Балтика – 173
Балтійське море – 504, 606, 610
Басарабія – див. Бессарабія
Батурин, м. Бахмацького р-ну Чернігівської обл. – 600-601
Бельгія – 90, 155, 166, 168, 598
Бендери, м., Придністров'я – 601, 651
Бердичів, м. Житомирської обл. – 617, 661
Бережани, м. Тернопільської обл. – 355, 628, 659, 667
Бережанський р-н Тернопільської обл. – 627, 653-654, 659, 671
Бережанщина – 355, 656, 672
Бережниця, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 671
Береза Картузька, тепер м. Береза Брестської обл., Білорусь – 627, 638, 655, 657-658, 667, 672
Берестейська обл., Білорусь – 615
Берестейщина – 218
Берестя, м. – див. Брест
-
-

- Берлаг (Магадан), концтабір – 669
Берлін, м., Німеччина – 7, 179, 202, 354, 604, 633
Берн, м. – 659
Бессарабія – 152
Бидгощ, м., Польща – 669
Бискупичі Руські, с. Горохівського р-ну Волинської обл. – 617
Бишки, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 11, 654
Бібрка, м. Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 9
Біла Церква, м. Київської обл. – 565
Біла, с. Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 670
Білогірський р-н Хмельницької обл. – 657
Білогорща – 13, 659, 674
Білокриниця, с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 656
Білорусія – 21, 208, 217, 219, 223, 238, 281, 295, 336, 362, 373, 376, 503, 523, 542, 548, 555, 609, 623, 639
Білоруська ССР – 84
Бірма – 73, 519,
Бірмінген, м. в Англії – 73, 81
Бог, р. – див. Буг
Богородчанський р-н Івано-Франківської обл. – 617, 661
Боднарів, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
Божиків, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 671
Болгарія – 133-134, 167-168, 173, 176, 281-282, 295-296, 427, 503, 548, 598, 608, 619, 624
Болехів, м. Івано-Франківської обл. – 662, 673
Болехівська міськрада Івано-Франківської обл. – 617, 654, 659, 662, 669
Болехівський р-н Станіславської обл. – 14, 219, 655, 662
Бразилія – 598
Бреннер, м. – 354
Брест, м., тепер Білорусь – 124, 608
Брест-Литовськ, м. – див. Брест
Брец, концтабір – 655
«Бригідки», тюрма у Львові – 634
Британія – 611
Британська імперія – 71-73, 81, 83-84, 170, 603
Британські острови – 72, 164
Бритійська імперія – див. Британська імперія
Бритійська Індія – 74
Брідщина – 5, 6, 655, 672
Брно, м., Чехія – 656, 658
Броди, м. Львівської обл. – 4-7, 221, 369, 655, 667, 672, 675, 719
Бродівський повіт – 3
Бродівський р-н Львівської обл. – 3, 668, 672-673, 675-676, 719
Бряза, с. – див. Козаківка
Брянськ, м., РФ – 45
Буг, р. – 215, 229, 604
Будераж, с. Здолбунівського р-ну Рівненської обл. – 613, 616
Буенос-Айрес, м., Аргентина – 634, 719
Букачівський р-н Станіславської обл. – 15
Буковець, с. Болехівської міськради Івано-Франківської обл. – 662
Буковина – 123, 353-354, 440, 597-598, 632, 635, 647
Бурштин, смт. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 658
Буський р-н Львівської обл. – 633, 638, 654, 664, 670, 675
Бучач, м. Тернопільської обл. – 663, 719
Буша, с. Ямпільського р-ну Вінницької обл. – 658
Буянів, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 663
В'єтнам – 519
Варшава, м., Польща – 24, 30, 129, 144, 158, 163, 260, 262, 352, 417, 442, 467, 600-603, 607, 611, 629, 634, 641, 650
Варшавський дистрикт – 615
-
-

- Варяж, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 353
- Васильків, м. Київської обл. – 668
- Ватерлоо, м., Бельгія – 611
- Велика Тур'я, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 664
- Велике князівство Литовське – 620
- Великий Дорожів, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 658
- Великі Мости, м. Сокальського р-ну Львівської обл. – 657, 663
- Великі Сорочинці, с. Миргородського р-ну Полтавської обл. – 644
- Великобританія – 23, 30, 66, 70, 72-75, 81, 83-84, 102, 133-134, 139, 153, 155-156, 158, 160, 163-164, 166-167, 170, 176, 210, 233, 240, 259, 300, 387, 392-393, 419-420, 422, 473, 475, 506, 508, 521-522, 585, 598, 612-613, 647, 650
- Великонімецьчина – 668
- Великополе, с. Яворівського р-ну Львівської обл. – 660
- Вепр, р. – 118, 312, 493
- Верхня Рожанка, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 655-656, 662-663, 668-669
- Верчани, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 353,
- Вествалія – див. Вестфалія
- Вестфалія – 153, 611
- Вигодський р-н Станіславської обл. – 14, 654, 656, 665
- Вісла, р. – див. Вісла
- Витвиця, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 672
- Вичуга, с. Івановської обл., РФ – 81
- Вишнів, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 14-15, 664, 668, 675
- Вишнівецький ліс, Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 14
- Відень, м., Австрія – 144, 170, 317, 343, 463, 487, 598, 609, 625, 631, 635-636, 642, 659
- Візантія – 611, 641
- Вікно, с. Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 667
- Вільнюс, м., Литва – 654
- Вінницька обл. – 604, 658, 668, 674
- Вінниччина – 86-87, 219,
- Вінніпег, м., Канада – 657
- Вірменія – 208, 503, 548
- Вірменська ССР – 84
- Вісла, р. – 446
- Україна – див. Україна
- Волга, р. – 46, 79, 610
- Волгоград, м., РФ – 46, 90, 601
- Волгоградська обл., РФ – 601
- Волинська обл. – 372, 617, 637
- Волинь – 216-220, 325, 358, 364-365, 368-369, 440, 598, 606, 609, 615-617, 630-631, 636, 640, 643, 654, 671,
- Володимир, м., РФ – 79
- Волохія – 168
- Волочиськ, м. Хмельницької обл. – 661
- Волюйки, с. Буського р-ну Львівської обл. – 638, 675
- Воля Якубова, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 625
- Ворвулинці, с. Заліщицького р-ну Тернопільської обл. – 669
- Воркута, м. в Республіці Комі, РФ – 524
- Ворошиловград, м. – див. Луганськ
- Ворошиловградська обл. – див. Луганська обл.
- Вроцлав, м., Польща – 669
- Гаї Нижні, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 638
- Галичина – 5-6, 122, 153, 215-220, 259, 312, 314, 325, 361, 363-365, 369, 390, 440, 444, 451-452, 493, 496-499, 597-598, 607, 609, 615-616, 618, 626, 632-636, 640, 642, 647, 655, 671
- «Галичини», дистрикт – 615
- Генеральна губернія (Генерал-Губернаторство) – 215, 355, 358, 615, 638, 679

- Гентонбург, цвинтар у США – 719
 Гетьманщина – 565, 600-601, 610, 651
 Глибока, вул. у Львові – 5
 Глибока, с. Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 617
 Голландія – див. Нідерланди
 Головецько, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 665-666, 674
 Горбачі, с. Буського р-ну Львівської обл. – 597
 Городенківський р-н Івано-Франківської обл. – 635, 667
 Городок, м. Львівської обл. – 352, 634-635
 Горохівський р-н Волинської обл. – 617
 Горохівщина – 658
 Горький, м. див. – Нижній Новгород, РФ
 Горьковська обл. – див. Нижньоновгородська обл.
 Грабовець, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 636
 Грац, м., Австрія – 676
 Греція – 90, 134, 167-168, 170, 173, 238, 619, 651
 Гринів с. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 671
 Грузинська ССР – 84
 Грузія – 153, 208, 503, 548
 Гуляйполе, м. Запорізької обл. – 643
 Гурби – 221, 618
 Гусятинський р-н Тернопільської обл. – 659
 Далекий Схід – 127, 503-504
 Дальній, о. – 503
 Данія – 90
 Данціг, м., тепер м. Гданськ, Польща – 598, 667, 674
 Дашава, смт. Стрийського р-ну Дрогобицької обл. – 656, 659
 Дашів, смт. Іллінецького р-ну Вінницької обл. – 668
 Дев'ятники, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
 Деманське плоскогір'я – 73
 Демань – 73
 Демидівський р-н Рівненської обл. – 617
 Демня, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 9-10
 Джанкой, м., АР Крим – 360,
 Джерсі Ситі, м. в штаті Нью Джерсі, США – 8
 Дзвиняч, с. Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
 Дзержинськ, м., РФ – 79
 Дике поле – 261
 Дніпро, р. – 40, 76, 90, 136, 229, 257, 261, 601, 620
 Дніпровий низ – 261
 Дніпрогес – 75
 Дніпропетровськ, м. – 45, 77, 91, 365, 620, 660, 665
 Дніпропетровщина – 6
 Дністер, р. – 118, 136, 215, 604
 Дністрик, с. Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 662
 Дністрик-Дубовий, с. Турківського р-ну Львівської обл. – 666
 Довге, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 655
 Долина, м. Івано-Франківської обл. – 617
 Долинський р-н Івано-Франківської обл. – 14, 616-617, 655-659, 661-662, 664-666, 672-673, 675
 Домб'є, табір для військовополонених біля м. Кракова, Польща – 655
 Дон, р. – 46, 118
 Донбас – 75-78, 82, 86-87, 91, 95-96, 360, 449
 Донецьк, м. – 85, 91, 360, 603, 674
 Донщина – 565
 Дрогобицька обл. – 14-15, 223, 351, 372, 615, 658
 Дрогобицький р-н Львівської обл. – 625, 638, 658, 673
 Дрогобич, м. Львівської обл. – 26, 610, 622, 635, 657

- Дрогобиччина – 635, 673
 Друга Річ Посполита – 622
 Дубенщина – 638
 Дуліби, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 674
 Ебензе, концтабір – 719
 Європа – див. Європа
 Едмонтон, м. в провінції Альберта, Канада – 22
 Енкарнаціон, м., Парагвай – 719
 Іспанія – див Іспанія
 Естонія – 168, 173
 Європа – 20, 47, 67, 79, 91-92, 97, 118, 148, 150-152, 154, 159-160, 165, 168-169, 172-173, 177-178, 180, 184-185, 189, 201-202, 237-238, 240-243, 245, 354, 356, 371, 373-374, 420, 465, 470, 475, 508, 547-548, 553-555, 598, 611-612, 619, 623, 637, 640, 650
 Єгипет – 66, 156, 170, 611
 Єфремов, м., РФ – 79
 Жарків, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 675
 Женева, м., Швейцарія – 612
 Жидачівський р-н Львівської обл. – 9, 14-15, 618, 654, 662-663, 668, 671, 673, 675
 Житомир, м. – 635-636, 642
 Житомирщина – 218-219, 673
 Жовківський р-н Львівської обл. – 629, 664
 Жовківщина – 666
 Жуків, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 653
 Журавків, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 223, 618
 Журавнівський р-н Дрогобицької обл. – 15, 223
 Задвір'я, с. Буського р-ну Львівської обл. – 670
 Задністров'я – 604
 Закавказзя – 50, 542
 Закарпатська обл. – 635
 Закарпатська Україна – 354
 Закарпаття – 123, 353, 597-598, 604, 617, 622, 647, 668, 674
 Закерзоння – 628, 654, 656, 659, 669, 672
 Закерзонський край – 618
 Заксенгавзен, концтабір в Німеччині – 626-627, 654
 Заліщицький р-н Тернопільської обл. – 669
 Замостя, м. в Люблінському воєводстві, Польща – 260
 Запоріжжя – 267-268, 565, 623
 Запоріжжя, м. – 85, 620
 Запорізька обл. – 659
 Запорізька Січ – 245, 261, 266-269, 410, 600, 620, 623, 647, 651
 Захід – 37, 161, 233-236, 238-240, 242-243, 274, 288, 338, 515, 523, 539, 553, 570, 588, 634, 658, 669
 Західна Білорусія – 630, 640
 Західна Європа – див. Західна Європа
 Західна Європа – 150-151, 175, 202, 210, 212, 233, 242-243, 374, 477
 Західна Німеччина – 373, 608, 616, 639, 642, 656, 660, 670, 680
 Західна область УНР – 622
 Західна Польща – 355, 569
 Західна Україна – 23, 33, 122-123, 194-196, 204, 213, 257, 259, 315, 317, 319, 331, 340, 343-346, 349-351, 353-355, 357-361, 374, 438, 440-442, 444-446, 456, 459, 487, 490, 497, 521, 524, 535, 564, 593, 598, 604, 606, 628, 630, 633, 640, 662, 668, 674, 680
 Західний Сибір – 65, 68, 75
 Західні області України – 213, 374, 648
 Західні окраїни українських земель (ЗОУЗ) – 358, 373-374, 628, 672, 674, 679
 Західні українські землі (ЗУЗ) – 8-10, 15, 105-107, 131-132, 136-137, 218, 353, 357, 368, 374, 440, 443, 456, 627-628, 632-636, 638-639, 653, 658, 660-661, 664-665, 667, 670-672, 679

- Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – 259, 575, 598, 615, 622, 632, 641-642, 679
- Зашків, с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 629
- Збараж, м. Тернопільської обл. – 617
- Зборівський р-н Тернопільської обл. – 673
- Збруч, р. – 118, 605
- Здолбунівський р-н Рівненської обл. – 613, 616
- Золота Слобода, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 604, 672
- Золочів, м. Львівської обл. – 6, 664, 719
- Золочівка, с. Демидівського р-ну Рівненської обл. – 617
- Золочівський р-н Львівської обл. – 628
- Золочівщина – 664-665
- ЗООУЗ – див. Західні окраїни українських земель
- ЗУЗ – див. західні українські землі
- ЗУНРеспубліка – див. Західноукраїнська Народна Республіка
- Іваново, м., РФ – 81
- Івановська обл., РФ – 76, 78
- Івано-Франківськ, м. – 618, 656
- Івано-Франківська обл. – 14-15, 615-618, 635, 653-659, 661-673, 675
- Ігринський р-н Удмуртської АРСР, тепер Ігринський р-н Удмуртської Республіки, РФ – 17, 673
- Ілів, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 668
- Іллінецький р-н Вінницької обл. – 668
- Інгулець, р. – 76
- Індіана, США – 672
- Індія – 73-75, 81, 97, 153, 156, 168, 170, 504, 519
- Індонезія – 519
- Іран – 153, 201, 504
- Ірландія – 162, 168, 304, 465
- Ірляндія – див. Ірландія
- Іспанія – 155-156, 168, 383, 391, 398, 642
- Італійська Триполітанія – 201
- Італія – 72, 82, 102, 150, 153, 155, 159, 172-173, 176, 238, 383, 405-406, 421, 598, 611, 619, 635, 642, 650
- Кавказ – 46, 76, 78, 155, 177, 182, 199, 219, 290, 295, 336, 376, 504-505, 515, 523, 555,
- Кадобна, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 670
- Казахстан – 66-67, 603
- Казахська ССР – 68, 84
- Калинівка, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
- Калуга, м., РФ – 76
- Калузька губернія – 45
- Калуський р-н Івано-Франківської обл. – 653, 661, 663-664, 670-671
- Калущина – 653, 673
- Кальварія, м., Литва – 654
- Кальміус, р. – 623
- Кам'янець-Подільщина – 219
- Камерун – 154
- Кам'янка-Бузька, м. Львівської обл. – 664
- Камянка-Лісна, с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 664
- Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл. – 655
- Канада – 66, 354, 374, 598, 659
- Карів, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 660
- Карпати – 9, 118, 173, 218, 220, 229, 311, 325, 493, 616, 618, 656, 675
- Карпато-Українська Держава (Карпатсько-Українська Держава) – 354-355, 635
- Карпатська Україна – 103, 354, 604, 635, 674
- Карпатський край – 24, 618, 639, 661, 663, 671, 680
- Карпатсько-Українська Держава – див. Карпато-Українська Держава
- Каспійське море – 46, 153
- Керч, м., АР Крим – 75-76

- Київ, м. – 6-7, 12, 14, 20, 26, 77, 87, 90-91, 122, 136, 263, 302, 325, 361, 365, 388, 449, 525, 575, 599, 605-606, 608, 610, 613-614, 620, 622, 626-629, 641-642, 653, 656-659, 664-669,
- Київська Держава – див. Київська Русь
- Київська обл. – 660
- Київська Русь (Київська Держава) – 143-144, 187, 302, 610, 641
- Київщина (Південна Київщина) – 219, 261, 361, 451, 623, 628,
- Киржечі, м., РФ – 79
- Китай – 153, 238, 391, 612, 651
- Китайська республіка – 619
- Кичера, г. – 662, 674
- Кіргізька ССР, тепер Киргизька Республіка – 84
- Кіровоград, м. – 45
- Клеванський р-н Рівненської обл. – 636
- Клеванщина – 654
- Клевань, м. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 669
- Клерво, м., Люксембург – 625
- Ковель, м. Волинської обл. – 221, 369
- Ковельщина – 218
- Кодацька фортеця – 601
- Козаківка, с. Болехівської міськради Івано-Франківської обл. – 219, 617, 662, 669
- Козівський р-н Тернопільської обл. – 11, 604, 654, 660, 672
- Колима, р. в Магаданській обл., РФ (в її басейні містилося багато сталінських концтаборів – 524
- Колоденці, с. Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 655
- Колоколин, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 675
- Коломийщина – 617-618, 653
- Коломия, м. Івано-Франківської обл. – 221, 369, 617, 661
- Кольчугін, м., РФ – 79
- Комі, тепер Республіка Комі, РФ – 451
- Константинополь, тепер Стамбул, м., Туреччина – 504
- Конюхів, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 654, 657
- Корея – 504, 537, 545, 552-554
- Королівство Польське – 609, 611
- Корчин, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 656, 663, 666
- Косівський р-н Івано-Франківської обл. – 653
- Костопільський р-н Рівненської обл. – 617
- Костопільщина – 218, 636
- Кострома, м., РФ – 79
- Кохма, с. Івановської обл., РФ – 81
- Краків, м., Польща – 617, 626-628, 638, 653-654, 656-658, 660, 665-668, 671-672
- Краківський дистрикт – 615, 672
- Красне, смт. Буського р-ну Львівської обл. – 664
- Краснодар, м., РФ – 360
- Краснодарський краї, РФ – 603
- Крем'янецьчина – 218, 221
- Крем'яний потік – 656, 662-663, 668
- Крем'янка, урочище – 655
- Кременчук, м. Полтавської обл. – 361, 637
- Кривий Ріг, м. Дніпропетровської обл. – 75-76, 96, 325, 361, 628
- Крим – 68, 75, 105, 112, 262, 267, 360,
- Криниця, с. Новосончівського пов., Польща – 360, 656
- Крути, с. Ніжинського р-ну Чернігівської обл. – 4, 186, 383, 390-391, 612
- Куба – 642
- Кубань – 105, 112, 360, 445, 449, 455, 621
- Кузбас – 76
- Курильські острови – 503-504
- Курська губернія – 45
- Кути, с. Буського р-ну Львівської обл. – 654

- Кушинський ліспромгосп Ігринського р-ну Удмуртської АРСР – 17
 Ладозьке озеро – 46
 Ладозький канал – 46
 Латвія – 168, 173
 Лемківщина – 129, 192, 315, 358, 360, 496, 640
 Ленінград, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 50, 75, 77, 79-82, 84, 90, 612, 620
 Ленінградська обл., РФ – 79-80
 Лешнів, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 719
 Лена, р. – 669
 Либохора, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 668-670
 Липа, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617
 Лисків, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 654, 673
 Лисоня – 626
 Литва – 160, 168, 173, 238, 598, 609, 611, 633, 654, 681
 Личаківський цвинтар у Львові – 660, 662
 Ліван – 168
 Лівобережна Україна – 91, 600
 Лімниця, р. – 671
 Ліон, м., Франція – 155
 Ліповець, с. Чехія – 658
 Лішня, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 673
 Лондон, м., Великобританія – 73, 81, 85, 164, 243, 522-523, 624, 640
 Лонцького, тюрма у Львові – 719
 Лубенський р-н Рівненської обл. – 638
 Луганськ, м. – 77, 85
 Луганська обл. – 39, 91, 94
 Лужки, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617
 Луцький р-н Волинської обл. – 637
 Луччина – 218
 Любачівщина – 358, 368, 672
 Люблін, м., Польща – 665
 Люблінський дистрикт – 615, 672
 Люксембург – 626
 Люксембург, м. – 625-626
 Лядова, р. – 604
 Лянус, цинтар біля м. Буенос-Айрес, Аргентина – 634
 Львів, м. – 1-2, 5-9, 11-12, 15, 22, 25-26, 137, 215, 325, 351-352, 355, 357, 359, 390, 456, 525, 597-598, 604-607, 609-610, 615, 617-618, 620, 622, 626-629, 631-638, 641-642, 653, 655-663, 665, 667-672, 674-676, 719
 Львівська обл. – 3, 9-10, 14-16, 23, 223, 352, 372, 615, 618, 625, 627-629, 633-636, 638, 654-676, 719
 Львівський край – 639, 658, 661
 Львівщина – 663, 671
 Льодовий океан – див. Льодовитий океан
 Льодовитий океан – 250
 Магадан, м., РФ – 669
 Маківка, г. – 353, 629
 Малайський півострів – 66, 603
 Малі Дідушичі, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 661
 Маляйський півострів – див. Малайський півострів
 Манджурія – 504, 598
 Манчестер, м., Великобританія – 73, 81
 Марокко – 642
 Марцинівка, передмістя м. Стрий Львівської обл. – 659
 Маутгаузен, концтабір – 719
 Мелітополь, м. Запорізької обл. – 659
 Микитівка, с. – 76
 Миколаїв, м. Львівської обл. – 667-668
 Миколаїв, обл. центр – 77
 Миколаївська обл. – 604
 Миколаївський р-н Львівської обл. – 9-10, 667-668
 Миргород, м. Полтавської обл. – 628
 Митава, м., Латвія – 654
 Мінськ, м., Білорусь – 628

- Молдавія – 168, 238
 Молотовська обл., тепер Пермська обл., РФ – 96
 Монастир, с. на Любачівщині (Польща) – 672
 Монголія – 504
 Монреаль, м. в Провінції Квебек, Канада – 659
 Москва, м., РФ – 46, 50, 53, 75, 77-79, 81, 84, 86-87, 90, 144, 600-602, 612, 619-621, 623, 628, 642, 669
 Московська держава – 600
 Московська обл. – 76-79, 86, 95
 Московське царство – 647, 651
 Мости Великі, м. – див. Великі Мости
 Муром, м. Володимирської обл., РФ – 76
 Мюнхен, м., Німеччина – 22, 25-26, 209, 213, 600, 605, 607, 610, 614, 622, 625-627, 643, 647-649, 653, 660
 Нагасакі, м., Японія – 649
 Нагірянкa, с., тепер у складі м. Бучач Тернопільської обл. – 663
 Нагуєвичі, тепер с. Івана Франка Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 353
 Надвірна, м. Івано-Франківської обл. – 223
 Наддніпрянська Україна – 566, 606, 609, 635
 Наддніпрянщина – 261, 606, 620
 Надсяння – 640
 Настасів, с. Тернопільського р-ну Тернопільської обл. – 353
 Недільна, с. Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 610
 Нижнє Поволжя – 68
 Нижнє Подніпров'я – 620
 Нижній Березів, с. Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 653
 Нижній Новгород, м. РФ – 79
 Нижня Рожанка, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 655-656, 662-663, 668-669
 Нижньоновгородська обл., РФ – 76, 79
 Нижньоустрицький р-н, тепер Польща – 636
 Нідерланди – 90, 155, 166-167, 354, 508, 549, 627, 629
 Нікополь, м. Дніпропетровської обл. – 75-76
 Німеччина – 17, 46, 70, 72, 82, 90-91, 99, 102-104, 134, 153-155, 159-162, 164, 166, 168, 170, 172-173, 176, 183, 211-212, 216-218, 228, 238, 240-241, 295, 356, 361, 363, 365, 371, 383, 391, 399-400, 404-406, 470, 475, 537, 547, 553, 566-567, 598, 600, 608-609, 611, 614, 626-627, 641-643, 650, 653, 658-659, 667, 672
 Нова Кам'янка (Кам'янка-Лісна), с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 664
 Нові Стрелища, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 618
 Новокраматорськ, м. Донецької обл. – 77
 Новоросійська губернія – 45
 Новосончівський пов., Польща – 656
 Новошин, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 657
 Новошини, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 14-15, 662, 671, 675
 Норвегія – 90, 168,
 Нотр-Дам де Парі, собор в Парижі, Франція – 243
 Нью Йорк, м., США – 6, 8, 136, 653, 719
 Оглядів, с. Радехівського р-ну Львівської обл. – 634
 Одеса, м. – 6, 360, 365, 445, 451, 604
 Одеська обл. – 604
 Одещина – 219
 Озерлаг, концтабір на трасі Тайшет-Лена – 669
 Озеряни, с. Лубенського р-ну Рівненської обл. – 638

- ОіСУЗ – див. Осередні і східні українські землі
- Ока, р. – 610
- Олесин, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 660
- Олесько, смт. Буського р-ну Львівської обл. – 633
- Орел, м., РФ – 45
- Оржів, смт. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 637
- Освенцім, концтабір – див. Аушвіц
- Осередні і східні українські землі (ОіСУЗ) – 106-108, 112, 605, 680
- Османська імперія – 623
- Осмолода, с. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 626
- Острови Великобританії – див. Британські острови
- Очаків, м. Миколаївської обл. – 44
- Павлоград, м. Дніпропетровської обл. – 6
- Париж, м., Франція – 163, 172, 190-191, 243, 350, 354, 564, 604, 607, 611, 613, 633, 642
- Перв'ятичі, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 671
- Переґінське, смт. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 671
- Переґінський р-н Станіславської обл. – 659
- Передня Азія – 504
- Перемишляни, м. Львівської обл. – 355
- Перемишлянський р-н Львівської обл. – 223
- Перемишль, м., Польща – 632, 655, 670
- Перемищина – 656, 658, 660, 670
- Персія – 504,
- Петербург, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 46-47
- Петроград, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 50, 602
- Пилява, с. Тиврівського р-ну Вінницької обл. – 674
- Південна Азія – 519
- Південна Америка – 150, 469, 598
- Південна Брідщина – 672
- Південна Італія – 611
- Південна Київщина – див. Київщина
- Південна Корея – 552
- Південна Сарненщина – 218
- Південна Україна – 45, 47, 261-262, 361, 604, 637, 643
- Південне Подніпров'я – 623
- Південний Буг, р. – 623
- Південно-Східна Азія – 150, 519
- Південно-Східна Англія – 73
- Південно-Східна Європа – див. Південно-Східна Європа
- Південно-Східна Європа – 154, 168, 182-184, 191, 219, 238, 273, 281-282, 295-296, 336, 338, 548
- Південно-Східне Поділля – 261
- Південно-східні українські землі (ПівдСУЗ) – 660, 665
- Південь – 46, 75
- Південь Італії – див. Південна Італія
- Південь України – див. Південна Україна
- Північ – 46
- Північна Америка – 383, 469, 598
- Північна Буковина – 622
- Північна Корея – 503, 552
- Північна Україна – 261
- Північна Чернігівщина – 45
- Північне море – 46
- Північний Кавказ – 68
- Північні українські землі – див. Північна Україна
- Північно-Східна Європа – див. Північно-Східна Європа
- Північно-Східна Європа – 376
- Північно-східні українські землі (ПСУЗ) – 605, 617, 627, 636-638, 654, 657, 671-672, 680
- Підгаєцький р-н Тернопільської обл. – 656
- Підгаєччина – 665

- Піддубці, с. Луцького р-ну Волинської обл. – 637
- Підкарпаття – 194
- Підлісся, с. – 353
- Підляшшя – 217, 358, 630, 640
- Пінська обл., Білорусь – 615
- Площа Юра у Львові – 8
- Пнятин, с. Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 223
- Поволжя – 68, 548
- Подебради, м., Чехія – 642
- Подніпров'я – 262
- Познань, м., Польща – 162
- Полісся – 129, 192, 215-220, 315, 325, 358, 361, 364-365, 368-369, 496, 616, 630, 654
- Полтава, м. – 45, 91, 565, 568, 601
- Полтавська обл. – 628
- Полтавщина – 6, 261, 618, 623, 644
- Поляниця, с. Болахівської міськради Івано-Франківської обл. – 654
- Польська держава – 606, 609, 611
- Польське королівство – 620
- Польща – 21, 46-47, 90, 101, 106-107, 118, 122, 133-134, 144, 158, 160, 163, 166, 168, 173, 176, 223-225, 232, 259-260, 264-265, 267, 281-282, 295-296, 307, 310-312, 314, 344-345, 352-353, 355, 373-374, 383, 398, 409, 438, 441, 444, 481, 493, 496, 499, 502-504, 515, 547-548, 569, 575, 598-599, 601, 605-607, 609, 611-615, 619, 623-624, 629-632, 634, 636, 640-643, 656, 663, 669-670, 672-674, 681
- Порт-Артур – 503
- Португалія – 155, 651
- Постолівка, с. Гусятинського р-ну Тернопільської обл. – 659
- Поточище, с. Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 635
- Правобережжя – 67, 216, 363, 565
- Правобережна Україна – 47, 565, 601, 609, 651
- Прага, м., Чехія – 607, 626, 631-633, 636, 642, 655, 658
- Приазов'я – 601
- Прибалтика – 21, 155, 219, 281, 290, 295, 336, 376, 503, 515, 542, 548
- Приволжя – 504
- Прип'ять, р. – 118
- Причорномор'я – 601
- Пробіжна, с. Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 223, 618
- Прусія – 502, 611
- Пустомитівський р-н Львівської обл. – 634, 659, 671
- Радванці, с. Радехівського р-ну Львівської обл. – 223
- Радехівський р-н Львівської обл. – 223, 634
- Радів, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 667
- Радомський дистрикт – 615
- Радянська Росія – 608-609
- Радянська Україна – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Радянський Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Рай, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 627
- Рейхскомісаріат «Україна» – 215, 361, 615, 639
- Реклинець, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 665
- Республіка Сало – 611
- Рибінск, м. Ярославської обл., РФ – 79
- Рига, м., Латвія – 47, 654
- Риків, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 662
- Рим, м., Італія – 354, 405, 620, 627-628, 636
- Римська імперія – 154
- Римська республіка – 611
- Рів, р. – 604
- Рівенщина – див. Рівненщина
- Рівне, м. – 636, 643, 669
- Рівненська обл. – 372, 613, 616-618, 636-638

- Рівненський р-н Рівненської обл. – 636-637
- Рівненщина – 218, 636-637, 669
- Річ Посполита – 606, 609, 620, 633, 647
- Ркіни, м., Чехія – 656
- Рогатинський р-н Івано-Франківської обл. – 15, 658, 664, 668, 675
- Родники, с. Івановської обл., РФ – 81
- Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл. – 659, 663, 670-673
- Рожнятівщина – 626
- Розгірче, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 662
- Розточки, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 656, 664
- Російська держава – 641
- Російська імперія – 45, 51, 601, 603, 608-609, 612, 641, 647, 650
- Російська Федерація (ФР) – 603, 680
- Росія – 44, 46, 48, 50-53, 56, 68, 70, 84-85, 111, 118, 120, 122-124, 127, 134, 144, 152-153, 155, 160, 163, 165-166, 168, 170, 175, 178, 181, 184-185, 188, 208, 217, 236, 238, 240-241, 249, 259, 307, 311-312, 328-330, 336, 339-341, 389, 401, 407, 458, 481, 493, 499, 502-504, 506, 508-511, 515-516, 520, 523, 525, 540, 542, 547, 555-556, 559-560, 565-569, 589, 593, 598, 600-601, 603, 608-609, 611-612, 629, 647
- Ростов-на-Дону, м. РФ – 603
- Ростовська обл., РФ – 75
- Роттердам, м., Нідерланди – 354, 629, 635
- РСФСР – 51, 67, 75, 81, 83-84, 92, 118, 312, 493, 601, 680
- Румунія – 21, 82, 103, 133, 168, 173, 176, 201, 281-282, 295-296, 383, 503, 547-548, 598, 604, 607, 619, 641, 643, 651, 659
- Рязанська обл., РФ – 76
- Самбірщина – 610
- Сан-Франциско, м., США – 612
- Сахалін, о. біля східного побережжя Азії – 503
- Св. Єлени, о. – 611
- Сваричів, с. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 659, 663, 670, 672-673
- Севськ, м. Брянської обл., РФ – 45
- Семигинів, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 662-665, 667
- Семигород – 103
- Сена, р. – 136
- Сербія – 134, 167-168, 170
- Середа, с. Івановської обл., РФ – 81
- Середземне море – 502
- Середнє Поволжя – 68
- Середнє Подніпров'я – 620
- Середня Азія – 50, 78, 127, 155, 168, 185, 199, 208, 250, 329, 336, 503-505, 515, 519, 523, 542, 548
- Середня Америка – 469
- Середня Європа – див. Середня Європа
- Середня Європа – 172, 175, 183, 238, 376, 475
- Сибір – 50, 67-68, 127, 222, 230, 250, 329, 331-332, 336, 451, 504-505
- Сирія – 168
- Сілець, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 627
- Січ – див. Запорізька Січ
- Скандинавія – 47
- Сколівський р-н Дрогобицької обл. – 14
- Сколівський р-н Львівської обл. – 14, 655-656, 662-663, 665-666, 668-670, 672, 674-675
- Славський р-н Дрогобицької обл. – 14
- Слобідська Україна – 600
- Слобода Болахівська, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617, 655
- Слобода-Долинська, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 655, 665, 673, 675
- Словаччина – 168, 223, 373

- Снятин, м. Івано-Франківської обл. – 617
- Снятинщина – 617
- Советський Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Сокаль, м. Львівської обл. – 355, 627, 671
- Сокальський р-н Львівської обл. – 627, 656, 660, 665, 671
- Сокальщина – 627, 666, 671
- Соколівка, с. Буського р-ну Львівської обл. – 675
- Солова, с. Золочівського р-ну Львівської обл. – 628
- Солотвино, с. Тячівського р-ну Закарпатської обл. – 635
- Солотвинські озера – 354-355
- Сопіт, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 656
- Сороки-Львівські, с. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 659
- Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Союз радянських соціалістичних республік (СРСР) – 19, 21-22, 25, 26, 39-40, 42-43, 49, 51, 53, 56-72, 75-84, 86-92, 94-97, 99, 102, 105, 107, 120, 126-128, 132-133, 135, 140, 145, 158-160, 163, 167, 172-173, 175, 178-179, 181-185, 188-189, 191, 195, 197-213, 216, 219, 222-225, 228-231, 233-243, 249, 251, 249, 251, 253-254, 256, 272-282, 285-297, 306-308, 312, 313-315, 321-322, 324, 327-331, 333-342, 344, 348, 355-356, 369-376, 392, 399-400, 404, 406, 408, 418, 437-440, 448, 450-451, 455, 458, 461-462, 477, 481-482, 484, 493-494, 496-497, 501-509, 511-513, 516-524, 526-529, 532, 534-535, 538-543, 548, 550-558, 561, 563-564, 570-573, 585-589, 591, 598, 600-604, 613-614, , 615-616, 619, 621-622, 624-625, 627-628, 630, 634, 636, 639, 642, 646, 648-650, 681
- Союз Республік – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Союз ССР – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Спасів, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 671
- Сполучені Штати Америки (США) – 21, 50, 72, 102, 133, 156, 167-169, 177, 233, 238, 240, 259, 354, 374, 387, 391, 393, 403, 419-422, 465, 475, 484, 506, 523, 537, 539, 543-544, 570, 598, 608, 612, 619, 624, 634, 649-651, 655, 670, 672, 676, 719
- СССР – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Сталінград, м. – див. Волгоград
- Сталіно, м. – див. Донецьк
- Сталінська обл., тепер Донецька обл. – 39, 94
- Станіславів, м. – див. Станіславів
- Станіславівська обл. – див. Станіславська обл.
- Станіславівщина, тепер Івано-Франківщина – 617
- Станіславів, тепер м. Івано-Франківськ – 223, 370, 610, 630, 636, 669
- Станіславська обл., тепер Івано-Франківська обл. – 14-15, 219, 223, 368, 372, 615, 638
- Станківці, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 658
- Станкова, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 663-664
- Стараховіце, м., Польща – 658
- Старий Угринів, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 653
- Старосамбірський р-н Львівської обл. – 662
- Степлаг (Кінгір), концтабір – 669
- Стрий, м. Львівської обл. – 633, 659, 669, 673
- Стрийський р-н Львівської обл. – 636, 654-657, 661-665, 667, 674

- Стрийщина – 355, 636, 657, 659
 Стрипа, р. – 221, 369
 Суботів, х. – 623
 Сумська обл. – 39, 94
 Сумщина – 616
 Суськ, с. Костопільського р-ну Рівненської обл. – 617
 Схід – 17, 37, 67, 95, 103, 161, 233, 239, 274, 288, 449, 461, 570
 Схід Європи – див. Східна Європа
 Східна Австрія – 503
 Східна Галичина – 612, 622, 630, 680
 Східна Європа – див. Східна Європа
 Східна Європа – 89, 118, 150, 154, 168, 175, 177, 182, 184-185, 188-191, 212, 219, 228, 274, 279, 283-284, 288, 293, 297-298, 311-312, 334, 336, 340, 356, 367, 493, 519, 548, 567-568, 655, 669, 610, 613-614, 616, 638, 641, 655
 Східна Німеччина – 503, 548
 Східна Польща – 640
 Східна Україна – 257, 312, 352, 493, 575, 637
 Східний Сибір – 65
 Східні області України – 358, 446, 494-495
 Східні українські землі (СУЗ) – 107, 115, 123, 126, 137, 192, 196-198, 201, 203, 208, 347, 360-361, 368, 391, 451
 Східно-Українські Землі – див. Східні українські землі
 Сян, р. – 118, 194, 229, 312, 493, 610
 Сянок, м. Кроснянського воєводства, Польща – 617
 Таджикицька ССР, тепер Республіка Таджикистан – 84
 Тайвань – 619
 Тайшет, м. Іркутської обл., РФ – 669
 Таява, с. Болахівської міскради Івано-Франківської обл. – 659
 Тарнів, м., Польща – 607
 Тейково, с. Івановської обл., РФ – 81
 Темза, р. – 136
 Теребежі, с. Буського р-ну Львівської обл. – 638
 Теребовлянський р-н Тернопільської обл. – 671
 Терек, р. – 46
 Тернопіли – див. Фермопіли
 Тернопіль, м. – 627, 667
 Тернопільська обл. – 11, 223, 368, 372, 604, 615, 617-618, 627, 653-654, 656, 659-660, 667, 669-673, 719
 Тернопільщина – 627, 656, 659, 663, 667
 Тиврівський р-н Вінницької обл. – 674
 Тирасполь, м. в Придністров'ї, Молдова – 604
 Тиса, р. – 445, 449, 455,
 Томашівщина – 660
 Торонто, м., Канада – 11, 14, 599, 605, 644, 648-649
 Торунь, м., Польща – 669
 Трансністрія – 103, 109, 215, 365, 604
 Третій Рейх – 603, 639
 Трускавець, м. Львівської обл. – 351, 633-634
 Труханів, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 669
 Тульська губернія – 45
 Тульська обл., РФ – 79
 Туреччина – 153, 167, 170, 262, 503-504, 565, 608
 Туркестан – 66, 82
 Турківський р-н Львівської обл. – 666
 Туркменська ССР, тепер Туркменістан – 84
 Тухля, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 665-666
 Тячівський р-н Закарпатської обл. – 635
 Угорська Народна Республіка – 624
 Угорщина – 103, 153, 166, 168, 173, 201, 281-282, 295-296, 355, 503, 548, 619, 624, 629, 641
 Угринів, с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 665
 Удмуртська АРСР, тепер Удмуртська Республіка, РФ – 17, 673

- Узбецька ССР, тепер Республіка Узбекистан – 84, 92
- Україна – 1-2, 7-9, 11-14, 16-17, 19, 21-28, 34, 39-41, 43-52, 54, 59-60, 62, 64-69, 75-85, 87-92, 94-97, 99-100, 102-108, 110-114, 118-131, 134-142, 144-148, 164, 176, 182, 186-188, 190, 192, 195-198, 205, 208-213, 215-219, 221-223, 226-231, 234, 238, 243, 245-264, 266-269, 272-273, 281, 283, 286-287, 294-294, 297, 302, 310-311, 313, 315-317, 319-323, 325-329, 331-332, 334-336, 338-341, 343-354, 357-366, 368-369, 371, 373-380, 382-383, 386, 388-390, 393-395, 401, 409-410, 412-414, 420, 423-425, 429-434, 436-438, 440-442, 444-457, 460-461, 467-468, 474, 477, 487, 490-491, 494-500, 503-505, 515, 519, 522-525, 527-534, 537-538, 540-543, 547-549, 551-552, 555-571, 573-575, 577-581, 583-585, 588-590, 592-594, 597, 599-610, 613-616, 620-623, 628-632, 634-635, 638-643, 647-651, 653, 655-656, 658-660, 662, 667, 669, 672, 679-682, 717-720
- Українська Народна Республіка (УНР, УНРеспубліка) – 52, 121-122, 131, 143-144, 188, 217, 249, 259, 343, 524, 564, 567, 575, 598, 602, 607-610, 614, 621-622, 626, 628-629, 631, 639-640, 642-643, 650, 681
- Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР, Українська ССР, УССР, Радянська Україна, УСРР) – 14-16, 21, 39-43, 51, 59, 65-66, 68, 71, 75, 81-84, 86-88, 92-97, 106, 147, 188-189, 192, 209-210, 224, 249, 252, 310, 328, 345, 347-348, 352-354, 357-358, 372-374, 499, 522, 525, 564, 600, 603-604, 607-608, 615-616, 621-622, 630-632, 653, 655, 668, 681
- Українська ССР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Українські Карпати – 364
- Унів, с. Перемишлянського р-ну – 223
- Урал – 68, 76-79, 82, 84
- УСРР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УССР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Устиянів, с. Нижньоустрицького р-ну, тепер Польща – 636
- Фермопіли – 226
- Філадельфія, м., США – 607
- Філіппіни – 156-157, 168, 543, 642
- Фінляндія – 168, 173, 503, 515, 542
- Франція – 72, 90, 133, 139, 148-149, 151-153, 155, 158, 160, 163-164, 166-168, 170, 176, 233, 238, 240, 259, 312, 387, 402, 421-423, 426, 475, 494, 585, 598, 611-612, 619, 629, 641-643, 650, 659
- Харків, м. – 77, 449, 603, 614, 620-621, 630, 648
- Харківська обл. – 39, 91, 94
- Харківщина – 325
- Хіросіма, м., Японія – 649
- Хмельницька обл. – 657, 661
- Ходорів, м. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
- Холм, м., тепер Польща – 670
- Холмщина – 129, 192, 217-218, 358, 368, 630, 640, 666, 672
- Холодний Яр – 340
- Хорватія – 168
- Хотин, м. – 623
- Хрещатик, проспект у Києві – 90, 104
- Христинівка, м. Черкаської обл. – 659
- Царгород, тепер Стамбул, м., Туреччина – 502
- Царицин – див. Волгоград
- Цейлон – див. Шрі-Ланка
- Центральна Європа – див. Центральна Європа
- Центральна Європа – 336, 338
- Центральна Німеччина – 202
- Центральна Польща – 640
- Центральна Україна – 637
- Центрально-Східна Європа – 20

- Черкаська обл. – 659
Черниця, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 672
Чернів, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 668
Чернівецька обл. – 372
Чернівці, м. – 610
Чернігів, м. – 91, 360, 445,
Чехія – 153, 161, 656, 658, 665
Чехо-Словацька Республіка (ЧСР) – 123, 344, 373
Чехословаччина – 21, 168, 171, 173, 176, 225, 281, 295, 354, 373-374, 383, 427, 503, 548, 598, 604, 619, 631, 634, 640, 642, 651, 655, 659, 669
Чікаго, США – 655
Чолгани, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
Чорне море – 47, 118, 311, 493, 502, 504, 600, 606, 610
Чорноморське узбережжя – 604
Чортківський р-н Тернопільської обл. – 618, 670
Чортківщина – 656
Швайцарія – див. Швейцарія
Швейцарія – 567, 629
Швеція – 168, 504, 651
Шеффід, м., Англія – 73, 81
Шибалин, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 659
Шлезьк, тепер Сосновці, м., Польща – 46
Шнирів, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 3, 9, 17, 668, 673, 676
Шрі-Ланка – 519, 647
Шумська обл. – 76
Шуя, с. Івановської обл., РФ – 81
Щирець, смт. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 634
Югославія – 90, 168, 173, 176, 202, 238, 281, 295, 298, 598, 619, 625
Юшківці, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9, 668-669
Яворів, м. Львівської обл. – 635
Яворівський р-н Львівської обл. – 660
Якубів, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 655-656, 665, 673, 675
Ямельниця, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 663, 665-666, 669, 672, 675
Ямерсталь, с. – див. Буковець
Ямпіль, с. Білогірського р-ну Хмельницької обл. – 657
Ямпільський р-н Вінницької обл. – 658
Янівський цвинтар у Львові – 636
Японія – 72, 74, 102, 154, 181, 503-504, 553
Ярослав, м., РФ – 79
Ярославська обл., РФ – 76, 79
Ярославщина – 358
Ярчівці, с. Зборівського р-ну Тернопільської обл. – 673
Ятвяги, с. – див. Калинівка

ЗМІСТ

Романюк Михайло. Передмова 3

ТВОРИ

Про ще один героїзм	31
Чи традиція зобов'язує?	33
За честь, за життя!	37
Безличність, брехунство, бандитизм	39
Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні	43
Про програмові постанови III-го НВЗ ОУН	99
Елементи революційності українського націоналізму	117
Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно- політичного розвитку сучасного світу	143
На п'ятому році повстанської боротьби українського народу проти окупантів	187
Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького СРСР	195
Не в «Мюнхенських пиварнях», а в лісах та степах України (З приводу однієї брехливої «замітки»)	209
Шлях активної, збройної боротьби проти окупантів – єдиноправильний шлях до національного визволення (В п'яті роковини існування і боротьби УПА)	215
Одна фальшива та небезпечна «ідея». До чого допровадить політика в душі цієї «ідеї»?	233
«Україна помирає! Хто винуватий в цьому?»	245
Чому повстання 1648 року було переможне	259
Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї	271
Наша основна мета та революція в СРСР як один з шляхів до неї	285
Чому ми називаємо себе націоналістами	299
Хто такі бандерівці та за що вони борються	321
Двадцять років боротьби ОУН за національне і соціальне визволення українського народу, за Українську Самостійну Соборну Державу (1929–1949)	343

За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі	379
Безпосередньо за що ми ведемо наш бій.....	437
Про одну рушійну силу революції	455
Чому ми називаємо себе націоналістами [Друга редакція]	463
Хто є справжній націоналіст-революціонер.....	487
Роля ОУН в житті українського народу	489
В чому полягає революційність нашого руху	493
Ідея Української Самостійної Соборної Держави – найвища і основна ідея українського націоналізму. Що вона означає?	499
Чому СРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав?.....	501
Політика московсько-більшевицького уряду та його української агентури не має нічого спільного із справжньою волею українського народу (У відповідь на виступ в ООН делегата Великобританії п[ана] Макнейла).....	521
Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці	527
Кілька завваг щодо того, якими повинні бути радіопередачі «Голосу Америки» для Советського Союзу	537
Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу.....	545
За правильну постановку української визвольної політики.....	561
Якого об'єднання нам треба?.....	575
Принцип приватної трудової власности на землю в Програмі ОУН.....	583

ПРИМІТКИ

Примітки	597
Біографічні довідки	653
Словник рідковживаних та іншомовних слів	677
Перелік скорочень	679
Іменний покажчик	683
Географічний покажчик	701